

TRANSILVANIA

Anul 57.

Iunie 1926.

Nr. 6.

Sibiu, str. Șaguna 6.

NE CHIAMĂ SATELE.

De ILIE MARIN.

Incepând a scrie rândurile de față apare în fața scriitorului un copil de 8—9 ani, îmbrăcat modest, în haină cenușie, cu degetele mânilor încleștate, stângaci, unele într'altele, cântând o doină. Cineva s'a apropiat de urechea scriitorului și i-a șoptit: „Sărăcuțu'! E orfan, și de tată și de mamă. Să auzi cum cântă! Iși cântă câteodată un cântec ticluit de el însuș. Plânge în cântec pe tatăl său, mort în războiu și pe mamă-sa, „moartă două luni mai apoi“.

Am ascuțit urechea. Micuțul era emoționat. Sala era arhiplină. Înaintea atâtor oameni nu mai cântase. A luat tonul puținel prea sus. A început doina din nou, după ce a svâcnit odată din capu-i cu ochii deștepți, negri ca păcatul războiului.

De sigur — ici-colea — da câte un chix! Dar nu ne venea cătuși de puțin să chicotim. Ne cânta doară orfanul de războiu! Vinele gâtului lui se îngroșau, gura și-o aduna pâlnie. Capul lui îmi apărea acum ca al unui pușor golaș, din cuib, al unui pușor, care întinde cioculețul, cerând de mâncare, câtă vreme părinții putrezesc cine știe pe unde.

Ne-a cântat poezia, în care poetul își exprimă regretul că n'a rămas în atmosfera sănătoasă dela țară, neîmbăcșită de miasmele pestilențiate ale orașelor, ne-a cântat o romanță sentimentală, pe care

o esecută chitariștii prin mahalale și ...doina, care se termină cu refremul:

„Bate-i, Doamne, pe ciocoi,
Cum ne bat și ei pe noi“...

Am simțit că mi se ridică un nod în gât. Ori cât de stângaci își dusesese acum orfanul degetele la dunga pantalonașilor cenușii — respicat, energic, răsună în sală cererea micului puișor golaș: Doamne! Fă dreptate! „Bate-i, Doamne, pe ciocoi, cum ne bat și ei pe noi!“.

Au urmat celelalte puncte de program. Coruri și declamații umoristice. Lumea râdea să se tăvălească de bietul țigan, care nu vrea să fie luat la „asintare“; cântecul orfanului însă îmi sta în drum și nu mă lăsa să râd cu lumea de prinprejur.

Pentru ce? Pentru că mi-am pus câteva întrebări. Iată, le aduc și în fața publicului cetitor, să le cântărească. Să-și dea seama dacă sunt sau nu sunt îndreptățite în ziua de astăzi.

Mi-am zis mai întâi: O, dragul meu, *cine* te mângăie seara, când e să te culci? Și *tu* ai trebuință de mângăieri. De sigur, își dau osteneala profesorul și profesoara din orfelinat să uiți pentru câteva clipe lipsa părinților, dar unde-ți este mama, mama iubitoare, mama, care-și trage dela gură să te-ajute, unde este tata, care ți-ar căra cu desagii în spate merinde la școală, să te vadă cu scaun la cap?

Am adăogat mai apoi: Nu întrebi tu, câteodată, în nevinovăția ta: *Dacă* a murit tata în războiu, dacă tânjesc eu, jertfa asta a adus ceva *bine* între oameni, i-a făcut *mai buni*, mai împăciuitori, mai înțelegători ai necazurilor omenești?

Nu-ți vine în căpșorul acela, nu ți se zămislește gândul: Durerea mea *trebuie* să o înțeleagă oamenii și *trebuie* să fie *buni*!?

A răs cineva în mine. A răs cu hohot. Râsul a isbucnit ca o flacăra în bobotaie, de sub un țol, care căuta să înnăbușe focul.

Râsul rostea respicat: O, naivule! O, înapoia-tule! O! Omule cu capul în nori! Oamenii mai buni? Oamenii mai înțelegători ai durerilor altora? Oamenii mai „oameni“, mai omenoși, în înțelesul nobil al cuvântului?

Nu m'am dat bătut.

Copilașul — puișor-golaș îmi stă într'ajutor. Il apuc de mână — îl aduc înaintea rampei de scenă improvizată, de teatru sătesc, și-l arăt tuturor, cari maș au ochi să vadă.

Cine se ridică în fața orfanului acestuia de rășboiu? Nu e numai el singur orfan! Sunt multe

sute de mii ca el, în întreaga țară. Și nu numai la noi, în toate țările, pe unde a trecut flagelul războiului.

Iată: împotriva-i e mâna, care numără, într'una și într'una, galbenii, fără să se sinchisească cum au fost câștigați!

Iată: mâna, care scrie zi de zi, articolele veninoase, cari învrăjbesc rândurile, de te-apuci de cap și nu mai știi pe ce lume trăiești!

Iată: „diplomații“ subțiri, de prin budoarele parfumate sau de prin cafenelele-burse-electorale!

Iată pe toți pescuitorii în apă tulbure — cari cred că pământul nu li se clatină și lor sub picioare dacă împrășcă cu veninul gurii și al penei lor, în dreapta, în stânga!

Gura orfanului cere un codru de pâine, mânuța lui și fruntea lui o mângăiere, ochii lui cer bucoavnă românească, curată, cinstită, lumină, multă lumină.

Mii de guri de gheșeftari taie și spânzură, câștigând în câte un sfert de ceas sute de mii cu vagoane de grâu, liferate pe sub mână; mii de mâni pregătesc în viitorul apropiat moartea a altor părinți, ca și mai mulți orfani să n'aibă cine-i mângăia; mii de mâni împrăștie reviste, ziare și cărți blăstemate, strihnină sufletească, ce aduce întunerec în suflete, sugrumând lumina...

Copilul? Dar nu e numai el. Sunt la spatele lui satele, cu sătenii, cari așteaptă plinirea vremii, însetoși după dreptate. Sunt satele, cari cer carte românească *sănătoasă*, cari cer îndrumări și nu sudalme, cari cer conducători, cari își știu călca pe inimă și cari ridică făclia, în văzul tuturor, ca să lumineze în bezna întunerecului.

Ne chiamă satele! N'a pierit încă din ele bunul simț, buna-cuviință. De *aici* să ne luăm tărie, de aici să câștigăm putere pentru lupta, da, lupta *culturală*, pe cărarea binelui.

Satele acestea să ne spună poruncitor: nu este timp de zavistie! Timpul este prea scump pentru așa ceva! Fiecare clipă trebuie întrebuințată spre

ține mărețe. Probleme mari, vitale, așteaptă să fie rezolvate, în unire, în frăție, în pace apostolică.

O *treuga Dei*, spre binele tuturor, pentru-că cultura să se răspândească.

Vrem noi și mai mulți orfani de aceștia? Vrem noi și mai mult pârjol sufletesc? Nu ne-a fost de ajuns marea învățătură — ar trebui să fie învățătură! — marea învățătură a războiului?

„Un „director al asilelor de alienați“ din Paris, „expert pe lângă tribunale“, dl H. Damaye, apasă peana și scrie în „Psihopatologia socială“ [1926]: „Nu este, pe cât știm, lipsă de energie sau lipsă de vitejie ca să eviți masacrarea a milioane de oameni, ca să conservi națiunilor forțele ei vii, inteligențele lor tinere, ca să păstrezi copiii pe tatăl și familiilor pe copiii lor. Nu va să zică să te umilești dacă conservi națiunilor pe cei mai buni ai rasei lor, ca să eviți ruina și distrugerea provinciilor“.

Adevăr sfânt! Călcăt în picioare de mulți, astăzi.

Copilașul orfan din Avrig mă silește să-l repet și eu, acum și să-l aduc în fața cetitorilor, îmbinat cu acel dureros și semnificativ:

„Bate-i, Doamne, pe ciocoi,
Cum ne bat și ei pe noi!“

Intre ciocoi sunt mulți, astăzi, cari nu sunt de origine ciocoi. Sunt toți gheșeftarii, toți vânzătorii de suflete, toți ahtiații după averi, câștigate pe nemuncite, toți „diplomații“ sfidători ai moralei — sunt și alți „diplomați“! — toți aceia, cari comit cea mai respingătoare les-umanitate.

Cântă, orfanule! Cântă și desghiață inimele! Cântă și vorbește tuturor, cari stau îmbumbați și îmbufnați. Spune-le respicat: Fiți *oameni!*.. *oameni!*.. *oameni!* Nu mai aduceți *alte* dureri pe lume! Destul cu durerea mea!... Mușcați-vă în buze și nu roștiți vorba murdară ce e să tresară pe ele! Nu mai scrieți cuvinte nerumegate! Cântăriți! Vrem curăție, vrem bunătate, vrem lumină!

Plec capul... Au să te asculte, biet puișor golaș?
Au să și-o ia la inimă? N'are să-și joace tontoroiiul
jocul desmățat și mai departe? Gura ta par'că spune
mereu: Fiți oameni! Fiți oameni! Oameni!

O noapte fermecată.

*' Azi-noapte a fost o noapte fermecată!
Părea că nu trăiesc, ci 'ntr'un mister,
De-a lutului povară desbrăcată
Suflarea mea plutea pe-aripi, spre cer.*

*Mi se părea că am puteri gigante
Și zeci de piepturi — cum avut-a Gaeaa
Și 'nvățătura din zeci-mii foliante
Și Dragostea ce-ți poate da Femeia!*

*Mi se părea că știu tot ce-a să vină
Și c'ași fi smuls eu vălul dela Saïs
Și-'mi arăta misterele, 'n surdină,
Natura, ca hetera greacă Taïs.*

*Aș fi 'mpărțit, cu darnici mâni, iubire
In fiiece atom din omenire,
Aș fi cules din suflete ce Ura
A semănat vreodată și 'n Suburra
Aș fi trimis, surghiune pe vecie,
Tot ce-i murdar, tot ce-i ticăloșie.
Aș fi 'nnălțat, cu mânilor - amândouă,
Stâlpări de pace, dintr'o lume nouă,
Un Ion Botezător al Conștiinții
Ce prevestește Invierea Minții,
Pe-o lume ce se sbate în delir
In labirint, făr'de-al — Ariadnei fir!...*

* * *

*Sclikea șiret la gândurile mele
Pe cer puzderia de-albe stele —
Mai fericit n'a fost om vreodată —
Azi-noapte a fost o noapte fermecată...*

Impresii dintr'o călătorie în Orient.¹

De Dr. G. Preda,

director al spitalului de boli mintale, Sibiu,
Vicepreș. al „Astrei”.

Câteva considerațiuni de ordin politic și social.

Mulți oameni de știință, literați, artiști, turiști, comercianți sunt atrași spre Orient. Dacă dorința celor din urmă își are ca punct de plecare interesele negustorești, curiozitatea celor dintâi se naște și se dezvoltă prin admirabilele scrieri literare, date de vizitatori, prin atracția spre misticism și lucrurile orientale; dar mai ales prin necesitatea ce simte acel ce vizitează de a putea găsi și privi resturile vechilor civilizații, peste cari urmașii autohtonilor sau alte popoare aștern nouile bogății și civilizații. Alături de aceste ruine — cari ne vorbesc cu elocință de timpurile trecute — călătorul va întâlni încă și resturile, ce dăinuiesc încă, de moravuri, datini, tradiții, credințe, virtuți sau chiar metode de educație.

Noi, cari am fost tributari odinioară acestei vechi civilizații din Orient, primim [prin situația geografică] și astăzi influențe, poate nu atât pe teren științific și artistic, cât pe acel comercial.

În general putem spune că, exceptând Grecia și chiar Turcia, care după războiul caută să se europenizeze, islamismul locuitorilor din Egipt a imobilizat și a fixat această populație în ale trecutului. Imobilizarea a fost favorizată chiar de nația ocrotitoare [Anglia], a cărei tendințe sunt îndreptate mai mult în sens explorativ, de cât educativ.

În dorința de a avea supuși fără pretenție, englezii nu au căutat și nu caută să desvolte în creierul indigenilor facultățile de imaginație, de inițiativă, de voință, facultăți, cu cari se pot rupe obiceiurile arhaice și primitivitatea vieții lor. De aceea acei ce întreprind o călătorie în Egipt și mai ales în partea de sus a lui, [ca Luksor, Ed fu, Komombo, Assuan, etc.] privesc cu admirație la urmele civilizației vechilor egipteni și rămân scârbiți în fața regresului ce se observă în traiul descendenților lor.

¹ Capitolul acesta e introducerea la o serie de articole ce va apărea în publicistica noastră. Un alt capitol va urma în «Transilvania». Altele în «Societatea de mâne» din Cluj.

Este drept că sub influența curentului democratic englezii au căutat în ultimul timp să creeze și în Egipt o clasă de cultivatori liberi, acordând pământ unor felahi (țărani). Experiența însă nu a reușit, căci ridicarea felahilor la demnitatea de proprietari, nu le-a adus nici un îndemn pentru o muncă mai asiduă a acestui pământ. Pot zice chiar că această demnitate a folosit numai agitatorilor naționaliști, în detrimentul puterii ocupante. — Cea mai mare parte a populației de astăzi a Egiptului suferă ca și aceea de acum 5000 ani, de prestigiul, pot zice chiar de asuprirea, nu numai a națiunii ocrotitoare, dar a unei clase boerești, a unor nemeși bogați, mândri, occidentalizați la suprafață.

Deși toți cer cu insistență îndepărtarea comisariatului englez, nu știu dacă — lăsați liberi, — cu cultura lor și cu moravurile lor prezente, s'ar putea simți mai bine în viitor. Găsim la ei, alături de alte defecte moștenite sau împrumutate foarte multă șmecherie și favoritism.

Funcționarii păstrează o cinste relativă și se schimbă odată cu ministerul. Mulți din studenții leneși, ca și din advocații fără ocupație, răspândesc flagelul politicianismului și al democrației extremiste.

Naționaliștii, negreșit, numesc acest regim nou: „regimul inteligenței“, dar pesta bolșevică pare că a infectat acest regim. Nu numai că disciplina a slăbit rândurile armatei, dar elevii școalelor și universităților decretează greve după *moda sovietică*. Prin un *da* sau *nu*, această tinerime turbulentă aruncă anatema de suspendare a cursurilor și de boicotare a profesorilor, cari nu-i plac.

A obținut prin strigăte și manifestațiuni unele reforme, cari au avut drept consecință imediată o scădere a nivelului intelectual al generațiilor, din cari se vor recruta mâine, poate, stăpânitorii Egiptului.

Pentru satisfacerea interesului lor, ca și pentru ținerea în frâna tendințelor prea liberale a acestei clase de politicieni indigeni, (îmbuibăți mai mult de teorii abstracte, dar nepregătiți pentru conducere) englezii învârtesc cu măiestrie așa-zisa: politică a Nilului.

Este foarte greu ca în cadrul unui asemenea articol

se rezum întreaga politică a fluviului, care a fost sursa vechei civilizații a Egiptului.

Voi menționa numai că odată cu descoperirea adevăratelor sale izvoare în Etiopia, [Château d'Eau] se începe și lunga perioadă de ostilitate între aceste două țări. Nu este departe de noi timpul când Kedivul Egiptului, Ismail pașa, urmând politica cuceritoare a lui Mehemet Ali, crezu că poate rezolvi politica Nilului prin forță, însă cele 3 victorii ale Negusului etiopian [Iohannes], sili trupele egiptene să evacueze pozițiile ocupate. După sfatul Angliei și Franței beligeranții ajung în 1897 la un acord, prin convenția de la Addis Abeba.

Geloasă pe succesul reputat de ministrul plenipotențiar al Franței [Lagarde], Anglia [care prin situația geografică a coloniilor sale vrea să-și asigure prin Canalul de Suez o comunicație în Indii și prin basinalul superior al Nilului în Sudan] crezu, că este mult mai bine să ia singură în mână întreagă politica Nilului.

Posterior deci convenției de la Addis Abeba și fără vreo înțelegere cu altă putere, Anglia oferă Negusului din Etiopia cătră Oceanul indian, porțile de la Kisima-Jou, iar cătră golful Aden cele de la Zeila, cu condiția de a i se da în schimb ocupația regiunilor lacului Tsana și a Nilului Albastru. Un fel de protectorat peste jumătate din imperiul Etiopic. Această convenție, cu puternicile baraje de la Makouar [pe Nilul Albastru] și care asigură irigațiile câmpiei Djezir, punând în valoare Sudanul], cu acele de la Assuau și din apropierea Cairului [toate în mâna englezilor], dau puțință acestora ca prin regularea nivelului de apă cu câți-va metri să fertilezeze sau să sece terenul, canalizând tot odată nemulțumirile conducșilor, cât și a înflăcăraților conducători naționaliști. Așa că pare destul de îndepărtat timpul când indigenii Egiptului să poată deveni conștienți de testamentele lăsate de străbunii lor și să poată găsi în cadavrele îmbălsămate ce se păstrează prin morminte și muzee, lumina, care să le călăuzească calea unei propășiri libere și perfecte.

În Turcia așa-zisă europenizată sau occidentalizată situația politică-socială nu pare a fi încă clarificată.

Pentru un moment această Turcie (ieșită atât de mult de slăbită prin război și revoluții), pare că renunță la expansiunea, pe care a practicat-o secole întregi.

Concentrându-și mânia în sine, ea consacră în prezent energia pentru reforme de ordin interior. Războiul, arătându-i cum trebuie să fie ca să poate rezista Occidentului, ea s'a pus pe lucru, căutând să se occidentalizeze poate însă [ca și Japonia] contra Occidentului.

Un început de europenizare se arată prin schimbarea îmbrăcăminteii, încălțăminteii și coafurei. Sunt interesante motivele, cu cari Kemal pașa propune această schimbare sau reformă a sa. „Ținuta internațională a popoarelor civilizate — zice Kemal pașa — convine nației noastre, „vom încălța deci botine, vom purta pantaloni, jiletcă, col „cravate, veston, smoking, frac, etc. Ne vom acoperi capul „cu pălărie, joben, etc. Dacă se mai găsesc oameni, cari „ezită, le voi răspunde, că sunt proști și ignoranți. Con- „tinuând să purtăm o coafură diferită de restul universului“ „înseamnă să ne ținem departe de el. Dacă oamenii din „lumea musulmană se sbat văzând că ideile lor nu co- „respund cerințelor civilizate, este din cauza noastră, că „ne-am arătat întârziată. Dacă suntem liberi de câți-va ani“ „este tocmai fiind că ne-am schimbat mentalitatea. Nu“ „trebuie să ne oprim în drum, ci să înaintăm mereu. Nația“ „turcă trebuie să știe că posedă o forță, care arde și dis-“ „truge pe toți acei ce rămân pasivi, indiferenți în fața ei“.

Această inițiativă îndrăsneată a lui Kemal Pașa a fost urmată și de sancțiuni severe, fiind nevoit să spânzure din cei ce se opuneau cu îndârjire măsurilor luate.

Dar nu numai șalvarii și fesul (cari fuseseră privite ca emblema solidarității religioase) au dispărut în Turcia, chiar iachmacul și cearșaful femeilor turce are aceeaș soartă și aceste femei se întrec a imita pe surorile lor din Occident, în portul pălăriilor, costumelor și mantourilor la modă.

Acceptând toate progresele epocii (în electricitate, telefon, avion, telegrafie fără fir, etc.) turcul vrea să arate că acceptă și progresul în îmbrăcăminte, rupând legătura ce există între credință și coafură și despărțându-se de ori-ce misticism.

Odată însă cu aceste reforme Kemal paşa nu întârzie să exalteze naționalismul turc prin renovarea idioamelor naționale, înlocuind neologismele streine prin cuvinte vechi și botezând cu numiri noi localități sau firme ce purtau nume armenesci sau grecești. — Vocabularul francez a dispărut nu numai de la Căile ferate, dar chiar din hoteluri și restaurante, așa că europenizarea Turciei pare să fie numai la suprafață. Ostilitatea politicianilor din Angora față de creștinism (fapt, care este pe placul populației băștinașe), precum și starea, care a fost creată în Anatolia, nu-i aduce încrederea Europei.

De altfel, ca și în țările necultivate, democrația turcă constă în oligarhia unui grup de politicieni, cari guvernează prin forță (și sub eticheta republicană) o populație de agricultori ignoranți, indiferenți, netreziți încă din torpoarea, care constituia starea lor normală, sub absolutismul sultanilor și cari se lasă ușor conduși, numai cu condiția să nu li se impună dări grele.

Dacă turcii au obținut rezultate de laicizare și contra creștinismului, aceasta se datorește în mare parte rivalităților dintre greci și armeni și acei dintre diferitele secte religioase, cari au căutat cum e mai bine să discrediteze creștinismul în ochii sectarilor profetului.

Un exemplu din care s'ar putea trage destule învățăminte, este următorul: După plecarea armenilor din Adana (Cilicia) biserica, rămânând goală, a fost cedată protestanților armeni. Se hotărâse ca protestanții armeni și gregorienii să celebreze împreună în ea. Gregorienii au cerut însă să se aprindă luminări în ea, protestanții s'au opus, de aici certuri, bătăi, etc., care nu numai că au făcut pe turci să le retragă cedarea bisericeii, dar le-a întărit convingerea că luptele dintre creștini apar mai mult ca un sistem politic, de cât ca unul spiritual.

Situația din Grecia a fost urmărită de aproape toți românii, așa că nu mai are nevoie de multe detalii.

După înfrângerea suferită contra turcilor și alungarea regelui, această țară se forțează să se organizeze și întărească pe baze democratice, sub forma de guvernământ republican.

De și nu am cunoscut Grecia și nici nu am studiat în amănunțime politica ei, totuș, observând gradul de cultură și mai ales temperamentul cetățenilor, nu știu dacă vor putea suporta cu resemnare greutățile aduse, în parte, de vremuri, în parte procurate de ei înșiși.

Nu am constatat la majoritatea din ei, adevărata conștiință cetățenească sau educație, care să le permită în timpul cel mai scurt posibil înlăturarea obiceiurilor rele orientale și consolidarea pe baze așa de liberale.

M'am putut convinge că populația băștinașă păstrează un orizont încă limitat și obiceiuri vicioase, consacrate prin timp și întrebuintare.

Numărul neștiutorilor de carte — precum mi s'a spus — este destul de mare, mai ales printre femei (care se găsesc pe o scară puțin ridicată sclavajului). Aceste femei nu numai că muncesc pământul alături de bărbații lor, dar de multe ori se întâmplă că în timp ce bărbații se distrează la cafenea, femeia să meargă singură la lucru, rămânând curbată sub povara instrumentelor.

Nu odată se întâmplă să se vadă cum bărbatul merge călare pe măgar, iar femeia alătura, ducând greutatea sau copilul în brațe.

Multe din fructele crude, ca și din cele coapte ale civilizației din orașe le voi relata cu ocazia descrierii călătoriei. Țin a menționa cum câțiva oameni de inimă și mai ales studenți, au fondat, de câți-va ani, o asociație a „neo grecilor”, cu scopul de a ameliora condițiile de viață ale țăranilor și a le ridica nivelul intelectual și moral.

Membrii asociației își iau angajamentul, după ce și-au făcut studiile — mai ales cele universitare, — din țară sau străinătate, să locuiască timp de cel puțin 2 ani în mijlocul țăranilor. Dacă sunt avocați, deci, le vor preda noțiuni elementare de drept, dacă sunt medici le vor recomanda prescripțiunile igienice, inginerii și arhitectii le vor da lecțiuni de felul cum trebuiesc construite casele, drumurile, etc.

Această asociație poate ajuta însă pe puțini, de oare ce fondurile bănești sunt slabe. Femeile apoi sunt cu totul excluse.

Pentru un moment rămânem în admirația sufletului profund a acestui popor [care se poate lăuda atât de mult cu trecutul său] și a voinței, cu care caută să se organizeze și să se guverneze pe principii atât de largi.

Viitorul ne va putea arăta întrucât vor reuși ca prin o conducere energică să poată nu numai înlătura orientalismele, dar și efectele vătămătoare ale unui politicianism decimant.

Fantasme...

*Să nu rostesti nimic, stai molcom, trează,
Cu mâni întinse larg — a sărbătoare —
Nu știrici de-s vesel, de mă doare,
Doar ochii mei cer lacom să te vază...*

*Atât pretind — năvalnică-i dorința!
Vreau pe altar să te ridic, femeie,
Incerc ca 'n piept să îmi nutresc credința.
Ce mândru ți-e profilul de camee !...*

*Sunt musulmanul ce-a zărit giamia —
Și-adânc plecat, lipsit de 'ncălțăminte,
Realitatea crudă el și-o minte,
Pășește 'nfiorat... chemând solia...*

*Imi împânzesc închipuiri de basme,
Cu sânge, îți ții în jur aureolă:
Pallas Athene-mi ești, îmi ești creolă,
Esență de româncă... Tot!... Fantasme...*

•
Radu Paltin.

Opera lui Creangă și pictorii noștri.

Cetind din nou, pentru a nu știu câ'ta oră, operele lui Creangă, m'a atins dureros un gând, căruia vreau să-i dau întrupare în rândurile de mai la vale: mi-am pus întrebarea: *de ce nu avem din Creangă o ediție frumoasă, ilustrată?*

Știu că în 1890, la moartea scriitorului (Creangă a murit în ultima zi a anului 1889), au hotărât dnii Gruber(+), A. D. Xenopol(+) și Gr. I. Alexandrescu, moștenitorii manuscriselor lui Creangă, să editeze operele lui complete, scoțându-le într'o ediție *ilustrată* și anume la «Povești» de fiecare câte o ilustrație, iar la «Amintiri» cu ilustrații separate și intercalări. «Ilustrațiile se vor face la Paris după fotografii și material de desemn din țară» (dintr'o scrisoare a lui Gruber, publicată în revista «Sezătoarea» V. 1899, Nr. 12); dar nici unul din punctele acestea n'a fost dus în îndeplinire.

În 1892 să fi apărut «*Amintirile*» cu ilustrații de peisagistul *Bulciu*, dar se vede că ediția a fost restrânsă, fiindcă la noi, în fosta Ungarie, n'a străbătut ediția aceasta. N'o cunosc.

Și mă gândesc câtă bucurie ar aduce copiilor și tinerețului nostru o ediție *ilustrată* a poveștilor și a amintirilor lui Creangă!

Oare să nu se găsească editor, care să priceapă comoara ce zace îngropată, nedescoperită încă, într'o ediție de acestea? Nu înțelege o casă de editură de ale noastre ce mijloc mare, *educativ*, ne-ar putea oferi editarea aceasta? Și desenatorii noștri, câți li avem, pictorii noștri, să nu se simtă ademeniți să deseneze și picteze scene din poveștile și amintirile descrise de marele nostru povestaș moldovean?

Vreau să dau puțințel de gândit unora și altora și — iacă — amintesc numai câteva scene, cari cer imperios să fie desenate pentru copiii de școală, pentru elevii de liceu, pentru poporul nostru, chiar și pentru intelectualii mai în vârstă, dela noi, dacă picturile sau desenele vor fi făcute de pictori și desenatori de seamă.

Cunosc argumentația cetitorului, care pretinde o ediție lipsită de ilustrații, și stimez și această argumentație, dar acum insist asupra edițiilor cu ilustrații, subliniind importanța lor pe-

dagogică, de propagandă culturală, în masele tineretului și ale poporului nostru.

În copilăria mea am cetit, ca mulți alți copii români, la îndemnul părinților, poveștile lui Creangă. Am început, firește cu cele mici: cu «*Capra cu trei iezi*», cu «*Punguța cu doi bani*» cu «*Fata babil și fata moșneagului*» și celelalte. Par'că îmi răsună și acum în urechi răsul meu sănătos de copil fericit în clipele acelea, când auzeam pe tata cum cetește, la «*Capra cu trei iezi*»:

«Trei iezi, cucueți,
Ușa mării descueți,
Că mama v'aduce vouă:
Frunze 'n buze,
Lapte 'n țâțe,
Drob de sare,
În spinare,
Mălăieș
În călcăieș,
Smoc de flori
Pe subsuori».

Stau să joc și eu cu «*capra cu trei iezi*», când se părlea și se ardea «*cumătrul*» lup în groapă, drept pedeapsă a faptei sale nerușinate.

De câte ori n'au spus versurile cōcoșului moșului:

«Cucurigu! boieri mari
Dați punguța cu doi bani!»

a cōcoșului, care a beut apa dintr'o fântână, a stâns cu ea cuptorul cu jăratec, a mâncat o cireadă de boi și vaci, a înghițit o «*hazna*» de bani și s'a întors fălos la moșul, să-i aducă bogățiile adunate (găina babil, biata, n'a prins decât o mărgea și s'a codcodăcit de par'că ar fi ouat un cap de țară!).

Întă-l pe «*Dănilă Prepeleac*», care se ia în colți cu tartorii din iad, chiar și cu Scaraoțchi, talpa iadului, și-i dovedește pe toți. — Întă-l pe «*Ivan Turbinca*», rusul, care n'avea decât se zică: «*Pașol na turbınca!*» și își vâra în «*turbincă*» orice, de și-a vârat cu viclesug chiar și Moartea în ea și lumea sta pe loc și nu mai murea nimeni! Întă *Povestea omului leneș*, a omului, care, dus la spânzurătoare de satul întreg, fiindcă nici chiar «*îmbucătura din gură nu și-o mestecă*» de leneș ce era, întălnindu-se cu o doamnă miloasă, care-i făcu propunerea

să trăiască la moșia ei, nu se învoi, preferind moartea, fiindcă posmagii (pesmeții), pe cari i-ar fi căpătat, ar fi trebuit să și-i înmoaie singuri!

Ce frumoase povești și ce minunată limbă românească!

De ce nu le știm prețui după cum sunt vrednice? De ce nu le răspândim în zeci de mii de exemplare, ieftine, frumoșele, frumos ilustrate, în cercuri cât mai largi, în mâinile copilașilor noștri, cari vreau să învețe românește bine, cu toate că umblă la școli străine, de ce nu le sporim fantazia micilor români cu ilustrații potrivite?

E munca aceasta a ilustratorilor prea nevrednică de un artist adevărat? Ce rătăcire! Dimpotrivă! Ați văzut ilustrațiile danezului *Petersen* la poveștile lui *Andersen*? (vi se dă ocazia să le vedeți în volumul tradus și editat de dșoara *Roxanda Al. Vlahuță*). Ce minunății mai știe *Petersen* să scoată din poveștile acestea clasice. Povești! «Non olet!» (nu miroasă rău) ar trebui să strige, ca tatăl-împărat fiului său năzuros, cetitorul, pictorului, care ar îndrăzni să strâmbe din nas, când i se oferă ocazia să illustreze povești, mai cu seamă povești de ale lui *Creangă*!

Dar să mai arăt câtă bogăție zace ascunsă în poveștile aceastea. Voiu cita rânduri întregi, ca să se vadă cum rândurile cer pe desenator, cum cere parul din povești cap de om.

Dela poveștile mărunte să trecem la «*Harap Alb*»! Aici dăm peste un mănunchiu întreg de scene, cari așteaptă să fie desenate și pictate. N'ați cetit nici odată, pictori români, povestea aceasta și n'ați simțit trebuința de a zugrăvi scenele, cari nu v'au dat pace? Imi închipui atât de minunată o ediție pentru copiii noștri din «*Harap Alb*»! Să fie darul de Crăciun al părinților pentru copiii de școală. Să se bucure copiii, să se bucure cei mari, dând sbor fantaziei, frunzărind cartea, întovărășiți de artiștii români!

Iată-l pe *Harap Alb*, alegându-și mărtoaga de cal, de care râd toți, iată-l cum îi dă vatra de jăratec și se preface mărtoaga în cal minunat. Iată-l pe fiul de împărat, dând pe drum de spân, iată-l în fântâna cu ghizdele de stejar, gata să moară dacă nu s'a învoi să fie sluga spânului. Iată-l pe *Harap Alb*, aducând sălăți, cu primejduirea vieții, din grădina ursului. Iată-l la sfânta Duminecă. Iată-l în pădurea cerbului, luând cu mult greu pie-

trele scumpe și pielea cerbului. Pentru fiecare scenă aş putea cita câte un pasagiu din povestea lui Creangă.

Dar vreau să mă opresc la alte scene și de aceea trec așa de repede peste cele de până acum. Harap Alb dă de o nuntă de furnici și nu-i strică rostul: trece de alături cu calul. Furnicile îi zic: Harap Alb, avem să-ți fim recunoscătoare! Ține minte! — Harap Alb se întâlnește cu un roi de albine. Le dă pace — ba le dă puțință să se odihnească în pălăria sa. Crăiasa albinelor îi mulțamește și-i zice: Ținem minte!

Desenatorul! nu te îndeamnă creionul să începi desenul? Acum se întâlnește Harap Alb cu «o dihanie de om, care se pârălea pe lângă un foc de douăzeci și patru de stânjeni de lemne și tot atunci striga cât îl lua gura, că moare de frig. Și apoi, afară de aceasta, omul acela era ceva de speriat: avea nește urechi clăpăuge și nește buzoaie groase și debălăzate. Și când sufla cu dânsule, cea de deasupra se răsrângea în sus peste scăfârliia capului, iar cea de desubt atârna în jos, de-acoperea pântecule. Și ori pe ce se oprea suflarea lui, se puneă promoroacă mai groasă de o palmă. Nu era chip să te apropii de dânsul, că așa tremura de tare de par'că zghibuia dracul. Și dac'ar fi tremurat numai el, ce ți-ar fi fost? dar toată suflarea și făptura de prinprejur îi țineau hangul: Vântu-i gemea ca un nebun, copacii din pădure se vâicăreau, pietrele țipau, vreascurile țiuiau și chiar lemnele de pe foc pocneau de ger. Iar veverițele găvozdite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii și plângeau în pumni, blăstămându-și ceasul în care s'au născut. Mă rog, foc de ger...» (B. p. toți, edit. II, din Creangă, partea IV pag. 53/4) E *Gerilă!*

Desenatorul român! Pictorul român! Nu simți tentația de a desena, de a așterne pe pânză fantazia aceasta grotescă, asemănătoare cu a oricărui pictor mare?

Harap Alb vede «altă drăcărie»: «o namilă de om mânca brazdele de pe urma a 24 de plugari și tot striga în gura mare că crapă de foame!» (54) E *Flămânzila!*

După ce se prinde frate de cruce cu Gerilă și cu Flămânzila, dă Harap Alb de *Setilă*. Iată-l: «o arătare de om băuse apa dela 24 de iazuri și o gărlă, pe care umblau numai 500 de mori, și tot striga în gura mare, că se usucă de sete!» (55).

Dă zbor fantaziei, pictore! Să te vedem! Și acum altul!

«O schimonositură de om» în «frunte cu un ochiu mare cât o sită, și când îl deschidea nu vedea nimica, da chior peste ce apuca. Iară când îl ținea închis, dar fie zi, fie noapte, spunea ce vede cu dânsul și în măruntaiele pământului» (56) E *Ochilă!* Și mai vine unul și mai și: *Păsărl — Lăfl — Lungilă!* «băzdăgania» asta «când voia așa se lățea de tare de cuprindea pământul în brațe. Și altă dată așa se deșira și se lungea de grozav, de ajungea cu mâna la lună, la stele, la soare și cât voia de sus»... etc. etc. (58).

Acum închipuiți-vă tabloul: «pornesc ei *tusșease*», mai aman decât cântăreții din Brema, «și pe unde treceau pârjol făceau: Gerilă potopea pădurile prin ardere; Flămânzilă mânca lut și pământ amestecat cu humă, și tot striga că moare de foame; Setilă sorbea apa de prin bălți și iazuri, de se sbăteau peștii pe uscat și țipa șearpele în gura broaștei de secetă mare, ce era pe acolo; Ochilă vedea toate cele, ca dracul, și numai înghețai ce da dintr'ânsul» (55).

Aici să te vedem desenator român! Fantazia poate să-ți sboare ca unui *Rabelais* în «*Gargantua și Pantagruel*» — o să ai ocazie să-l descrii pe Flămânzile, ca Rabelais, cum mânca și nu se mai sătura, Doamne ferește, o să ne areți cum știi să «bați câmpii» — fantaziei, ca să ne oferi bucurie sufletească.

În loc de desenuri «decoltate» în «Furnica», cu texte imorale — de ce nu ți-ai încerca puterile în serviciul unei *cauze*: ilustrarea basmelor noastre românești?

Dar să nu ne lăsăm de Harap Alb — să-l mai urmărim nițel. Iată-l în casa de aramă, închis de împăratul Roș, crezând că până dimineața nu mai vede lumina zilei, fiindcă casa de aramă era pe 24 de stânjeni de lemne, aprinși: Gerilă a suflat odată și a potolit focul de încă le era frig în casă! Când se apropie împăratul să le vadă «scrumul», face ochii mari: «toți erau cu părul, cu barba și cu mustețele pline de promoroacă, de nu-i cunoșteai, oameni sunt, draci sunt, ori altă arătare. Și așa tremurau de tare de le dărdăiau (dinții) în gură». (68)

Iată-i pe «*tusșease*» mâncând 12 harabale cu pâine, 12 ialovițe (vacii mari, grase) fripte, și 12 buți pline cu vin de cel hrănit, de care cum bei câte o leacă, pe loc ți se taie picioarele, îți slăbesc ochii în cap, ți se încheie limba în gură, și începi a bolborosi turcește, fără să știi fechiu măcar». (71)

Iată-i dând în grija furnicilor mierța de sămânță de mac, amestecată cu nisip mărunțel, pe care să o aleagă până mâne dimineață, fir de fir, deschilinit.

Iată-l pe Harap Alb rugând pe albină să-l facă să recunoască care e adevărata față a împăratului Roșu, și fata de suflet, care samănă ca două picături de lapte. Albina recunoscătoare înțepă pe fata împăratului, ca să o poată recunoaște Harap Alb, apoi pleacă Harap Alb cu fata de împărat la spân, după ce mai e pus la o încercare, acum de fata împăratului Roșu: să-i aducă trei smicele de măr dulce și apă vie și apă moartă de unde se bat munții în capete.

Dă, să-ți alerge fantazia, pictore! Descrie-ne cu penelul tău munții, cari se bat în capete, izvoarele cu apă vie și apă moartă înfrângerea lui Harap Alb și — la urmă — învingerea lui — nunta lui cu fata împăratului Roșu, care l-a recunoscut cine este, care a descoperit taina în fața curtenilor unchiului lui Harap Alb, până ce și-a luat spânul răsplata, făcându-se «praf și pulbere», dus de calul lui Harap Alb în înaltul cerului și lăsat în jos de acolo.

Dacă ai fantazie, ne poți arăta icoane, cari nu se uită. Firește! Trebuie să fi artist!

Și-acum, de încheiere, «*Amintirile*» lui Creangă în aceeaș legătură de idei!

Să fiu desenator, cred că m'ar roade la inimă, cetind «*Amintirile*» să aștern pe hârtie impresiile câștigate. E o bogăție nesfârșită — un șir fără de capăt — de impresii, cari ți se inșealează pe din'naintea ochilor. Școala din Humulești, părinții lui Creangă, Bunicul, David Creangă din Ardeal, școala lui Alecu Balș, etc. etc.

* * *

Aș putea să citez pagini întregi, drept comentariu la teza mea, dar nu o fac: orice om vede că *aici zac comori*, vrednice de scos la iveală.

Gândul mă poartă la o operă ceahă, care a avut soartea dorită de mine «*Amintirilor*» lui Creangă. E vorba de «*Bunica*» *Bojenel Nėmcovă*. Povestirea aceasta este și ea un mănunchi de amintiri din copilărie a scriitoarei cehe. Descrierea vieții curate, cinstite dela sat, a unei femei cu scaun la cap. Filozofia

poporului ceh resfrântă cât se poate de norocos în «Bunica» aceasta a Bojenei Niemţová. Cartea aceasta face parte din vistieria oricărei case ceheşti. A apărut în sute de ediţii, dela cele mai ieftine, până la ediţii scumpe. Am avut în mână şi o ediţie ilustrată după cum aş dori să văd «Amintirile» scriitorului Creangă. Ce bogăţie de culori, ce picturi minunate, luate la faţa locului, unde s'au petrecut scenele! Ozana noastră şi Humuleştii nu ne-ar putea oferi aceleaşi frumseţi? — ce desene reuşite: ale copiilor, a moşilor, a şăranilor, a obiceiurilor dela Paşti, Crăciun, etc. etc.! E o sărbătoare sufletească numai să frunzăreşti o astfel de carte, menită să străbată, să încălzească, să servească drept razim sufletesc!...

Ştiţi ce vă să zică o ediţie de aceasta, ilustrată congenial, fireşte? «*Don Quichote*», cu ilustraţiile lui *Gustave Doré* (le-au văzut şi cetitorii români în «Convorbiri literare» trad. de Vărgolici); «*Ullenspiegel*» de *Coster*, belgianul, cu ilustraţiile lui *Felicien Rops*; romanele lui *Dickens* cu ilustraţiile lui Boz, au concrescut așa-zicând cu artiştii pictori-desenatori. Şi opera şi ilustraţiile sunt geniale. La noi își vor aduce mulți aminte de minunatele desene ale pictorului *Zichy*, la baladele lui *Arany*, din muzeul din B. Pesta. Alții se vor gândi la ilustraţiile pentru povești, ale pictorilor buni germani: *Richter*, *Schw'nd*, *Liebermann*. Cehii stau bine și în privința aceasta: au vreo-câțiva desenatori de prima ordine, pe *Maneş*, pe *Aleşl*, cari au adus în piața de cărți minunate cărți populare, desenate escelent.

De-ocamdată o singură întrebare, dureroasă, editorilor și pictorilor noștri: de ce nu tipăriți o ediție *ilustrată* a poveștilor și amintirilor lui Creangă?

NOTĂ. Minunata operă pentru popor «*Bunica*» de *Bojena Niemţová* a apărut într-o frumoasă traducere de *Ioan Urban Iarnik*, (ed. II.) în edit. «Cartea Românească», București (30 Lei).

De când a fost scris articolul de față a apărut în «Lumea copiilor», revista dlui G. Filip din București, un număr de revistă cu «*Harap Alb*» ilustrat de pictorul *A Murnu*. Articolul nu e inutil nici acum.

Lectură pentru popor.

În decursul războiului a avut prilej scriitorul acestor rânduri să citească bolnavilor de prin spitale cărți populare românești. Le mai descrețea frunțile, treceau ceasurile de durere mai ușor.

Observațiile recoltate de pe buzele țăranilor români le-a așternut pe hârtie, seara, fiind încă proaspete și așa s'au infiripat cele vre-o 200 de pagini de observații și cuprinsuri, cari, tragem nădejde, să prindă bine și altora.

Ne închipuim pe un tinăr, care vrea să răspândească carte românească, dar este desorientat, fiindcă n'a avut prilejul să citească românește prea mult (cazul în Basarabia, în Bucovina, etc.). În colecția de cărți înșirate aici va face cunoștință cu lucrările unui: Slavici, Creangă, Mera, Barac, Cacoveanu, Sadoveanu, Agârbiceanu, Stăncescu, A. Lecca, Morariu, Odobescu, Coșbuc, Vlad Delamarina, Sept. Popa, I. Bota, Lupeanu-Melin, Sergiu Cujbă, Tolstoi, Popovici-Bănățeanu, etc. — câștigând astfel cunoștințele necesare despre ce conțin cărțile recomandate și *de ce* plac țăranului român. Indemnurile acestea vreau să prilejească sondări la fel, în sfera de activitate a cetitorului.

Lăsăm să urmeze, ca model un singur capitol. Manuscrisul așteaptă de mult apariția. Hârtia și tiparul sunt scumpe...

Două cuvinte.

(Introducerea lucrării)

Fiindcă ne aflăm încă sub impresia nemijlocită a războiului, să ne folosim, dacă nu e sacrilegiu, de comparații din războiu, când vorbim de răspândirea culturii în masele largi ale unui neam.

Pentruca lupta culturală să se poată da cu efectul dorit e nevoie mai întâi de toate de șanțuri, de tranșee, în cari să se poată adăposti luptătorii pentru cultură. Din tranșee ocheschi mai bine, din tranșee ești mai apărat, încât poți să lași să se apropie mai apoi tunurile culturale, ca să se arunce, nu cu ghiulelele de distrugere, ci sorii cunoștințelor, aducând cutremurul sfânt al sufletelor omenești.

Neamul nostru, dacă nu mă înșel, și nu cred să mă înșel, a luptat până bine de curând fără de tranșee culturale. A trăit în timpuri când nu i s'a dat puțința să și le sape.

Acum e vorba: va putea un neam duce lupta *culturală* fără de tranșee? Hotărât că nu! Nu te uita, române, numai la tunurile de calibru mare, la personalitățile metereologice ale celorlalte neamuri. Nu zâmbi când vezi că încearcă unul și altul din connaționalii tăi să apuce târnăcopul și să sape șanțurile de apărare! Nu îți bate joc de ei! Fără de șanțurile astea nu vor putea apărea tunurile! Vor veni și ele odată — e vorba să pregătim terenul pentru ele.

Ar fi naiv și *punibil* să mai încercăm să mai dăm lupta pe pământul gol, neîntăriți! De aceea: da, salahori deocamdată, să construim tranșeele, prin cari se vor putea plimba, odată și odată, cei mari ai noștri, cei cu adevărat mari, la gloria cărora și noi, pălmașii, vom fi contribuit cu o părticică cât de mică.

Altcum — va râde lumea cu hohot de noi, prohodindu-ne, și arătându-ne cu degetul: iată un neam, ai cărui ostași au încercat să lupte ca lunaticii!

I.

«*Istoria marelui împărat Alexandru Macedon*, în vremea când era cursul lumii 5250 de ani». Revăzută de *Mihail Sadoveanu*, («Biblioteca populară a «Asociațiunii». Editura «Asociațiunii», 1911 a. I. Nr. 9 și 10.

Dacă întrebi pe țărani noștri știutori de carte de cărțile, cari le-au plăcut mai mult, capeți drept răspuns, de cele mai multe ori: ne-a plăcut «Alexandria». 80% din cetitorii țărani au cetit și prețuiesc și astăzi «Alexandria».

De două ori am cetit în decurs de 6 luni «istoria marelui împărat Alexandru Macedon» soldaților români din spitalul Strahov (Praga) și aceasta la îndemnul lor, când le-am pus întrebarea: ce să vă cetesc? Unii m'au mai rugat să le cetesc din Evanghelie, alții din «Leonat și Dorofata», alții din povestirile lui Tolstoi (a doua oară!), alții despre Pinteza Viteazul — când a amintit unul de Alexandru «Machedon», au strigat toți: noa vezi, aia e carte odată!

Vreau să-mi dau seama aici, în fața cetitorului, asupra întrebării: de ce place așa povestea aceasta? Nu poți trece cu vederea dacă place poporului o carte ca aceasta și de sigur sunt legături sufletești mai strânse între ideile exprimate într-o astfel de operă și între viața sufletească a poporului respectiv.

Am pipăit terenul și la ascultătorii mei, întrebându-i: de ce vă place povestea lui Machedon? Iată răspunsurile unora: «Cum să nu ne placă — dacă vorbește în carte cum s'a bătut Alexandru Machedon cu furnicile, cu «Por împărat» și cu căcăunii?!» — «Cum să nu ne placă dacă ne spune cum s'a dus Alexandru până la porțile Raiului și cum s'o temut să între, că

o dat de serafimi și cherubimi, cari i-au tăiat calea?» — altul: «Hei, că multă lume-impărăție a pus subț călcâie. Alexandru ăla, da — la urma urmei, tot a trebuit să moară și el, ca ori care muritor de rând!»

Comentarii de acestea și exclamații: «că așa ar trebui să fie și acușica!», când Alexandru chiamă *singur* la luptă pe

împăratul potrivit, pe Por împărat, am auzit în decursul întregii lecturi și când am gătat cu cetitul, le-a părut rău oamenilor, — așa fi putut să le cetesc un veac din «Alexandrie».

Ceeace atrage mai cu seamă pe cetitorul naiv de «Alexandrie» este, după părerea mea, *miraculosul* din scrierea aceasta. Proporțiile războaielor lui Alexandru cu dușmanii săi sunt *gigantice* pentru fantazia cetitorului și dușmanii săi sunt de multe ori ființe de cari ochiu omenesc n'a văzut pe întinsul lumii.

Iată cum raportează însuș Alexandru despre faptele sale mamei sale Olimpiada și dascălului său Aristotel: «Multă sănătate și viață trimit dumniavoastră (să se bage de samă și stilul!), și să mă iertați că în cinci ani carte nu v'am putut trimite, că ne-am depărtat, și am trecut pustii și codrii, munți înalți, de ne-am bătut cu *oamenii sălbatici* și am mers la *oamenii cât cotul de marl*, și am ajuns la împărăția lui Eraclie împăratul, și am mers până la Macaron, la Ivant împăratul, de am grăit cu el, și mi-a spus că *Dumnezeii elinești* sunt toți jos în *Iad*, de-i muncesc toți *dracii* și am mers aproape de *Raiu*, și am văzut pe poarta Raiului stând *Heruvimii* și *Seraflimii*, jos străjuind Raiul; și-mi ieșiră înainte *doi îngeri* de mă certară, să nu mai merg înainte, și m'am întors dela Raiu, pe apa Eufra- tului, de am ieșit la lume».

a) Dela primele pagini deja dăm de miraculos. *Netinav* împărat, împăratul Egiptului, vraciu mare, face *oștii de ceară* într'o tipsie de aur, să vadă cine va învinge: el sau dușmanii săi, cari aveau în frunte pe Darie împărat. «Și văzu Netinav oastea lui spartă, și văzu pe Dumnezeuul Perșilor în Egipt». — b) Filip, «craiul din Macedonia», tatăl lui Alexandru, pleacă la războiu și spune nevestei sale, Olimpiada, că dacă nu o va găsi cu «feciore» când se va întoarce va fi vai de ea. Netinav, vraciu, dă Olimpiadei «*terbi de tectori*» și Olimpiada naște pe Alexandru. — c) Netinav nu lasă să nască Olimpiada când îi vine, ci mai amână puțin, pentru că «este *clas rău* și *planetele* nu s'au tocmit pe stare, și *crugul* stă pe lună și *zodiile* n'au purces, și stelele stau pe loc, și de vei naște acum, vei naște om prost ca și alți oameni.» — d) Filip, tatăl lui Alexandru, *visează* că i s'a născut Alexandru și vorbind cu filozoful Aristotel, căruia îi dă mai târziu în grije pe fiul său, ca crescător, trece un vultur mare pe deasupra lor și lasă să cadă în poala

lui Filip un ou mare. Oul cade, se sparge, un șarpe mic sare din el, încunjură oul și, când vrea să între, moare la gura oului.

Aristotel explică întâmplarea astfel: «să știi că visul tău se va izbândi, că acel ou este pământul, iară șarpele cel mic este fiul tău, și va lua lumea toată și la moșia lui nu va mai merge».

(Să luăm în nume de rău țaranului român când se înfioară auzind profetiile acestea, dacă noi, cei cari știu bucoavnă nișel mai multă, ne înfiorăm când ascultăm profetiile vrăjitoarelor din «Macbeth» ?)

Exemplele s'ar putea spori, dar din cuprinsul, care urmează, va cunoaște cetitorul, care n'a cetit încă «Alexandria», câteva din ființele apocaliptice, cu cari a avut de furcă eroul nostru.

Pe lângă miraculosul acesta, care a ținut atenția cetitorului și ascultătorului român — dar nu numai a celui român, ci și a celui german, ungar, ceh, căci cartea lui Alexandru este o carte populară, iubită de multe neamuri — pe lângă miraculosul acesta, zic, aflăm în carte sume fabuloase pentru mentalitatea țărănească, referitoare la lupte, la bogății, la dimensiuni. Oricât să fie de neverosimil cece referențează cartea, atât despre războaiele, bogățiile, cât și despre caracterul lui Alexandru — în sufletul poporului trăiește Alexandru așa, cum ni-l arată «Alexandria».

Iată un singur exemplu referitor la hiperbolele cifrelor din carte: Împărăteasa văduvă a lui «Por împărat» iese înaintea învingătorului Alexandru «cu zece vlădici și cu zece mii de popi», «și se despletii, și cu zece mii de fete tot despletite» — apoi îl conduce în cetate, în India, care este descrisă astfel:

«Și era cetatea lui Por de patru ori cât bate săgeata, și păreții tot poleiți cu aur și acoperemântul cu aur, și trei sute de stâlpi de marmoră, tot poleiți, și 4000 de pietri nestimate (scriu cu cifre ca să cruț spațiul), de luminau toată noaptea ca soarele». «Și începură a scoate *visteriile lui Por*, și scoaseră 100,000 de cai hrăniți arăpește, 100,000 de cai indienești, tot cu țoluri de mătase, și scoaseră 10,000 de lei tot cu sgarde de aur, și 20,000 de lei, tot învățați, și 20,000 de pardoși, și scoaseră 10,000 de săbii ferecate cu aur, și scoaseră 100,000 de blide de aur, și scoaseră 100,000 de potire de aur, și scoaseră 100,000 de elefanți, și 200,000 de catări, și 100,000 de boi de înjugat, și 20,000 de șoimi scriptori, și 10,000 de ogari, și 5,000 de case pline de galbeni, și 10,000 de case pline de argint. Și șezu Alexandru acolo un an, și se veseliră macedonenii cu indienii ca frații». (II, 34).

Datele acestea sunt, de sigur, un hașis, o amețeală sufletească a bietului român, care își are moșioara lui cât o găoace de nucă. Ca dervișii, cari se învârteau împrejurul lor până cădeau la pământ, așa și cetitorul și ascultătorul țăran român cade în extaz auzind atâtea nemaipomenite cifre. Fantazia i-a luat-o la sănătoasa și nu-i mai poate găsi urma.

Din vârtejul acesta amețitor îl trezește pe cetitor și ascultător *sfârșitul* Alexandriei. Românul năcăjit, care citea «Alexandria» cu bucoavne, cu «potcoave», ca pe o carte scumpă — va fi tresărit, de sigur, de satisfacție, cum tresare și acuma, când aude că chiar și un crai atât de mare cum a fost acest cuceritor al rotogolului pământului, a trebuit să-și ia rămas bun dela toate bogățiile lumii și să pornească de unde nu este în-

toarcere ! *Satisfacția țăranului lipsit*, care a trăit câtva în iluzia bogăției nemărginite și care vede că și stăpânul cel mai puternic e îngropat ca și dânsul, muritor de rând, va fi contribuit, de sigur, ca «Alexandria» să se înrădăcineze atât de adânc în inima cetitorului țăran român.

Cartea conține pasagii cu comentarii asupra nimicniciei omenești, ca acestea : «O, mincinoasă și deșartă lume, și mărire putredă, cum te arăți frumoasă în puțină vreme și curând îi pierzi pe toți, cum se zice : nu este bucurie pe pământ să nu se schimbe cu jale și nu este pe pământ mărire, ca să nu se sfarme și să nu cadă». (II. 66—7)

Filozofia cărții este filozofia omului pățit, trecut prin multe încercări. Cerând sfat, «la Filipus cetate», Alexandru dela toți «craii, domnii și boierii săi», când se așează în tronul rămas vădov după tatăl său, doi sfetnici îl sfătuiesc astfel : «Craiule Alexandre, răsboaiele fac pe împărații cei tineri mari, și la bătrânețe nu se bat!» Asta o zice Antioh voevod, iar Antigon : «Craiule Alexandre ! trebuiește să mergem noi peste alții, să nu vie alții peste noi ; căci cu cât zăbovim noi, alții nu vor zăbovi a veni peste noi ; *ci mal bine este întât decât apol !*» (Principii, pe cari le-ar fi scris cu amândouă mâinile filozoful răsboiului, Machiavelli).

Pe lângă toate preceptele acestea, pe cari le-a urmat Alexandru din greu, totuș, Alexandru, întrebat de dascălul său Aristotel, la sfârșitul vieții sale, cum a cucerit toată lumea, răspunde : «Avut-am ajutor cu mine : unul *cuvântul dulce*, altul mâna întinsă, altul *judcata dreaptă*, altul *iertarea la greșiți*». (II, 57).

Cavalerismul lui Alexandru Macedon se vede și din scrisoarea lui către Por împărat :

«Scriu eu, Alexandru, împăratul peste toți împărații, ție, Por împărate, sănătate. Și să ști că *capul plecat nu-l taie sabia niciodată*. Așa tu închină-te mie și să fii în pace, și-ți ține împărăția, și-mi trimite haraciu și oaste pe an ; iar de nu vei face așa, noi să ne batem amândoi, iar mie îmi este milă de Macedoneni ; căci este și păcat să moară toți vitejii pentru noi, ei să ieșim amândoi din tabără singuri și să stea oștile pe loc, până *ne vom bate amândoi*, și de mă vei bate, te vei fi împărat a toată lumea, iară de te voiu bate eu, voi fi împărat a toată lumea!» (II, 31 «Alexandria».)

Darie, învins de Alexandru Macedon, zace pe câmpul de luptă, rănit :

«Și zăcea împăratul Perșilor în pulbere, în picioarele cailor. Iară Alexandru ajunsese acolo și-l văzu Darie și strigă: «Oh, Alexandre, Alexandre! nu trece și lăsa pe Darie în pulbere zăcând». Alexandru auzi și alergă grabnic, și-l văzu rănit, zăcând și zise: «Cine ești tu?» El zise: «Eu sunt Darie împăratul, acela ce eram mărit de toată lumea, și de toate limbile de oameni! Eu sunt Darie, acela ce se potrivea lui Dumnezeu din cer, iară astăzi zac în pulbere, în picioarele cailor! Eu sunt soarele Perșilor, iar astăzi sunt înjunghiat de Perșii mei. Eu sunt Darie, împăratul a toată lumea, iar astăzi nu-mi e îngăduit nici la moșia mea să mor! Ci nu mă lăsa Alexandre în pulbere, că nu ești nemilostiv». — Iară Alexandru descălecă și-l puse pe Darie în căruța sa de aur, și-l șterse cu marama, adecă cu cărpa lui, și zise: «De nu vei muri, cinste mare vei avea!» Alexandru porunci să-l ducă lin în Persida cetate».

«Iar Candusal (craiul) fugea și plângea, și se gândi el să dea prin străjile lui Alexandru, și dete, și-l prinseră străjile, și-l duseră la Alexandru; iar Alexandru auzi că aduc pe feciorul Cleofilei, și după ce-l duseră la Alexandru el cheamă pe voievozi și puse pe Antioh în scaunul lui, iar Alexandru sta cu alți voievozi în vorbe; și aduseră pe feciorul Cleofilei, și se închină lui Antioh. El întrebă: «Ce om ești? de unde ești și cum te cheamă?» El zise: Alexandre împărate! eu sunt ca omul acela ce fuge de un leu, și se sui într'un copac ca să scape de moarte, iar când căută pe copaci în sus deasupra lui, văzu un șarpe pogorându-se la el să-l mănânce; și căuta să fugă în jos și sta leul la rădăcina copacului; iar copacul era pe malul unei ape, și vru să saie în apă și văzu în apă un crocodil căscând gura, că cum va sări din copac să-l înghită: așa mi-se întâmplă și mie astăzi». (II. 40.)

Tot din domeniul *ettei* din «Alexandrie» este și următorul pasaj, din partea a II-a (pg. 61).

«După aceea aduseră un tâlhar la Alexandru și grăi Alexandru: «Omule, de ce tâlhărești?» Omul răspunse: «De sărăcie tâlhăresc eu, de ucid câte un om, și sunt singur, și oamenii îmi zic tâlhar; da să mă ierți, împărate, că tu ești mai mare tâlhar decât mine, că tu ucizi câte zece mii de oameni și fie nu-ți zic oamenii tâlhar, pentru-că ai oameni mulți, și îți zic împărat, iar de-aș avea și eu cum ai tu, aș fi și eu ca tine!» Alexandru zise: «Drept găiești!» Și-l iertă, și-l îmbracă și-l puse căpitan, peste o mie de oameni mai mare».

Se naște întrebarea îndreptățită: este cu cale ca într'o carte poporală să se tipărească astfel de lucruri?

Pentru acela, care vrea să citească într'o *șezătoare țărăneasă* numai o parte din A., lasă să urmeze aici notițele explicative referitoare la *conținut*:

Netinav, împărat al Egiptului, bătut de Darie, împăratul Perșilor, își află scăpare la curtea lui «Filip împărat», «Craiul Macedoniei». Filip pleacă la război împotriva lui Darie și spune Olimpiadei, nevastei sale, că de nu-i va naște fecior până se va întoarce, se va despărți de ea.

Netinav, care se pricepe la farmece, dă împărătesei «iarbă de feciori» și Olimpiada naște pe Alexandru, cu o mică întârziere, fiindcă Netinav află că «planetele nu s'au tocmnit pe stare». Alexandru capătă învățatură dela filosoful Aristotel și dela vraciul Netinav, timp de 7 ani de zile. Pe un mânz năvăș, roșu, cu un corn între urechi de un cot de lung, numit Ducipal, îl călărește tinărul Alexandru, spre mirarea tuturor și și-l alege de cal favorit. După ce moare tatăl lui Alexandru, crezând Darie că un copil ca el nu i se va putea împotrivi, îi trimite, în batjocură, jucării și un căruț, cerându-i «haraciu» (contribuție) — dar Alexandru, isteț, îi trimite o traistă cu piper să-l mănânce. Darie și Alexandru încep să se războiască. Cu luptele acestea începe șirul aproape nesfârșit al războaielor lui Alexandru. Mai întâi cucerește «Atina» (Atena). «Râm»-ul (Roma), înfricat i se predă de bună voie. Merge în «țara leșească», unde se bate cu «oameni cu obraze ca de om și cu trupuri de șarpe» — ajunge la un munte de fier, unde se războiește cu pasări cu obraze ca de muier și cu țâțele și cu păr de muier — apoi în Egipt, la Alexandria, Troada (Troia), spre Persia, ia Ierusalimul, cu Darie se bate la Eufrat, cucerește Babilonul, Darie cere ajutorul lui Por împărat din India, dar Alexandru bate pe Darie și, mariminos, îl duce singur la Persida, rănit de moarte. Darie mai are puțința să însoare, înainte de a muri, pe Alexandru, învingătorul, cu fata sa Ruxandra.

Alexandru se încreștinează. Bate pe Cris împărat, merge cu armatele sale de ajunge la o pustie, unde sunt «gadinele sălbatice», la «mujerile sălbatice», «păroase ca porcii și cu ochii ca stelele», apoi în țara furnicilor cu furnici, cari mâncau pe călăreți cu cal cu tot (partea II, pg. 7), în țara piticilor — până la Rai. Dă de oameni cu 7 picioare și cu 6 mâni, apoi de oameni «câtcăuni» (II. 13). Află oameni cu un picior și cu o mână și cu un ochiu și cu coadă de oaie. În țara amazoanelor, cu împărăteasa Ior Talistrada, se luptă cu femeile și le învinge. Intr'o peșteră (Iadul?) vede draci, vede pe «Dumnezeii elinești» cum sunt muncii de draci, împreună cu toți «împărații și domnii pământului», se întâlnește cu Por împărat, cu mulți alții. Dela porțile Raiului îl trimite înapoi Heruvimii și Serafimii. Intors acasă începe să împartă «împărățiile și domniile și țările pe rând». Prorocul Ieremia îl procește că va muri, fiindcă «se împliniră 40 de ani ai împărăției tale și se apropiară patru stihii ale trupului tău: hraconit, fiere-verde, tusă-albă și sânge roșu». «Lumina grecilor și sfeșnicul Macedoniei» moare otrăvit de Levcadus, «comis mare», care-i întinde o «iarbă», o beutură, pe urma căreia Levcadus crede că o să înduplece pe Alexandru să capete Macedonia. Înainte de a muri își ia rămas bun dela toți — scenă duioasă, când își ia rămas bun dela Ducipal. (II. 69) filosofând asupra nimicniciei vieții pământești.

Încă o observare și încheiu. Precum a nimicit războiul ultim toate concepțiile de mai 'nainte despre dimensiunile gigantice, așa a nimicit și înfricoșatele(l) date de luptători și de morți pe câmpul de luptă, din «Alexandria». Câteva exemple, cari s'ar putea spori din belșug: a) Darie-voevod trimite împo-

triva lui Alexandru pe Mamant-voevod cu: două sute de mi de călărași și două sute de mii de pedestrași și patru mii de etiopi (I, 50); *b*) Alexandru «scrie» oștile și află «șase mii de mii de călăreți și patru mii de mii de pedestri». Darie îi opune «zece mii de mii de călărași și zece mii de mii de pedestri». (I. 47); *c*) Când Perșii fug de Macedoneni și aceștia încep să-i taie «cum se taie»: «pieiră de-ai lui Darie patruzeci de mii și Macedoneni zece mii, iară Darie fugi până la Persida și acolo plângea»... (I 52); *d*) Când scrie Alexandru lui Arhidon, împăratul Solonului, și-i cere «haraciu» (contribuție) iată ce-i cere: «o sută de mii de galbeni pe an și câte zece mii de viteji călărași înfierăți!» (I 27).

Sta să-mi fie rușine că citesc sumele astea *pitice* în fața luptătorilor, cari au venit de pe diferitele câmpuri de luptă...

H. P. P.

Țăranii.

Voi, case scunde, zarea ce vă 'nghite,
Și voi, salcâmi pitici, piperniciți —
Ce tainice puteri adăpostiți,
De mă chemați cu graiuri aromite?

Ce-i cântul vost, poiene înverzite?
Din care sân sirenic îl răpiți?
Și voi, săteni sfioși și obidiți —
Au ce puteri Tăria vă trimite?

La voi măndrept, să prind înviorare.
Cu cât mai joase casele gălesc,
Cu-atât avântul meu îmi e mai mare;

Un singur gând: pe lume să muncesc,
Să vă'nțeleg în oarba disperare
Și visul meu să-l supraviețuiesc.....

L. 1907.

Dumitru Brădeanu.

Amintiri din vremea iobăgiei.

— Anii 1841—1848. —

Din copilărie îmi aduc aminte de poveștile auzite în casa «mamei bătrâne», a văduvei birăului Elena Ioan Aldea Borzea, când se adunau seara, după cină, cu furca, mătușile și și tătăișele noastre.

Noi, copiii, îi ziceam «tătăișa *Sofla*». Era fată de popă, a lui Cipu din Hurez, măritată după Aldea — Veroana, fata proto-popului Popoviciu din Corbi, măritată după Tache. — Amândouă văduve, după 1848, și tătăișa preoteasă, Maria, fată de popă din Voivodeni, dela Stelea, după popa Vasile, Vușica lui Dumitrașcu Țopi după George — toate nurori «mamei bătrâne». — Apoi Lelea Nușica, Lelea Safta, care era foarte învățată în școala grănicerească; știa nemțește în vorbire și în scriere, erau fetele birăului, una preoteasă în Arpașul de jos, alta măritată în Viștea de jos, după Matica Șandru.

Eram copil de școală și învățătorul ne scoase la drumul țării, unde era tot satul adunat, de am văzut pe *Caza Vodă*, ce trecea prin Viștea de jos spre Sibiiu, și în seara aceea tătăișa Sofia, începu a ne spune întâmplări din vremurile trecute, iar noi, nepoții, ascultam povestirea ei în tăcere.

Seara I.

«Dragii mei nepoți, astăzi trăim cât de bine, avem dela D-zeu ce ne trebuie, și suntem în voia noastră — de suntem osteniți ne odihnim — când voim ne sculăm și pornim lucrurile noastre — pentru că știm că lucrăm pentru noi și pentru casa noastră și în pământul nostru. Omul harnic poate, cu muncă dreaptă, a se procopsi pe sine și casa lui întreagă. Dacă trăești cu regulă în cruțare și-ți plătești dările cătră stăpânire — aruncul la comună, biserică și școală, ești iubit și prețuit de toată obștea ce te înconjoară.

Școala din drumul țării, unde este dascălul Samolica, este școala sătească, iar cea de sus, dela companie, este școala grănicerească sau nemțească. Biserica din jos, cu turn, este a noastră, iar cea din sus, cu clopotnița de scânduri, a fost a noastră — și e tare de mult făcută de un boier din Țara Româ-

nească, — se zice că de pe vremea lui Negru Vodă — dar mai târziu a venit porunca dela împăratul și au luat-o pentru grănicerii uniți, cari ne-au desbinat legea românească de avem două biserici în sat, cu doi preoți, unul unit și unul neunit.

Dar, precum spune cumnata preoteasă din Voivodeni, că biserica lor a scăpat — și nu au putut-o cuprinde cătanele nemțești — așa nici în Voivodenii-mari, nici în Voivodenii-mici. Că era poruncă împărătească dacă putea străbate în biserică pe sate, potera cătanească lua biserica dela români și o dau la popii uniți ai grănicerilor. — Dar oamenii din Voivodeni au oblicit că vine potera și au intrat în biserică și în dosul ușei au împlântat stâlpi adânci de stejar, așa încât soldații nu au putut pătrunde pe ușe și au încercat la ferestri și nu au putut pătrunde, fiind ferestrele foarte înguste — și femeile cu poala plină de bolovani, au alungat cătanele și așa satul a rămas neatins.

Mai era și altă pacoste pe legea românească, de când s'au izvodit calvinii și luteranii pe țara Oltului — că peste noapte se stricau crucile de pe hotar, de pe la fântânile sfinte și nu se știa cine le strică, — așa încât la unele sate au început a închide crucile de jur-împrejur cu zid, să nu se mai vadă — precum e la drumul dela Răușor, — la Arpașul de jos și la Viștea de sus, cari se mai pot vedea.

Așa era mai de demult. Mai rău înainte de 1848. Când am venit la Viștea nu se stricase iobăgia și multe gazde nu mai puteau purta greutatea iobăgiei și năpusteau casa în toate locurile și pe noapte se suiau pe cară și fugeau în Țară. În casa pustie și părăsită birăul așeza alt iobag, în toată averea și iobagul făcea zilele de lucru în locul celui ce s'a dus în țara românească. Așa vedeți casa de lângă biserica din jos — fiindcă stăpânul vechiu a părăsit-o — birăul a dat-o în stăpânire la sluga sa, Luțu lui Mihaiu, care s'a căsătorit cu slujnica Vista și o stăpânește și astăzi, asemenea lângă biserica din sus a așezat pe sluga sa, Lomu, cu fata lui Mateiu Iovi și așa avea socrul meu mulți fini, bine așezați (în satul nostru mai jumătate satul erau finii birăului). Celce era iobag trebuia să lucre la curtea Sâmbetei, cei fără car 4 zile pe săptămână. Ceice aveau car 2 zile pe săptămână, ce făcea la an 104 zile de lucru. Aceasta era munca amară a unora, iar cei ce erau grăniceri erau duși la

graniță, la munte, la *Comandă*, să păzească granița către Țara Românească, în slujba împăratului și numai femeile române purtau economia câmpului și grija vitelor și a copiilor. Dragii mei nepoți, mulțamiți lui Dumnezeu că voi ați scăpat de aceea muncă grea. Anul 1848 să fie blagoslovit, că el a slobozit pe iobagi din iobăgia cea grea; iar în anul 1851 și grănicerii au scăpat de slujba militară și am ajuns stăpâni pe pământul nostru, pe întreg hotarul cu muntele și pădurea, până la granița Țării Românești. Acest an a adus libertatea și fiecare a rămas stăpân pe moșia ce o avea în stăpânire în mâna sa, să o lucre liber după voință, și avem mult pământ, și munții cu pădurile până în vârf.

Seara a II-a.

«Dragii mei nepoți! Să vă povestesc ceva în astă seară despre socrul meu, adecă moșul vostru, cărnia prefectușul dela curtea Sâmbetei, ungurul Gydofalvi, i-a scurtat viața, în anul 1842, că l-a chinuit în temnița din castelul Făgărașului 6 luni de zile.

Eu eram nevestă tinăra pe acea vreme, măritată din Hurez la Viștea, după Aldea, feciorul învățat la cursul dascăliei al birăului Ion Aldea Borzea. Tache era mai învățat, că avea cursul popiei și avea soție pe Verona, fata protopopului din Corbi. Vasile avea în căsătorie pe Maria, sora popii Stelea din Vovoderi — Safta după Matica — Vuțica după popa Ion Boer din Arpașul de jos, George ce are pe Vuța lui Dumitrașcu Popii Șandru, iar bunica Domnica, mama socrului a moșului nostru, trăia, era din Ludișor și nora ei, adecă soacra mea, era mama voastră cea bătrână Elena din Drăguș, pe care o vedeți lângă noi.

Mi-a plăcut tare de această familie atât de bogată în oameni învățați și mi-a plăcut și satul, când am venit cu mare alaiu prin toate satele cu căruța și cu călărași și cu steaguri de nuntă dela Hurez până la Viștea de jos.

Prin toate satele ne-au întins lanțul și ne-au închis drumul, în capul satului, la intrate și ieșire, dar din toate am ieșit cu cinste că eram buni de gură și feciorii și vornicul și nunul, care le închina vin din plosca nunului și așa, cu bucurie, le deschideau drumul, ca la oameni buni și cunoscuți ce eram.

Birăul, adecă socrul, era cunoscut ca om cu iubire mare cătră sfânta biserică. Vedeți crucea dela drumul mare spre apus. ce frumos e zugrăvită și ce mândru este satul de ea — și cetiți scrisoarea : — «Crucea este tăria împăraților, podoaba arhierilor și dracilor rană» — și cea dela răsărit, mai frumoasă și cu scrierea : «Cine crucea nu cinstește lumea păgân îl numește». — Cea dela apus a ridicat-o în anul 1849 Ioan Aldea Borzea Richter (primariu), iar cea dela răsărit tot de socrul meu a fost ridicată, după cum se poate ceti și acum : «Izvota aceasta cruce de birăul I. Aldea Borzea 1831».

Și oamenii erau tare ascultători și cel mari ajutau pe cel mai neputincios, și cu fapta și cu vorba. Când era vorba de a face ceva bun pentru sat țineau toți laolaltă. — Așa s'a înțeles și cu notarășul ca să scoată două târguri pentru folosul bisericii. Au și dat o rugare la guvernul țării dela Cluj și cum era atunci rânduiala cu mita și cu cinsuri pe la dregători, cu burduși de brânză, cu faguri de miere, primește socrul meu scrisoare dela pretinul său din Cluj, dela guberniu că : rugarea s'a primit bine și s'a îngăduit a se face târgul la Viștea, la Blagoveștenie și la Sfânta Marie Mare, precum s'a cerut.

Bucuria era mare că s'au câștigat târgurile pentru sfânta biserică, fără amestecul curții domnești. Dar curtea domnească nu se bucura de întărirea bisericii românești și nu vedea cu ochi buni nici crucile ridicate de socrul meu, de cari și-au bătut joc ungurii în 1848 — pe cari le vedeți acum sunt pușcate de gloanțe, în fața lor, fiind la drumul țării.

Era năcăjit prefectul dela curtea domnească și căuta nimicirea acestui lucru bun și a acestor români îndrăzneți afară din cale. Prefectul nu mai putea opri și cererea de a se da $\frac{1}{2}$ din venitul târgului — a fost respinsă, fiindcă la hotarul satului nu este pământ domnesc ca la Arpașul și la Sâmbăta de jos, ca să se dea din venitul târgului. Dar ocoșul prefect Gydofalvi căuta o cale vicleană de a prinde în cursă pe acești oameni cinstitori de biserică lor românească.

Alergă la Cluj și opri expediția oficioasă și publicarea ei. La aceste vicleșuguri conducătorii nici nu se mai cugetau, ci mergeau înainte și până la sosirea oficioasă a decisului — au pregătit invitările, publicațiunile, pe toate satele, prin preoți. Mai întâi a scris Ioan Aldea Borzea cătră protopopul din Corbi :

«Cuscre protopoape!

Curtea ne împiedecă a ținea târgul de țară la Viștea, dacă nu dăm jumătate din venit cum dă și Arpașul și Sâmbăta — dar curtea neavând la noi pământ în hotarul comunei, ca la Arpaș și Sâmbăta, nu are dreptul acela — drept aceea și epistola din Cluj — care o pun aci sub $\frac{1}{2}$. să o poți ceti, zice că târgul este conces pentru favorul bisericii la Blagoveștenie și la sft. Marie Mare.

Iată Blagoveșteniile se apropie — în săptămâna a II-a — ce ar fi de făcut? Eu aş crede, cuscre protopoape, ca să dai circular preoților din tract ca Duminecă să publice fiecare în biserica sa că: Două zile înainte de Bragoveștenie și de sf. Marie este târg de vite, iar în ziua praznicului târg slobod la Viștea de jos.

Al Sfinției Voastre cu plecăciune

Ioan Aldea Borzea*,
proprietar și primar.

Preoții au publicat în toate bisericile — târgul s'a ținut la Adormirea Preceștii, două zile înainte și în ziua praznicului târg slobod și a fost un târg ne mai pomenit de mare, cecece arată că a fost de lipsă acest târg și că vederile conducătorilor au fost destul de limpezi, când l-au cerut la Viștea de jos. Publicarea oficioasă nu se făcuse.

Prefectul curții cu oamenii săi încerca nimicirea concesiunii de târg și pedepsirea făptuitorilor, cari au ținut târgul înainte de a se fi fost publicat prin dregătoriile guvernului.

Mai întâi au prins pe socrul meu, l-au luat chiar când mergea cătră biserică gendarmii, sub escortă și l-au pus în lanțuri, l-au dus la Sâmbăta de jos, la curte și de acolo l-au aruncat în temnița din castelul Făgărașului, la o săptămână după sfânta Marie., în 1841. Noi nu mai aveam nici o putere, am rămas foarte tare amărăți și întristați de soarta lui. A doua zi am aflat că pe tatăl Veroanei, pe protopopul din Corbi, pe Candit Popoviciu, l-au fost arestat și dus la vlădica Moga în Sibiu — pentru că a îndrăznit a publica la bisericile din protopopiatul Corbilor — ca să se știe târgul la Viștea. — O mare nenorocire ajunsă protopopia Corbilor, pentru sprijinul ortodoxiei și statornicia în credința strămoșească. — Pentru această mică faptă

o nenorocire mare: Vlădica Moga, la porunca stăpânirii catolice — îl aruncă din protopopie pentru totdeauna pe acest protopop vrednic. Onu Popii, ca grănicer, fiind și el amestecat că a scris publicațiile de târg, a fost dus la Orlat, la comandă și i s'a dat porția cătănească de 25 bețe, precum era rânduiala pe acea vreme la grăniceri.

Moșul nostru era om cu frica lui Dzeu, era cu dreptate, iubit și prețuit de toți pentru faptele sale și a plătit prea scump — chiar cu viața, această iubire de biserică și de neam pentru târgul din Viștea de jos.

Nici alergarea mamei soacre, nici a fiilor ei Tache, Aldea, Vasilie, George, Safta și Vuțica cu rugări, nu au putut înmuia inima de piatră a lui Gydofalvi și a celorlalți dregători unguri, ca să scape din temniță pe moșul vostru. — Am cercat și cu cinsturi, chiar eu cu finii Luțu lui Mihaiu și Mateiu Iovi, am mânat trei bivole, fătate cu vițeei după ele, până la Sâmbăta, la curte, ca să scoatem dela moarte pe socrul meu, dar nici cererea fiilor, nici plânsul mamei, nici cinstea dusă, nu au fost luate în seamă.

Moșul vostru a trebuit să plătească cu viața târgul dela Viștea, pentru biserica românească.

Aflându-se în doaga morții, după suferințe de 6 luni, în temnița din castelul Făgărașului — când nu mai avea față de om, a fost adus la casa sa și a murit în 2 Feb. 1842. Imi aduc bine aminte de mulțimea mare de oameni, din toate satele, ce a fost la îngropăciune și de cântecul de jale ce s'a cântat la groapă, de dascălul Crecana, cu copiii dela școala grănice-rească:

Bate Doamne, pedepsește,
Pe cel ce ne asuprește —
Oameni drepți cu suflet mare
Pentru-a noastră 'naintare —
Ioan Borzea cel cinstit,
Fără vină pedepsit,
Ca să moară chinuit,
De tot ținutul jeluît —

Eu și mama plângeam cu amar și ne tânguiam fără mângăiere — iar Tache și Aldea Vasile și George — așteptau când «va da bunul Dumnezeu să răzbune pe tatăl lor, că se duce în mormânt cu cugetul neimplinit!» El durmea somnul de veci

și noi, în toată dimineața, mergeam cu jar în ulcea, cu smirnă și tămâie și cu măsura de ceară la mormântul unde doarme și azi lângă biserica, pe care a iubit-o și s'a jertfit pentru ea. Am rămas în acele vremuri grele de iobăgie triști și fără tată — dar *lubirea între noi era mare. Trălam ca frații cei buni* și ascultam de mama bătrână, ce era înțeleaptă și conducea bine întreaga gospodărie. Când s'a isprăvit măsura de ars la mormânt — am făcut pomeana după obiceiul strămoșesc și mama soacra a cinstit cele 12 minee la sfta biserică pentru sufletul răposatului — că familia noastră era pildă bună înaintea bisericii și fiecare-și vedeă de lucrul său, după ce a trecut timpul de jale.

Trecut-au anii de jale și au trecut cu greu și anii iobăgiei și am ajuns cu ajutorul lui Dumnezeu și anul 1848 și am scăpat de a mai face zile de muncă la domn, precum vă spuneam.

Iobagii au ajuns stăpâni pe moșia ce lucrau pe munți, prin păduri, pe râuri, așa ca în satele noastre era deplină mulțămire după revoluția din 1848, care o făcuseră unгурii contra stăpânirii nemțești.

Adecă unгурii voiau să-și facă craiul lor unгурesc, pe Kossuth — de aceea s'au adunat la Dobrișin și în biserica unгурească de acolo au întărit de rege unгурesc pe Kossuth și nu au mai recunoscut de împărat pe fostul Francisc Iosif.

Armatele unгурेști de honvezi au duduț din țara Oltului și din Ardeal armata împăratului, și regimentele de grăniceri peste graniță, în Țara Românească și au petrecut toată iarna în Câmpulung.

Atunci unгурii au făcut multe stricăciuni românilor, cari se daseră pe partea împăratului; au pușcat bisericile și crucile, precum le vedeți găurite de gloanțe, la drumul țării. Au chinuit și pușcat mulți români, pe judele din Rucăr, pe Bogdan, pe Oancea și pe Bacalaie, în vârful dealului, deasupra satului. Și dupăce au biruit unгурii au prins pe Tache, pe Aldea și pe George, — George a scăpat — dar pe Tache și pe Aldea i-au dus în temnița din castelul Făgărașului și numai armata muscălească i-a slobozit din temnița, în 1848, de au sosit acasă.

Era primavară, veneau din toate părțile muscalii, ca ajutor împăratului și învingând pe unгурi, se vorbea că la Arad au pușcat pe toți generalii unгуреști.

Românii au luptat pentru împăratul împotriva ungarilor. Iancu a apărat Munții Apuseni cu băișagurile, de nu le-au putut cuprinde ungurii. Mitropolitul Șaguna a convocat o adunare mare de popor cu Iancu, cu Bărnuțiu, cu Axente — la aceea adunare a fost și fiiertat soțul meu Aldea, ce avea cursul dăscăliei și soțul Veronei Tache, teolog.

Pare că-i văd acuma în casa noastră cum au petrecut o noapte când au venit dela Sibiiu, cu Iancu, cu Bărnuțiu, cu Bratian din Țară și încă cu doi tineri studenți dela școlile mai înalte. Cum, după o consfătuire de o noapte, au înființat garda națională pentru acest ținut, sub conducerea lui Aldea și Tache Borzea, ca tribuni de aici, și-au continuat calea către Făgăraș la Brașov. La Făgăraș s'a ținut adunare mare la Moara de hârtie și înainte a fost încă o adunare aci, la Viștea de jos.

Toată lumea fierbea de groază și fugiseră din satele români la poalele munților — satele erau mai pustii când au intrat muscalii. Numai popa rămăsese în sat la porunca împărătească, mai pe urmă fugiserăm și noi la muntele Sâmbăta, la mănăstiri. La curtea Sâmbetei nu mai era nici un ungar, chiar prefectul Gydofalvi și-a luat catrafusele, biriiși ce-i avea la curte, și s'a retras la satul său, la curtea sa nemeșască, la Alma. Aici s'a întărit cu păzitori voinici, întărind porțile cu întărituri puternice.

Toate gardele naționale din Țara Oltului s'au adunat la comandă în lunca Răușorului și împreună cu grănicerii reînforși din Țară au plecat spre Murăș-Oșorheiu, unde au împrăștiat pe ungurii concentrați în acest oraș.

Atunci, sub conducerea tribunilor Aldea și Tache Borzea, o parte din garda națională, compusă din rucăreni, feldeoreni și colunăreni a luat direcțiunea spre Alma, la reședința prefectului Gydofalvi unde se refugiase dela Sâmbăta de jos. Această curte nemeșască era bine întărită pentru apărarea ungarilor. Lăncerii acestor tribuni au înconjurat o și cu poporul român din satele din jur au spart porțile. Au învins gardele maghiare, iar pe prefectul Gydofalvi l-au prins. El, văzându-se în primejdie, cerca cu bani să-și rescumpere libertatea, cum a fost obiceiul străinilor față de poporul sărac de a-l amăgi cu făgăduieli de bani mulți și văzând că nu se lasă înșelați a cerut să fie dus înaintea căpitanilor. Ce groază a cuprins pe Gydofalvi când văzu în fața sa pe fii birăului I. Aldea Borzea din

Viştea de jos, pe Tache şi Aldea, nu se poate descrie. Le promise toată averea ce o avea, numai să-i lase viaţa.

Tribunii răspunseră: «Eşti omorătorul fără dreptate şi fără de milă a tatălui nostru, în floarea vieţii, în anul 1842. Ai lăsat pe mama văduvă cu 6 orfani!» şi întorcându-se spre lănceri le zise: Acesta este duşmanul împăratului. Măsuraţi pe dreptate. Acesta v'a muncit în iobăgie ca peste robi şi ca pe vite, viaţa întreagă, şi precum a făcut el părinţilor voştri faceţi şi voi lui aşisderea, precum zice scriptura, *să-i daţi împrumutul îndesat şi cu vârf*. Aşa s'a sfârşit acest om rău, care în iobăgie nu ştia ce mijloace mai aspre se iscodească în contra iobagilor români şi în contra celor ce îşi iubeau biserica şi neamul. Acest prefect a voit să omoare şi pe Bălescu din Viştea de sus şi pe Onu Popi Stelea din Voivodeni, încă în anul 1840, când aceştia au dus o jalbă la împăratul împotriva iobăgiei, dar au scăpat ca prin minune, că nu i-a putut prinde, s'au ascuns la munte, pe la stâni şi prin peşteri.

Destul că nu e bine a răsplăti rău cu rău, că vedem cum ne-a bătut Dumnezeu şi pe noi: am rămas văduve şi Veroana şi eu, că după revoluţie au răposat şi Tache şi Aldea. Răsplata să o facă bunul Dumnezeu! Vai, câte aş mai avea de spus, dragii mei nepoţei, ca să ştiţi şi voi ce spunea mătuşa Domnica: cum au luat dela ortodocşi nemţii biserica, cu puterea armată, cum strămoşul vostru Aldea lui Radu Borzea nu s'a dat la papistaşi, ci poporul întreg au adus din Poiana Mărului biserica de lemn şi o aşezară în locul şurei, în care se ţinea slujba ca în biserică, prin preoţi ortodocşi în grădina sa. Cum la anul 1812, spunea Domnica, s'a făcut biserica de zid şi biserica de lemn s'a dat poporului ortodox din Marpod, în scaunul Nocihului. Cum Radu şi-a dat grădina pentru aşezarea bisericii unde e acuma în schimbul progăzii vechi ce avea satul lângă drumul ţării. Cum s'a întâmplat cu protopopul Iorcovan din Drăguş, de s'a mutat protopopia din comitatul Făgăraşului şi a trecut la Avrig, în comitatul Sibiiu, voiu spune Duminecă, dacă va ajuta bunul Dumnezeu, că pe astăzi a fost destul.

Viştea-de-jos, 28 Februarie 1926.

Nicolae Borzea,
protopop şi
senator de Făgăraş.

Non olet (nu miroasă rău)!

Cunosc parabola din copilărie. Mi-a cetit-o și mi-a spus-o tata de nenumărate ori, până ce mi s'a întipărit în memorie. Fiul unui împărat din vechime trăia lumea dalbă. Tot ce-i poftea inima avea. Era crescut cu miez de nucă.

Tatăl său era omul realității, omul cu vederi largi și pedagog totodată. A vrut să-l pună la încercare odată pe fiul său. L-a dus într'un atelier de meseriaș, unde se ducea pielea. Fiul, învățat numai cu parfumuri și cu puf, a început să strâmbe din nas. — «Ce-i, fiul meu?», l-a întrebat împăratul. — «Miroasă atât de greșos!» — «Greșos? N'aș crede! Nu te-ai obicinuit cu mirosul acesta! Dimpotrivă!»

După câteva zile luă tatăl laoparte pe fiu și — ducându-i un ban de aur la nas — îl întreabă: «miroasă?» «Cum să miroase, tată?» — «Ei vezi, banul acesta este din pielea *al* dubită, care-ți mirosea așa de rău. *Non olet*, fiul meu (nu miroasă)!»

Mă gândesc de multe ori la «non olet»-ul împăratului. Mai cu seamă când sunt strâns, câteodată, cu ușa.

Să aduc câteva exemple, întâmplare mie și altora. S'ar putea spori la infinit căci fiecare din noi, sunt sigur, ar avea și dânsul să povestească câte o întâmplare la fel.

Într'o vreme am început să colindăm câțiva tineri satele românești din apropierea unui oraș. Scopul nostru era să ținem, sub egida «Asociațiunii» și a «Societății de teatru» câteva «șezători» pentru țărani. Conferențe scurte, vorbiri improvizate, lecturi din autorii noștri, declamații. Preoții și învățătorii ne-au primit cu grațele deschise. Poporul ne-a ascultat cu multă smerenie, la început, mai apoi, după ce s'a spart ghița între noi, și el cu dragoste. I-o puteam ceti din ochi, cum ne urmărea.

Între noi, tinerii, se afla și un medic tânăr, care-și începuse tocmai cariera în orașul nostru. Dânsul vorbea cu trup cu suflet țărănimii, despre felul cum să mănânce, cum să se îmbrace, cum să se ferească de boale, în termeni populari, cu comparații reușite din sfera țărănească de activitate. Era o plăcere să-l ascuți.

Știi cu ce-l luau peste picior camarazii săi și ceilalți «binevoitori», când se întorcea Duminecile acasă obosit, dela aceste excursii culturale?

«Hehei! Omul nostru vrea să-și facă *clientelă!* Nu vedeți cât de colea că iese cuiul din sac?! Șmecheri mai sunteți, oameni buni!»

Clientelă? Dar nu oglindea fiecare vorbă a tinărului medic entuziasm curat, altruistic? L-au ascultat vorbind aceia, cari încercau să-l bârfească? Au cetit un rânduleț din ceace scrisese tinărul medic în broșurile sale populare? «Ei aș!» Că vor avea ei vreme să citească toate broșurelele mărunte, câte le aruncă cineva în piața noastră literară! Mai bine înfundau «amicii» cu peri pe limbă cafenelele și casinele — și acolo numai odăile unde se jucau cărți — de băteau cărțile până aproape de dalba dimineață, în timp ce noi și alții ne frământam *cum* să aducem mai multă viață în «șezătorile» noastre și alergam pe sate, primiți cu brațele deschise de cei ce ne pricepeau bătăile inimei noastre.

Non olet! iubite pretine medic! Non olet! Munca ta curată, cinstită, nu era greșeftărie murdară: Nu mirosea a samsarlăc! Puteai fi cu inima liniștită, puteai să zâmbești de câte ori îți ajungeau și ție la ureche, ca niște miasme, veștile bârfelilor acestora.

Dam lecții, ca instructor, unor bieți români năcăjiți, cari — în streini fiind — voiau să învețe să scrie și să cetească românește. Abea acum vedeau ei că n'a fost cu cap că n'au învățat în copilărie și în lazaretul, în care eram împărțit și eu, se rugară să-i conduc, să cunoască și ei tainele scrisului și ale cetitului.

M'am bucurat că le pot da mână de ajutor. Mi-a tresăltat inima de bucurie când am văzut pe cel dintâi elev al meu cum scrie prima scrisoare, acasă, la ai săi. Am și acum caietul lui. Il păstrez ca aducere aminte.

Mă întâlnesc cu un cunoscut.

— «Ce-i? Ce mai faci?»

— «Iacă», îi povestesc eu, vesel, «la ce rezultate am ajuns», și-i înșir din fir în păr cele întâmplate. Cum mă ascultă de cu drag soldații când le cetesc, cum fac progrese cu scrisul, cum sunt de cuviincioși când —

Dar cunoscutul îmi rătează vorba cu un surâs malițios:

— «...Și crezi că ai succese cu oamenii *dștia!*?»

Voia să fie un duș peste entuziasmul meu. «Oamenii *dștia!*», spus cu un mic dispreț: ia, niște țărani!

Ochii malițiosului îmi spuneau: O! Naivule! Cu astfel de oameni îți faci tu de lucru?! Atât de departe ai ajuns?

— «Și crezi că te ascultă?», urmă să zică cunoscutul.

— «Firește.»

— «Al Pe-o ureche le întră și pe alta le iese»... Hotărât, voia să-mi micșoreze entuziasmul, pofta mea de muncă, să-și arate superioritatea. Cunosc eu prea bine soiul ăsta de oameni! Ori ce ai face, să creiezi o statuie ca Michaelangelo, să le arăți o lucrare dramatică ca a unui Shakespeare sau o pânză de a lui Raffael — el tot va da din umeri și va zice plictisit: numai atât? Așteptam mai mult dela tine!

Și mi-am zis în mine, uitându-mă blând în ochii aceuia, care voia să mă înghimpe, gândindu-mă la țărani mei, cari n'au să mai lase odată cu capul ca copiii lor să pască vitele în loc de a merge la școală și cari vor avea — de asta sunt sigur — între urmași oameni învățați, cărturari cuminiți, fala neamului; mi-am zis: non olet!

* * *

Altă dată am scos o broșurică într'un oraș strein. Vedeam că românii mei soldați și ei, își petrec timpul, Duminicile și sărbătorile, prin cârciume și pe uliți, fără de a da și minții nutre-mânt sufletesc și mi-am zis: atâtea muzee frumoase și folositoare să nu poată deștepta și interesul românilor mei? Am scris broșurica cu dragoste, zicându-mi: dai mână de ajutor celor desorientați. Am indicat numele muzeelor vrednice de văzut, adresele lor, orele când se pot vedea cu totul gfatuit, am adăogat o hartă ca să poată vedea cetitorul și străzile și numărul tramvaielor — ca să nu poată fi nici poveste de rătăcire în orașul mare.

Cu manuscrisul în mână am plecat la un domn să-l încălzesc, căci printr'ânsul voiam să ajung mai bine la cenzura strictă de pe atunci.

După ce i-am spus de ce am venit, m'a întrebat privind la mine ca la un incorigibil idealist:

— «Și crezi că este potrivit lucrul ce-l faci?»

— «Mai e vorbă?!» am răspuns eu.

— «O să-ți meargă oamenii ăștia la muzeu?!» Ochii domnului îmi spunea: ești naiv!

— «De ce nu?»

— «Nici eu, că sunt bărbat în toată firea și — să-ți spun drept — nu mă aleg cu multe din muzeele astea...»

— «Domnule X... îmi pare rău... Eu am *alte* experiențe. Vezi, țărănimea noastră are nevoie să-și lărgescă cercul vederii — trebuie să-i între în conștiință că are să lucreze mult și din greu, ca să presteze ceva. Trebuie să aibă un *tertium comparationis* — să vadă ce au alte popoare, ca industrie, ca ornamentică, ca aparate economice»...

— «Ei și? Crezi dta că o să-și meargă în muzeu pe vremea asta bună?»

— «Cred. Am condus și eu câțiva soldați și mi-au fost mulțumitori».

— «Aș! Cu buzele multe spun!»

— «Nu mă dau bătut, domnule X! Dacă am fi cuprinși de apatie, ar fi de disperat, înțelegi dta?! — Uite, din muzeul etnografic: câte lucruri frumoase nu va putea vedea acolo țăranul nostru! În muzeul industrial, cu mașinile perfecționate, cu metalurgia în miniatură, subterană! În muzeul de textile! Știu, am condus»...

— «Al Țăranului nostru nu-i stă capul la așa ceva acum!... Dăi pâine!»...

— «Domnule X. Chiar numai 50 de inși să cetească broșura, să se rușineze că n'au văzut muzeele laudate și să se ducă să le vadă — sunt satisfăcut. Le sparge ghița, înțelegi dta? Aceștia cincizeci pleacă acasă cu convingerea: am văzut lucruri frumoase, vrednice de imitat. O spun mai departe. Ajunge în convingerea mai multora: trebuie să lucrăm din greu, ca să ajungem pe aceeaș treaptă»...

— «Ești prea idealist!» îmi tăie vorba dl X.

— «*De idealști avem noi nevoie în ziua de astăzi*. Dacă nu vom avea idealști, mulți și fără de preget, *ne dăm de mal*. Trebuie să spargem ghița!»

— «Cu broșuri de astea?»

— «Și cu broșuri de astea».

— «Bine», zise domnul, «nu mă pot împotrivi dorinței dtale — dar, îți mărturisesc sincer, că nu prea înțeleg rostul broșurei pentru *țărani*».

Și, iarăș, mi-am zis respicat în internul meu: non olet! non olet!, fiindcă simțeam cu «țărani», cuvântul acesta fusese spus cu o boare de dispreț, nu vădit, dar simțit așa.

Ilie Maria.

Misionarismul cultural al „Astrei“.

După un an de activitate a despărțământului Sibiiu.

Idealul spiritual al culturii a câștigat în țara noastră un număr destul de apreciabil de misionari. Asociațiile, în cadrele cărora s'a organizat până acum activitatea noastră culturală, ne sunt tuturor destul de cunoscute. Liga culturală, Fundația „Principele Carol“. Ateneul dela Tătărași și Astra și-au câștigat merite peste cari nu se va putea trece ușor, deoarece ele au reputat, cu drept cuvânt, adevărate biruințe culturale. Într'o vreme de tenace semidoctism și de agresivă mediocritate etică o operă culturală de dimensiunile aceleia de care ne ocupăm, capătă prestigiul unei întreprinderi de salvare națională.

Inițiativa luată de suspomenitele societăți pentru culturalizarea profundă a masselor, înseamnă un început de regenerare morală și deci de progresivă socializare a valurilor spirituale constructive.

Colaborând cu factorii esențiali ai pedagogiei naționale, cu școala, cu biserica și cu armata, asociația „Astra“, de care vrem să vorbim îndeosebi, a putut restrânge simțitor zona indiferentismului cultural înlăuntrul societății românești, isbutind să extindă, prin urmare, în aceeaș măsură, frontul acțiunii culturale și să trezească totdeodată interesul public pentru ea.

Mijloacele de cari s'a folosit sunt — de o surprinzătoare și ingenioasă strategie culturală și ele s'au ramificat într'o perfectă simetrie, pretutindeni și în toate domeniile vieții noastre naționale.

Cu un entuziasm cu drept cuvânt apostolic, au perindat satele și orașele conferențiarilor „Astrei“, purtând pretutindeni sfatul cel bun și prielnică lumină a cărții.

Despărțământul Sibiiu, a cărui activitate ne e mai bine cunoscută, a realizat în acest an un adevărat record de activitate culturală.

În Sibiiu, sub auspiciile „Astrei“ și „Asociației profesorilor secundari“,¹ s'au ținut 23 conferințe publice, la cari a asistat un public foarte numeros.

¹ În colaborare cu «Extensiunea universitară» din Cluj.

Conferențiarilor s'au achitat în câmp dîstins de obligațiunea contractată față de „Asociație”, tratând cu deosebită competență probleme esențiale ale vieții noastre intelectuale, etice și sociale.

Expoziția artistică de studii, organizată și condusă de dñii profesori I. D. Ștefănescu și D. Comșa, a fost o adevărată revelație. Cele 26 de conferințe ținute în răstimp de 8 zile de devotatul și entuziastul prieten al „Astreii”, dl I. D. Ștefănescu, au inițiat publicul românesc și strein în frumusețile producțiilor noastre artistice, făcându-i astfel cu puțință înțelegerea și interpretarea lor.

Sfințirea troiței dela Movila lui Mihaiu a fost un prilej de preaslăvire a eroismului românesc și de afirmare a solidarității noastre cu trecutul.

Nu a fost o manifestare națională și culturală la care „Astra” să nu fi participat prin reprezentanții ei.

Simți pulsând în această entuziastă asociație culturală, un suflet fraged și creator, o pasiune neistovită pentru idealitățile culturii și o jertfelnicie fără hotar pentru generoasele ținte ale neamului nostru.

Publicațiile ei, îmbrățișând toate problemele vieții românești, distribuite gratuit, ori unde e o mințe înțelegătoare și o inimă iubitoare de bine și adevăr, servesc admirabil principiul infiltrației culturale, pe care se razimă acest nobil așezământ cultural.

Nu mai vorbim de organul ei periodic „Transilvania”, care popularizează în pătura noastră cultă cugetarea sănătoasă și experiențele culturale și morale de pretutindeni. Dl Horia Petra-Petrescu, nepregetatul ei conducător, are dreptul la toată recunoștința noastră.

N'am amintit însă nimic, mi se pare, de extenziunea ei culturală la sate.

Echipele ei de misionari au cercetat toate satele, respicând adevăruri și mobilizând devotamente pentru marea operă a regenerării morale, atât de imperios cerută azi de toți oamenii de bine. — Aceste „ofensive” culturale în satele noastre au dat rezultate uimitoare. — Medici, profesori, preoți, avocați, artiști, s'au înrolat în această legiune culturală, luminând minți și încălzind inimi.

Ne-am interpretat ca o datorie de conștiință de a schița — de altfel destul de vag — fecundă activitate a „Astrei“, despărțământul Sibiiu, al cărui președinte este entuziasmul inspector școlar Silviu Țeposu, în cursul acestui an, aducând cu prisosință meritate elogiile vrednicilor și neobosiților ei conducători.

Pilda muncii lor fie inspiratoare și altora! Cei din ceasul al II-lea vor fi bineveniți, ca și cei din ceasul I-iu.

Profesor Dr. Gr. Cristescu.

Aspecte recente din opera germană de ocrotire maternă și infantilă.

Ajungându-ne în mână o revistă germană¹ cu constatările prof. Dr. Leo Langstein din Berlin [Kaiserin Auguste-Victoria-Haus] asupra operei de ocrotire a mamelor și copiilor în Germania, credem că nu este lipsit de interes a le face cunoscut și publicului românesc, cu atât mai vârtos, că trăim timpuri când capitalului uman începe să i se dea o mai mare importanță ca în trecut și când ocrotirea copiilor și a mamelor se pune pe tapet și în țara noastră cu o acută actualitate, determinată, atât de circumstanțele post-belice, cât și de opera de consolidare a țării românești.

În anul 1901 din 100 nou-născuți au sucombat în primul an 21; în 1913 au murit 15, iar în 1924 numai 11. Pe timp ce cifra de mortalitate infantilă a scăzut, s'a constatat și o reducere concomitentă a natalității.

În Prusia, în 1913, la 1000 adulți s'au născut 29. În anul 1924 au fost numai 21 nașteri. Excedentul nașterilor în întreagă țară, în 1924, a fost de 8, 2, în raport cu 1913, când acest excedent era de 12, 6.

În 1911 s'a înregistrat în Germania o mortalitate infantilă mare de tot, datorită căldurilor estivale excesive, cari s'au prezentat în acest an și turburărilor gastro-intestinale concomitente. Curba mortalității a ajuns culmea în acest

¹ Prof. Dr. Leo Langstein: Schutz der Mutter. — Schutz des Kindes. («Die Woche», 10 Aprilie 1926.)

sezon [Sommergipfel]. Această urcare a mortalității copiilor mici pentru timpul de vară s'a întâlnit în fiecare an. Cu introducerea mijloacelor de combatere ca: administrarea unui lapte nealterat, sustragerea sugarilor unui mediu încălzit, îngrijirea pentru înlocuirea lichidului eliminat prin intermediul procesului de transpirațiune și determinarea unei scăderi de temperatură a ubicațiunilor prin producerea curenților de aier, cifra mortalității infantile a copiilor de primă vârstă a început să scadă treptat. Azi nu mai există o mortalitate exagerată. În decursul sezonului de vară, iar „Sommergipfel-ul“ a încetat de a mai fi semnalat.

Autorul german constată însă, totuș, o stare de inferioritate față de anumite țări: așa în Svedia, în 1918, au sucombat din 100 copii de sân, numai 6, 5; în Norvegia, în 1920 numai 5, 6; în Elveția în 1921 numai 7, 4; iar în Olanda în 1922 numai 6, 7. Mortalitatea infantilă în Germania este deci aproximativ de 2 ori așa de mare ca în țările mai sus amintite.

Prof. Leo Langstein mai constată că mortalitatea exagerată, semnalată odinioară pentru timpul de vară, a deviat mai nou spre timpul de iarnă. Afecțiunile inflamatorii ale aparatului respirator, determină încă o cifră foarte urcată de mortalitate infantilă, care din cauza inexistenței încă a anumitor mijloace sigure de combatere, reprezintă cifre impresionante. Publicul încă nu este educat în sensul că adulții să se ferească de copiii mici, atunci, când ei sunt gripați sau când ei suferă de tuberculoză deschisă. De foarte multe ori mici stări gripale ale adulților, la aparență fără importanță, provoacă la copiii mici aprinderile de plămâni fatale, cari reclamă numeroase victime încă.

În vederea unei sporiri a rezistenței tinerelor organisme, în afară de alimentația corectă și suficientă, e nevoie ca să se pună un pond deosebit și pe măsurile de igienă generală, cari în mod norocos colaborează la intensificarea rezultatului vizat de cea dintâi. Alimentația, în sine, nu poate fi suficientă pentru urcarea rezistenței. E nevoie ca să-i vină într'ajutor petrecerea în aier liber, masajul și gimnastica, cari, toate, promovează metabolismul sau schimbul nutritiv.

Copiii mici au nevoie de aier și lumină. Lumina previne rachitismul cu deformațiunile lui osoase, cari pre-dispun la aprindere de plămâni și la boală de inimă. Combătând rachitismul prin lumină se combat în acelaș timp și convulsiunile periculoase, de multe ori fatale, cari întovărășesc rachitismul și se par a fi în strânsă legătură cu el.

Un rol însemnat în împrăștierea cunoștințelor în materie de alimentație corectă și îngrijire igienică, revine consultațiunilor gratuite, la cari asistă și surorile de ocrotire sau infirmierele vizitatoare, cu condiția, că aceste consultațiuni nu-și fac un titlu de glorie din faptul de a-și extinde cercul de activitate asupra unui contingent prea mare de copii. Cu cât va fi mai mic numărul copiilor, cari frecventează consultațiunile medicale și cu cât mai redus va fi numărul vizitelor la domiciliu, cu atât mai bun va fi rezultatul.

Aceste măsuri se vor respecta îndeosebi la copiii părăsiți, cari sunt cei mai periclitați. În cazurile copiilor părăsiți nici cele mai bune consultațiuni sau dispensarii de copii nu pot arăta un rezultat satisfăcător. Crescătoarele nu întotdeauna au dragostea recerută, iar taxele de îngrijire sunt de cele mai multe ori insuficiente.

Se crede că femeile aparținătoare stratului social mijlociu, dar cari au sărăcit, pot aduce un real serviciu.

Pentru a nu separa copilul de mamă se recomandă înființarea căminurilor pentru mame, Leo Langstein pledează pentru căminuri și este în contra asilelor de copii: „Clădiți azile pentru mame, cari țin lângăolaltă pe mamă și pe copil, nu azile de copii, cari le despart“.

Chestiunea separării mamei de copil noi am comentat-o în altă parte.² Am insistat mereu asupra inconvenientelor și pericolelor de moarte, cari amenință copilul de sân, separat de mamă. Sunt însă cazuri de forță majoră, când mamele au sucombat sau că ele, suferind de-o afecțiune gravă, a trebuit să fie separate. În cazurile acestea se impune luarea unor măsuri, asupra cărora autorul nu

² Dr. Axente Iancu: Din lumea copiilor părăsiți «Ardealul», 1926.

se extinde. Pe acești copii lipsiți de mamele lor noi suntem siliți a-i interna în azilele de copii. Obstacolele și dificultățile, pe cari le întâmpinăm în aceste cazuri sunt imense. Facem apel la concursul mamelor sănătoase, pe cari le internăm, dându-le casă și masă, și ne dăm silința ca să împiedecăm augmentarea acestui contingent prin separarea mamelor, în cazurile nejustificate, chiar și atunci când se fac intervențiuni cu trecere, dar cari sunt dictate de cele mai multe ori de considerațiuni de comoditate sau de o falsă concepțiune a lucrurilor și de loc din cauze de neînălăturat. Sub această formă credem că azilele de copii au dreptul la existență, aducând ele reale servicii, cari vor rămânea însă inferioare rezultatelor obținute în căminele de mamă, cari la rândul lor deasemenea au marele avantaj de a se interesa de copiii abandonți, despre cari și prof. Leo Langstein afirmă că formează categoria cea mai periclitată. Azilele de copii intenționează salvarea elementelor celor mai expuse și nenorocite, ele, în schimb, sunt conștii că separarea mamelor de către copilul de sân reprezintă un real pericol și pentru prevenirea lui își dau toată silința ca să interneze în acelaș timp și un contingent de mame, împreună cu copiii lor, cari să alăpteze și copii străini. Tot din aceste motive azilele refuză primirea copiilor de sân pentru a căror separare de mamele lor încă în viață și sănătoase se fac de multe ori intervențiuni insistente, dar care separațiune nu este justificată de considerațiunile medico-sociale. Avem convingerea că mamele sănătoase trebuie să satisfacă elementara obligațiune de a-și îngriji și alăpta singure copilul, cu atât mai vârtos că azilele de copii le procură mijloace suficiente de trai pentru intervalul internării lor.

Dr. Axente Iancu,
medicul, șef-director al Centrului
pentru ocrotirea copiilor, Cluj.

*Au cui să mă închin,
Pe-o lume hrăpareță vand?
Celui cu ochii 'n senin,
Privirii de ură orfană,
Celui ce-ăruncă o mană:
Cuvintele: «vreau mai puțin»!*

Amintiri.

Două sonete de MARIUS ILIESCU.

Amintiri...

*Te-am vrut în alb, în alb investmântată,
Așa cum azi te regăsesc în mine...
Ia spune, tu, mai știi acuma cine
Ți-aduse primii muguri verzi, odată?...*

*Simbol de primăvară revărsată
Din sufletu-mi întinerit de tine...
Nu mai simțiseși pân' atunci cum vine
Iubirea tainic desprimăvărată...*

*Mi-ai spus atunci, în mrejele tăcerii,
S'aștept să cadă apa primăverii...
Și eu m'am închinat în pace sfântă...*

*Dar, boabele de rouă, în sclipiri,
Azi lunecă în ochi și mi se 'mplântă
Și-mi ciripesc, în suflet, amintiri...*

O zi vrăjită...

*O zi vrăjită, draga mea, vrăjită...
Era atât de cald, atâta soare
Și pomii se rupeau de-atâta floare,
Că mi-am simțit ființa ispită...*

*N'am vrut, dar nu părea de loc grăbită,
Am dat să trec... dar Ea, surâzătoare,
Ca nici odată ademenitoare,
Mi s'a părut așa de 'ntinerită*

*În inima-mi de-atâta dor bătrână,
Că i-am cuprins înfrigurata mână
Cu-acelaș gând curat, de veșnicie...*

*Am stat așa, într'o tăcere sumbră...
Trecutul mort prinsese să re'nvie:
Ea, fără drept, Ea mă mustra din umbră.*

Ultimele zile ale Austro-Ungariei.

(Cartea de amintiri a secretarului Impăratului-Rege Karl, baronul de Werkmann.)

Ce măhnit ar *trebul* să fie sufletul omenesc în zilele noastre, luând la cunoștință toate memoriile postbelice, măhnit, pentru că învățăturile din ele nu vreau să pătrundă în masele largi ale opiniei publice. Ar fi foarte cu cale ca rechizitoriile oamenilor de bine, ale bărbaților de stat cu simț de responsabilitate socială, ca *alarma* dată de ei să fie comentate cu sârg și să *influențeze* acțiunile noastre, căci numai astfel vom putea ajunge odată la o însănătoșire a atmosferei viciate de astăzi.

Lordul *Grey* își tipărește memoriile și declară, în prefață, că le-a scris ca tinăra generație să *învețe* din trecut și să preîntâmpine răul, făcând imposibile viitoare războaie. *Masaryk* trimite cartea sa: «Revoluția mondială» în lume, apelând, ca Hus, la tineretul țării sale, în primul rând: *învață* din durerile veacurilor trecute și ale epocii recente, grozave — ridică-te la ce e nobil, omenesc! *Ed. Herriot* strigă conștiinții omenești: Politica nu poate fi sinonim cu o tragere pe sfoară! Ura n'a zămisliț nimica solid!

Râzi, îți bați joc de aceste apeluri? Atunci ești un inconștient! Conștiința omului din ziua de astăzi, a omului, care mai cugetă — căci partea cea mai mare sunt nește biete oițe de ale lui Panurg — conștiința omului de azi este turmentată de o furtună vehementă. Se sbuciumă între Bine și Rău, între Rai și Iad — de multeori nu știe ce vrea (constatarea preaîndreptătită, a lui Ferrero).

Ca să *știe* ce vrea vor trebui recapitulate crizele recente și vor trebui găsite remediile boalei, căci altfel cântăm «vecinica pomenire» conștiinței omenești și ajungem la falimentul falimentelor.

Nu e câtuș de puțin nefolositor ca să cetim confesiile persoanelor, cari au avut putința să vadă după culisele «diplomației» și curților de dinainte de războiul mondial. Firește, aproape fiecare memorialist caută, în mare parte, să-și aducă apa pe scocul morii sale — cu perspicacitatea necesară însă putem prea bine să citim și printre rânduri și să ne lămurim. Căci *vrem* să ne lămurim. Nu-i așa?

După ce a curs *atâta* sânge omenesc nevinovat, vrem să știm *de ce*, a curs, fiindcă fiecare acțiune trebuie să își aibă o cauză. Trebuie să existe și un nex causal istoric, oricât ar râde Pirandello cu relativitatea sa, zeflemisind dictonul: «Historia est magistra vitae!» (istoria e învățătoarea vieții.)

Istoria Austro-Ungariei ar trebui să o fi luat cu toții la cunoștință și să ne fi pătruns de marele adevăr că s'a spulberat o monarhie, în care *chlagul n'a fost iubirea între popoare*, ci interesele unei dinastii hrăparețe, cu tradiții, cari au însemnat o primejdie în Europa pentru atmosfera epocii recente.

Cine vrea să se... edifice și să tragă învățăturile din soarta Austro-Ungariei, va face bine să citească, pe lângă scrierile lui Conrad, Nowak, *Aurel C. Popovici*, Renner, Nikitsch, Lammasch, ș. a., memoriile fostului director al cancelariei militare la corpul XX de armată a. u., a încredințatului Imp. Rege Karl de a creia și conduce pe lângă persoana sa un birou de presă, ca șef de presă (din Ian. 1917 până la prăbușirea monarhiei, în 11 Nov. 1918), a baronului *Karl de Werkmann*.

Ca Nikitsch, secretarul lui Franz Ferdinand, așa baronul W., ca șeful de birou *ad personam* al lui Karl — vrea să-și aducă stăpânul într'o lumină cât mai favorabilă. E o pledoarie pentru el. «*Der Tote auf Madetra*» (mortul din M.) își întitulează memoriile dl W., iar un traducător francez i le publică în franțuzește sub titlul «*Calvarul unui împărat.*» (Géo Bell). Cei cari citesc franțuzește vor face bine să citească în trei numere consecutive (Nr. 21—23, 1926), memoriile baronului, publicate de publicația franceză: «*La revue hebdomadaire*» (rev. săptăm.) sub titlul: «*Ultimele zile ale Austro-Ungariei.*»

Titlul aduce cu romanul lui Bulwer «*Ultimele zile ale orașului Pompei*» și o paralelă între lava, care pustiește totul în Pompei și lava discordiei și urii între popoare, care a dărâmat tot în fosta monarhie, s'ar putea face cu sorți de izbândă.

Ca oamenii din Pompei, așa aleargă năuci, la izbucnirea vulcanului omenesc și a vulcanului din țevile de tunuri gigantice, bieții oameni năcăjiți, de pe câmpurile de luptă, în ultimele faze ale războiului.

Mene Tekel Ufarsin-ul monarhiei se citește tot mai respicat, oricât s'ar cânta «*Prinz Eugen, der edle Ritter*», «*Rákotzi induló*»-ul, «*Isten álld meg a magyart*»-ul sau «*Gott erhalte.*» Dumnezeuul, la care s'au închinat cele două popoare conducătoare, *n'a* fost Dumnezeuul concilianței, Dumnezeuul blândității, Dumnezeuul bunătății, ci reprezentantul unei dinastii, care asmuța 14, 15 popoare conlocuitoare, pe unele împotriva celorlalte, aureolându-se cu nimbul unui trecut măreț, care era devalvat.

Să te mai miri dacă popoarele oprimate abea au așteptat să respire aierul curat al independenței? Să te miri dacă cehii, într'un elan de nedescris, au pelerinat la Muntele Alb și au pecetluit juruința că vor fi una, în frunte cu Masarykul lor? Să te miri că polonezii, croații, sârbii, slovacii, noi, românii

am făcut la fel, instinctiv, dărâmand casa din cărți de joc a monarhiei?

Cetiți în memoriile lui W. cum aleargă Karl din oraș în oraș, dela Viena la Pesta, la Dobrițin, la Pojon, la Gődöllő, neliniștit, oscilând, încercând să scape ce se mai poate scăpa. W. îl descrie ca pe un om bun, cu simț de echitate, ca pe un tată de familie iubitor. (Contele Czernin ni-l arată, în memoriile sale, ca pe un om lipsit de experiență, ajuns pe mâna unor sfetnici bizantici, cari îl ameteau cu «simulacre de adorare», chiar și până în ultimele momente ale domniei).¹

N'au fost toți sfetnici bizantini, au fost câțiva sfetnici, chemați prea târziu, sfetnici, cari ar fi trebuit să fie chemați în timp de pace, de Francisc Iosif, ca să saneze ce se mai poate sana.

Așa au fost cei trei austriaci: monseniorul *Ign. Selpel*, profesorul *Lammasch* și *Dr. Karl Renner*.

¹ În aceeaș revistă franceză comentează textul un dn francez, Dunan.

Dl W. declară dlui Dunan: «Nu, credemi-o, nu-ți vorbesc ca legitimist austriac, dar dacă împăratul *Karl* ar fi avut puțința să joace un rol, ar fi ajuns cel mai bun din monarhi. Ajuns pe tron în mijlocul unui războiu deja pierdut și împiedecat de a lega pacea, după cum a dovedit-o eșecul negocierilor prințului Sixt Bourbon, ce putea să facă? Buna sa voință, loialitatea intențiunilor sale, au fost recunoscute de adversarii săi cei mai convinși, dacă nu întotdeauna de ceilalți. Era înainte de toate un «bun austriac». Aceasta nu vrea să zică un austriac german, deoarece cunoștea el trebuința (necesitatea) de a menține acordul între diferitele naționalități — slavi, maghiari, români, italieni, — ale imperiului. N'am fost «naționaliști», și — cunoscând slăbiciunile oricărui stat nenațional — n'am putut fi «imperialiști». Sporesc cărțile germane despre războiu; toate îi reproșează că n'a fost destul de german. Se uită faptul că monarhia Habsburgilor îngloba patrusprezece sau 'cinsprezece naționalități în interiorul ei. Sensul interesului lor colectiv a făcut din Karl un pacifist convins. De fapt, întâiul premiu Nobel pentru pace, a doua zi după războiul mondial ar fi trebuit să fie atribuit împăratului austriac!» (pag. 893)

Dl Dunan scrie, ca răspuns la pasagiul acesta: «Nu sunt suficiente bunele intențiuni la oamenii pe cari soartea i-a pus în fruntea puterii, în special la regi: Ludovic al XVI-lea a dat, în privința aceasta un exemplu... N'avem aici de loc intenția să idealizăm pe suveran (K.), care a fost deplorabil de slab («deplorablement faible»). (pag. 393) «Insuficiența ultimilor conducători ai Austro-Ungariei a pecetluit destinul monarhiei sale, terminând prin a face ireparabile greșelile unui regim». (pag. 394)

De aceea, traducând memoriile dlui W., declară dl D.: «lectorii mei să nu vadă un apel chimeric la «Confederația danubiană», pe care nu o vrea nici unul din statele interesate, ci simpla constatare, de un caracter logic și indispensabil, a unei apropieri economice și a unei relașari (concesii, detente) morale între partidele dislocate ale fostei monarhii a Habsburgilor». (pag. 399)

Seipel, abatele, care a scăpat dela spânzurătoare pe atâția din ai noștri, când soldatesca austro-ungară își serba orgiile, *Seipel*, cel ce a ajuns, după revoluție, cancelar al Austriei, *Seipel*, în fața căruia a rostit, în Paris, bărbatul de stat francez *Paul Painlevé*, în 2 Maiu 1926, următoarele cuvinte semnificative: «V'ați afirmat a fi de categoria acelor cugetători și a acelor bărbați de stat, cari, în mijlocul celor mai arzătoare griji, păstrează viziunea clară a viitorului și al cărui patriotism vigilent nu este nici odată agresiv, ci înțelegător în totdeauna a intereselor altor națiuni. Pe drept cuvânt vă reclamați tradiția nobilului și generosului *Lammasch*, care a fost maestrul dvoastră... Dacă sfaturile acestea ar fi fost ascultate la timp potrivit, multe catastrofe ar fi fost evitate, de sigur, pentru civilizația noastră și Europa centrală ar fi cunoscut, poate, o evoluție pacifică spre libertățile necesare. Ați fost lângă dânsul când a fost chemat la putere prea târziu, prea târziu pentru ca acțiunea sa să fi putut fi binefăcătoare, imediat»...

H. Lammasch! Cel batjocorit cu dreptul ginților! Cel poreclit «pacifistul» și delăturat de cei cu «mâna tare». *Lammasch*, cel ce a publicat în decursul războiului, la «*Fundațiunea Nobel*», în *Cristiania*, acea magistrală carte, în care pledează pentru o interpenetrare a intereselor economice, financiare, la popoarele europene, avizate unele la altele.

Dr. Karl Renner, social-democratul, care a arătat cu o sinceritate vrednică de admirat toată putreziciunea monarhiei *habsburgice*, în cărți ce vor rămânea un rechizitoriu vecinic.

Ce mai putea salva, acum «*eminentul*», *Lammasch*? Ce, *Victor Adler*, chemat și el? Ce *Andrássy*? Ce *Jászi Oszkár*? Ce *Károly*, «*odiosul*»? «*Patriotismul de pustă*» (*contele Czernin*) al contelui *Tisza* și «*Schlamperei*»-ul austriac au fost mai puternice în *Austro-Ungaria*! «*Divorțul celor 2 țări*» trebuia să se facă. Și nu numai divorțul lor, ci și divorțul popoarelor subjugate.

Revoluția se apropia cu pași repezi. Mizeria soldaților era mare. În *Hofburg* se aduc mitraliere, agitatorii pătrund până în «*Burg*» și până în castelul din *Buda*, manifestând; *casarma dela Rosau* din *Viena* e amenințată să ajungă o *Bastilie* a *Austriei*; apașii neliniștesc străzile, se formează dictatura străzii, s'a sfârșit cu «*Fortwurstelei*»-ul austriac; *Béla Kun* se apropia tot mai tare, cu «*dictatura roșie*».

¹ Fostul ministru-președinte francez a încheiat astfel discursul său: «(lumea noastră veche-Europa) nu-și poate găsi scăparea decât într'o colaborare a tuturor popoarelor, într'o colaborare loială, fără gânduri ascunse, una, care va sfârși prin a delătura pizmele trecutului și neîncrederile tenace». (V. «*Le Temps*», 3/IV 1926)

Las să urmeze aici descrierea câtorva scene caracteristice:

«*Trebuia să mă asculte (K.) pe Jászi, Garami și Kunft* (deputații socialiști — după contele Hunyady, după baronul Andrásy, după contele Károlyi, după arhiducele Iosif I — trad). Garami și Kunfi au vrut să dovedească regelui că *singurul mijloc de a salva țara și dinastia erau să o rupă, repede și energic, cu politica urmată până acum în internul țării și în politica externă*. Regele era perplex: Hunyady îl făcuse atent, în ultimele momente, să se păzească de Károlyi. Andrásy a cerut denumirea lui Hadik; dar contele Hadik nu era dispus să întreprindă această misiune. Presat de ora plecării (din Ungaria) și neputând lua încă o decisiune, rugă regele pe Károlyi să-l însoțească la gară și să ia trenul cu dânsul. Au să se hotărească pe drum. Bulversat de aceste vești, contele Hunyady se aruncă în palatul regal din Buda, la gâtul meu, strigând: «Ungaria aleargă spre pierzare!» (pag. 414).

În audiența din 7 Noembrie arătară, fără de înconjur, împăratului K. cei trei miniștri Lammasch, Seipel și Banhans, criza disperată.

«Banhans, din care transpira loialitatea neclintită a vechiului funcționar austriac, a dat țipetul de disperare: «Cum să mă numesc ministru de căi ferate, dacă n'am locomotive?» — «Uită-te la mine», i-a răspuns împăratul, «eu sunt șeful suprem al armatelor și nu mai am soldați; și tot trebuie să rămân». (pag. 77.)

Interesant e pasagiul, în care se descrie întrevăderea din 2 Noembrie, în Baden, lângă Viena, între K. și câteva personalități politice, chemate să dea «sfaturi», când era monarhia pe dric. În «salonul albastru» erau adunați cu toții. Conducătorul social-democraților austriaci, *Victor Adler*, tatăl lui Fritz Adler, care a împușcat, în 1919, pe președintele consiliului de miniștri austriac Stürgkh, a fost adus aproape pe sus, bolnav greu.

Regele le comunică condițiile de armistițiu. «Adler răspunde încet și într'un ton îngrijat. Nu voia să ia partidul său responsabilitatea unui armistițiu dezastruos: «*Stre*», zise el, «*nu suntem noi cei cari au vrut războiul!*» «*Eu cu atât mai puțin!*» replică împăratul. Adler a recunoscut-o. «Dar», replică socialistul, «dar nu trebuie să pierdem din vedere că noi am combătut neîncetat acest războiu, cu cuvântul și cu fapta, și că nu putem accepta deci responsabilitatea rezultatelor sale, precum nu ni se poate aduce învinuirea începutului lui. *Factorul, care a târât poporul în războiu să-l scoată acum din relele în care l-a cufundat!*» Împăratul a replicat: «Ar duce prea departe să cauți care este acel factor. Copiii țării, cari fac față dușmanului nu pot aștepta atâta. Și dacă acest factor nu se găsește, *cine va purta atunci responsabilitatea pentru moartea inutilă a mil și mil de oameni?*»

«Atunci se ridică un bărbat curajos dintre cei șapte reprezentanți ai poporului: «Să fim sinceri», strigă secretarul de stat Mayer.¹ Aș vrea să văd pe factorul, care în 1914, s'ar fi priceput să se opună războiului. Ar fi fost curățat din partea poporului, care recunoscuse că ne aflăm în fața unei probleme pe viață și pe moarte pentru stat. Să nu uităm entuziasmul declarării războiului și să nu ne fie rușinel!»

«Încă odată își ridică Adler glasul: «*Nol n'am manifestat cu entuziasm pentru război!*» Mayer i-a replicat: «*Dar n'afl fost în stare să-l împiedecați!*»

«Împăratul a pus capăt desbaterii. A invitat pe domnii aceștia să se consulte între dânșii și să-i comunice rezultatele deliberării lor». (pg. 66—7).

Cetiți ordinele date de Wilhelm în Germania, la începutul războiului, contra social-democraților! Dacă ar fi protestat mai vehement, i-ar fi închis pe toți conducătorii lor!

«Ungaria aleargă spre pierzare!» «Șef suprem fără de armată!» «Moarte inutilă a mii și mii de oameni!» Țipete îndurerate, foarte semnificative.

Cetiți din raportul arhiducelui Iosif către Karl partea, care se referă la cererea soldaților maghiari de pe frontul italian de a se întoarce în Ardeal, să apere familiile lor, ajunse la grația românilor, după ce ați luat la cunoștință că contele Tisza a mărturisit, între patru ochi, lui Wilhelm II, că românilor le-a făcut nedreptate pe teren bisericesc și școlar.

Ascultați foarte elocvente constatări ale baronului W. referitoare la ținuta ungarilor și germanilor austriaci față de dualism!

«Una din consecințele reale ale manifestului (din Octomvrie) a fost, în schimb, că a transformat dintr'o singură lovitură pe toți maghiarii în adversari ai formei dualiste a Austro-Ungariei. Particularismul maghiar, după războiul nefericit (pentru germanii austriaci — trad.) din 1866, a adus o victorie completă asupra

¹ *Iosif Mayer*, pe atunci secr. de stat p. afac. militare, a declarat, ulterior, în «Reichspost», că conversația ar fi fost precum urmează: «Starea sănătății drului Adler, pe atunci muribund, a dat vocii sale o asprime răgușită, când strigă: «Noi n'am vrut războiul — alții să-l sfârșească!» Cuvintele acestea emoționară pe împăratul: «Dar domnilor, *nici eu nu am vrut războiul*. De când guvernez mi-am dat silința să fac pacea!» Adler a recunoscut-o. Aceasta m'a îndemnat să remarc: «Domnilor, vă rog, să nu discutăm ca să știm cine a vrut sau cine n'a vrut pacea. *Aș fi vrut să văd pe acela, care — în 1914 — ar fi putut împiedeca războiul!*» Adler replică: «Eu nu l-am vrut! — «Dar dta nu l-ai putut împiedeca», am răspuns eu». (pg. 66, nota trad. fr.).

concepției imperiului centralizat la Viena. Forma dualistă a statului, expresia acestei victorii (nu fără de a contribui să se nască aspirații spre o independență asemănătoare la cehii, cari puteau, poate într'o măsură mai mică, să reclame drepturi istorice analoage ca acelea ale maghiarilor), a dat, din nenorocire, în mâinile opresiunii maghiare pe croații, slovacii, sârbii din Ungaria și pe români, adecă tocmai pe naționalitățile, cari s'au bătut în 1848 pentru unitatea statului și pentru dinastie».

O declară secretarul Imp.-rege Karl

«Ca să asigure dominația lor mai bine asupra naționalităților regatului Sf. Ștefan, au luptat bărbații de stat maghiari de atunci (1866) împotriva oricărei concesi la revendicările naționale în Austria și toate tentativele guvernelor din Viena de a reforma constituția într'un senz federalistic au suferit înfrângere în fața amenințării maghiare că va denunța «unirea reală» a celor două state. Trecând, pentru întâia dată, peste aceasta Viena, au crezut maghiarii că vor putea para primejdia exemplului austriac pentru naționalitățile lor supuse, rupând legătura constituțională, care-i lega de Austria. Tisza și Károlyi au fost de acord ca să reclame substituirea cu o «uniune personală» față de «uniunea reală», dar câtă vreme unul credea că va pune astfel zăgaz violentelor discuțiuni interne ale Ungariei, celalalt nu vedea în aceasta decât preludiul revoluției integrale. Ca să aduci această chestiune, în plin războiu, la ordinea zilei a Parlamentului, era la cel dintâi o eroare de tactică, la cel de al doilea o lipsă de conștiință. Trebuie să recunoști de altfel că politica *contelui Tisza*, la sfârșitul carierei sale, a fost condiționată într'un mod fatal de erorile întregii sale vieți». — «la politique du comte Tisza à la fin de sa carrière fut conditionnée d'une manière ineluctable par les erreurs de toute sa vie». (pag. 403). — A vrut să facă din ideia uniunii personale și din repudiarea manifestului, fermentul, care ar înnoi forțele țării sale și a uitat că chiar acest document arată populațiunilor din Ungaria calea, pe care pretindea că le-o interzice. A slăbit și mai mult prestigiul maghiarismului, într'acelaș timp cu acela al aliatului său, al germanismului, proclamând, în 17 Oct., cu Károlyi împreună: «Am pierdut războiul!» (pag. 403—4).

«Bărbații de stat austriaci au înțeles mai bine această necesitate (de a da naționalităților lor dreptul de a obține autonomie politică — trad.) decât maghiarii; aceștia au refuzat suveranului să colaboreze, când acesta a vrut să tragă concluziile inevitabile ale actului său (manifestul din Octombrie) și să realizeze transformarea dublei monarhii într'o uniune de state naționale. În 17 Oct. (1918) a luat la cunoștință lumea că împăratul are intenția să facă din țările reprezentate în Reichsrat-ul din Viena o federație de popoare libere». (pg. 401)

«In ceea ce mă privește», scrie dl W., «cred că nu se pot face acestui document (manifestul lui K., către popoarele sale) decât două reproșuri serioase: pe de o parte de a fi apărut prea târziu în ceea ce privește popoarele monarhiei cislaitane, apoi, pe de altă parte, de a nu fi trecut peste politica strâmtă a președintelui consiliului (de miniștri) maghiar, când mai era timp de a reorganiza monarhia transilaitană (Ungaria)». (pg. 402).

Mai clar, mai categoric n'au declarat nici un Take Ionescu, nici un Aurel C. Popovici, că au fost «dominate» popoarele nemaghiare.

Dar să luăm la cunoștință cum l-au părăsit pe K. soldații unguri și germani, chemați să-l apere:

«Condițiile siguranței împăratului au ajuns foarte îngrijorătoare. Serviciul exterior, la Schönbrunn și în Hofburg, era asigurat până la sfârșitul lunii Oct. de un batalion unguresc. Intr'o bună zi se prezentară oficerii batalionului la aghiotantul general ca să-l întrebe dacă împăratul mai era încă rege al Ungariei. În cazul acesta ar apăra soldații pe suveranul lor până la ultima picătură de sânge; de nu, vreau să plece. Li s'a răspuns că suveranul era, firește, rege al Ungariei, dar a doua zi n'au mai vrut să o creadă și au plecat. S'a asigurat mai apoi pentru serviciul gardei un batalion compus din cele mai bune elemente ale trupelor germane (din Austria): am văzut, dimineața, cum intră în Hofburg două companii, în ținută completă de campanie, cu mitraliere, cu câini de războiu, cu brancandieri și cu întreg materialul. După-amiaz am fost atras la fereastră de un sgomot ce venea din curte: se îndepărta trupa în grupuri mici, și, pe lângă tote sforțările oficerilor de a-i decide să rămână, au dispărut cu toții. Nici la Schönbrunn n'a fost altfel». (56) Gardele au fost ținute mai apoi de elevi ai Academiei militare, din Wiener-Neustadt și ai Academiei «Landwehr»-ului Francisc Iosif, din Viena.

«Și soarta marinei de războiu s'a decis. *Flota a fost, în Austria, ca și în Germania, partea de forțe naționale, care a prezentat întâiele simptome de desagregare.*» (547) În primăvara a. 1918 s'a declarat o *foarte serioasă revoltă* pe mai multe unități ancorate în *Bocche di Cattaro*.¹ Potolită, împ.-rege a grațiat pe răsvrățiți. (Intre acuzați — 348 — găsim și 2 români,

¹ Cancanurile oficerilor și marinarilor simpli ai flotei germane, în Noemvrie 1918, s'au descoperit acum și au fost descrise în «Vossische Ztg.», arătând îngrijitoarea stare psihică a marinarilor, cari au dat semnalul de revoltă armatei germane. Scenele cele mai picante și disgustătoare s'au petrecut pe vapoarele de războiu, ca o sfidare a bunului simț și a ordinii. (V. rap. în «Prager Presse», 25. V. 1926.)

pe lângă 162 serbo-croați, 80 italieni, 49 cehi, 42 germani, 31 maghiari, 8 sloveni, 2 ruteni. Cine au fost românii? — Trad.)

Ca să nu cadă în mâinile inamicului flota austro-ungară, după evidenta debandadă militară, a avut ideea amiralul *Horthy*, care se afla în fruntea ei, de a o remite consiliului național iugoslav din Agram, sub rezerva drepturilor de coproprietate a celorlalte state naționale.

S'ar mai putea cita multe pasagii interesante din memoriile baronului W., ne oprim însă, recomandând cetitorilor români lectura (pe când o traducere românească?), ca un rechizitoriu pentru cei ce au guvernat în fosta monarhie austro-ungară.

Nu e lipsit de picanterie să se știe că acelaș conte *Windischgrätz*, care a falsificat banii francezi și cehoslovaci, ca să-și «salveze» «patria» (*Hungaria rediviva*, cu majoritatea de naționalități, de «buze streine»!), a fost trimis de împ.-rege K. în Elveția să intre în legături cu reprezentanții Franței, ai Angliei, etc., când debandada era proclamată.

Nota verbală, remisă de prințul *Windischgrätz* diplomaților aliați în numele împăratului K., spunea că «nu ține (acesta), în primul rând, nici la coroana sa, nici la dinastia sa. Își dă osteneală mai înainte de toate să caute mijloacele prin cari s'ar putea stabili armonia între statele independente ce se nasc. Dacă Franța ar fi dispusă să negocieze în sensul acesta, aceste negocieri ar contribui cu siguranță să asigure soarta noilor state și ar ajuta la înfăptuirea unei lichidări ordonate a trecutului». (trad. fr. citează din Memoriile prințului L. *Windischgrätz*.) (pg. 73, nota, din «*Rev. hébd.*».)

Lichidări ordonate ale trecutului!

Lichidarea aceasta ordonată nu s'au priceput să o ducă la îndeplinire conducătorii monarhiei și de aceea au suferit naufragiu. Acest adevăr va trebui să se impună «conștiinței morale contemporane», de care vorbește decanul facultății de drept din Paris, dl H. Berthelemy.

Așa se pune problema, sine ira et studio. Dacă am nesocoti-o am ajunge la înfricoșatele Dies irae, cu toții...

Dr. H. Petra-Petrescu.

«Religia! Cultura!»
Le cere cu gura.
Rânjește urât,
Te strânge de gât!

Dumineca...

*Veniam mai totdeauna către sară
Robit de dor... îți mai aduci aminte?
Din colțul tău, micuță și cuminte,
Te ridicai înaltă, statuară*

*Și tot parfumul cald, de primăvară,
Il culegem pe mâna ta, fierbinte...
Rămași, prin farmec, fără de cuvinte,
Trăiam atunci, în viața-mi solitară,*

*O clipă mare, fără de păreche.
Iubirea 'n manția de modă veche,
Așa cum o îngăduiesc bătrânii,*

*Era o stavilă nestrămutată...
Și 'n liniște, ca restul săptămânii,
Dumineca trecea, încătușată...*

Marius Iliescu.

Cronică.

Insemnări din războiul României Mari, de *Dr. Vasile Bianu*, medic-colonel i. r., fost medic primar al Spitalului I. C. Brătianu din Buzău, senator de Huedin. Tomul I. Dela mobilizare până la pacea din București. Cu mai multe ilustrațiuni. Cluj, institutul de arte grafice «Ardealul», 1926. — 405 pag. 8° mare. Prețul Lei 140.—.

Inimosul român, care e d. Dr. V. Bianu, în lucrarea sa de față, proiectată să apară în 2 volume, a avut buna inspirație să-și publice, cum spune în prefață, însemnările sale scrise zi de zi, cuprinzând «fapte văzute, auzite, cetite și culese de prin diferite ziare și reviste, toate în legă-

tură cu războiul sfânt de întregire al neamului, arătând în acelaș timp și stările sufletești, prin care a trecut autorul lor».

Bine a făcut zelosul cronicar și ar fi și mai bine și de un deosebit interes istoric, dacă și alți mănuitori ai condeifului, cari au fost martori ori au avut vre-un rol în această mare epopeie a poporului român, ar purcede la fel, adunându-și impresiile momentelor trăite în anii de cel mai zguduitor dramatism, dar totodată și de cea mai luminoasă glorie a neamului nostru, ce a putut s'o aibă în viața sa bimilenară pe aceste plaiuri.

Câte n'ar putea să ne spună bunăoară numai numeroșii noștri refugiați

ardeleni despre momentele trăite prin Moldova; Basarabia și Rusia, ori prin alte țări depărtate în acei ani de cumplită bejenie; despre istovitoarele privațiuni îndurate pe țărmuri neumblate până atunci; despre sbuciumul lor sufletească, stând în fața nesiguranței viitorului, ce adese-ori li se prezenta drept un mare semn de întrebare, ori despre înviorarea lor morală, când le licăria vre-o rază de speranță, pe urma cutărui succes al aliațiilor noștri pe cele câmpuri de luptă, cum nu i-a mai fost dat să vadă bătrânului nostru continent.

Anii războiului de întregire a neamului sunt fără precedent în istoria noastră națională și ar fi păcat să piară fără urmă ori-ce moment putând ilustra urmașilor noștri în culori cât mai vii vremile mari, prin cari am trecut.

Iată pentru ce am zis mai sus, că d-l Dr. V. Bianu a avut o bună inspirație, publicându-și însemnările și adăogăm: vrednică de toată lauda.

Autorul își închină luarea: Viteazului *Soldat Necunoscut*, cu cuvintele, ce vibrează de cel mai înalt patriotism: «*Ție, bravule între bravi; ție, simbolul virtuții fără seamăn, a acelor, cari și-au dat viața pentru Patrie și Tron; ție, reprezentantul gloriei române, care prin sublima ta jertfă ai făurit România-Mare; ție, îți închină această carte în semn de recunoștință și pios omagiu.*»

Cetind cartea cu însemnările dlui Dr. V. Bianu ai senzația plăcută a unui avânt tineresc caracteristic, ce transpiră din tot cuprinsul ei, tradând dela început pe liceanul de 18 ani, care la 3/15 Mai 1876, cu tricolorul român în mâna stângă și cu chipiul de elev în dreapta, avuse sub o stăpânire streină curajul să rostească de pe piramida sfidătoare, improvizată în piața Blajului, cuvinte înflăcărâte

ca acestea: «Iar vouă, inamicilor, cari se pare, că ați uitat de revoluția din 1848, vă spun în fața lumii, cu fruntea senină și cu inima liniștită, că mai curând veți putea smulge soarele de pe firmament, mai ușor veți putea muta munții, decât să nimiciți senti-nela latină, fiul Romei eterne, transplăntat în răsărit.» Cuvinte caracteristice acestea totodată și pentru spiritul educației, ce se va da tinerimei în școalele Blajului pe-atunci, cu jandarmul maghiar la spate, și care formează până astăzi cel mai elogios titlu de merit și de mândrie al acestor școale.

Recomandăm spre citire cartea aceasta, cuprinzând 43 ilustrațiuni bine reușite, în frunte cu portretele MM. LL. Regele și Regina, îndeosebi tinerimei școlare, care, după o prefață avântată va găsi în ea, trecându-i pe dinaintea ochilor, ca într'un film de cinematograf, toate momentele remarcabile din marele războiu al desrobirii neamului, începând cu proclamația M. Sale Regelui din 15/28 August 1916 până la pacea neomenească dela București din 24 Aprilie — 7 Mai 1918, impusă de călcăiul cutropitor.

(nt.)

Nex cauzal în istorie. Sir *Edward Grey*, secretarul de stat, în ministerul de externe, din Anglia (1905—1916), bărbatul cu simț de responsabilitate socială, își scrie memoriile. A apărut primul volum, conținând amintirile «pacifistului» Grey, referitoare la 25 de ani: 1892—1916.

Cum motivează Grey faptul că începe cu epoca de dinainte de războiu? «Fără de cunoștința (celor 25 de ani) nu poți judeca pricinile, cauzele... Crește o tîndră generație, ale cărei opinii trebuie formulate. Mulți din generația anterioară sunt la

fel de îngrijorați și vreau să fie înformați. Lor le este destinată cartea aceasta... Mi-am dat osteneala să o scriu astfel ca să se vadă cum ar putea fi evitat un alt războiu asemănător» (după «Mercure de France», 15 V. 1926).

Bărbatul de stat englez caută să deschidă ochii generației tinere și să dea directive bune, viabile, vitale! Vrea să evocă în tinerii englezi rațiunea, ca ei să poată înțelege nexul causal istoric și să lucreze conform inimii, dar și a rațiunii. Tinde să evite alte hecatombe de vieți omenești nevinovate, *potolind spiritele*, lărgind orizonturile, invocând noblețea unui gentleman... Asta este în... Anglia...

Impotriva minciunii. Cum a vorbit președintele Republicii cehoslovace, *Masaryk*, elevilor din școlile cehoslovace, din întreaga Republică, celor 14,000 de delegați, cari au executat exerciții de gimnastică, în giganticul stadion al sokoliștilor, în 6 Iunie? Așa cum vorbește un adevărat părinte școlii. Fără de retorică bombastică. Privind în ochii elevilor și plin de bunătațe.

«Vă mulțumesc tuturor. M'am tot gândit, înainte de ce ați venit, ce am să vă spun, fiindcă știam, că aveți să vorbiți. Mă bucur, profesore, de manifestația voastră. Ai rostit lucrul principal. *Școlile republicane cehoslovace trebuie să fie o școală a adevărului. Nu este iertat să mințesti* — într'un cuvânt: *minciuna a fost regimul cel vechiu. Democrația republicană însemnează: să nu mințesti.* Există multe definiții ale democrației, aceasta însă este — poate — cea mai bună, mai cu seamă pentru copii, pentru școli. Imi aduc aminte de proprii mei copii, când veneau sărbătorile tuturor diferiților potențați (ai Habsburgilor

Trad.), cum urmăreau copiii toate acestea, chinându-se, și ce au făcut dascălii aceia! Vă mulțumesc pentru urări și vă mulțumesc, elevilor. Ceeace ați auzit aici, să vă însemnați: ceea a spus un sokol e adevărat.

«... Omul trebuie să fie organizat, trebuie să fie un membru, membrul unei comunități mai mari. Trebuie să fie în totdeauna cu cineva, nu singur. Acesta este sokolul, care vă învață așa... Să fii sokol. Eu însumi sunt sokol, eu însumi am început să fiu sokolist, dela vârsta mea de 13 ani.

«Când mă trezesc des de dimineață intru în apa rece, mă scald, fac mai apoi exerciții gimnastice, și cred că astfel să ține omul la suprafață...» (v. «Prager Presse», 8. VI. 1926)

Să nu mințesti! un stat nu se poate întemeia pe minciună! Democrația — adevărul curat, privit în față! Omul e veriga dintr'un lanț.

Adevăruri vechi? Dar pot fi ele vechi vreodată?!

Le-a rostit și acum, cu aplomb, președintele Republicii cehoslovace...

„Bluff” și „bunk”. Ascultați pe cronicarul revistei «Illustration» (5, VI. 1926) cum analizează «bluff»-ul. «Cum de nu ne-am revoltat mai de vreme împotriva procedurii acestuia nedelicat și brutal, care constă în a afirma lucruri neexacte, în a te lăuda cu un credit imaginar sau în a fi lăudăros cu exploatare, pe cari ești incapabil de a le realiza, pentru ca să surprinzi și să desarmezi pe un adversar, nimicindu-i într'un mod fraudulos, centrele sale de rezistență? Pentru ce suntem așa de severi față de pungașii finanțelor, cari își înșeală clientela în ceea ce privește resursele lor? «Bluff»-orii fac ei altceva decât să emit, moralicește, de dimineață până seara, cecuri fără de proviziune?

«Dacă tehnicianii «bluff»-ului ne-ar oferi grația de a-și depune, în sfârșit, armele, *toate popoarele*, ar suspina odată din greu, despovărate. Deoarece procedeul a năpădit, încet pe încetul, în toate domeniile gândirii. De mult a părăsit strâmtul cerc al afacerilor. A *inveninat raporturile noastre sociale, petrecerile noastre, mediul nostru artistic, costumul nostru, arhitectura noastră, bucătăria noastră, literatura noastră, muzica noastră și politica noastră. Și a găsit un teren nespus (particular) de favorabil în domeniul diplomației.*

«*Popoarele suferă grozav (crud) pe urma faptelor rele ale «bluff»-ului internațional.* Statele se «bluff»-ează reciproc, miniștri afacerilor streine, regii, dictatorii, interpelatorii și marile ziare oficioase lansează de-alungul lumii provocări și sfidări, calculate savant, ca să neliniștească, să intimideze sau să deconcentreze pe adversar. Guvernele învingătoare «bluff»-ează într'una, fac gesturi mari de amenințare, agită armele, lovesc cu pumnii în masă, poruncesc să joace diplomații lor comedie și plătonează (ca la duel) cu o îndrăsneală, care înșeală pe oamenii de bună credință. Ca să nu rămână mai pe jos de «bluff»-ul acesta adversarul este obligat, la rândul-i, să strige tare de tot și să se folosească de aceleași procedee agresive. Și astfel, pornind dintru'un cabotinaj (aftorlăc), ajungi la catastrofe».

Opriiți vă nișel, respirați, că vine și mai și... Tot din America ne sosește «bunk»-ul.

Ce e «bunk»-ul? «Bunk»-ul este, după cum ni se spune, «bluff»-ul înșutit, «bluff»-ul sporit, «b'uff»-ul, care a suferit inflația. Suprimă, sistematic, micile finețe și precauțiunile mărunte, de cari se folosea tehnica veche.

«Bunk»-ul este *mai cinic și mai brutal.* În cinismul însuș își găsește succesul».

Va să zică «bluff»-ul la potența a zecea! Aferim! Cu sunete de jazz-band și cu mușchi de pugiliști, loviți, oameni buni, în obraz, în piept, în conștiință. Jos cu tot ce e gingaș!

Că vorbește cronicarul de «indignarea», care trebuie să te cuprindă față de tot ce «tinde să ruineze, în civilizația modernă, noblețea sincerității!?» Iacă... sentimentalism de om de moda veche!... Noi, noi suntem moderni: «bluff»-ăm și «bunk»-ăm!...

Tribunul Matei Nicola. Primum următoarele și le dăm bucuros loc în coloanele revistei noastre:

«Dar n'a fost ceea ce putea să fie, dacă și-ar fi schimbat penele și cu oportunism ar fi agonisit mijloace de a-și îndulci bătrânețele».

Iată ceea ce, pe lângă «Taica Axente» a d-lui Virgil Șotropa, din ultimul număr al revistei «Transilvania», se mai poate afirma și despre alți contemporani și tovarăși de luptă din acele vremuri sfinte, «pe când azi mulți nu înțeleg cum poate cineva să trăiască, fiind dârz și consecvent la severe principii de viață».

Spre ilustrare țin a arăta un exemplu mai mult din acestea și a servi și cu unele date autentice la alcătuirea istoriei naționale.

Mai doresc să aprob, ca martor ocular, cele susținute în «Gazeta Transilvaniei» despre eroul nostru Avram Iancu, reproduse de G. B. D., tot în acelaș număr al revistei d-voastră.

Născut și trăit în atmosfera post-belică a anilor 1848, legănat și giugulit de brațele acestui erou legendar, cu câtă pricepere puteam avea la etatea de 7 ani din viață, îmi amintesc cum adeseori din graiul lui ascultam istoria, scrisă de chiar faptele sale, nu

imi aduc însă aminte să-l fi auzit vrodată grăind vreun cuvânt smintit, ori de câteori se afla în casa noastră, unde de multeori zăbovea zile dearândul, în pelegrinajul său vecihic ce făcea în cuprinsul dragilor săi Munți-Apuseni.

Nu, Avram Iancu *n'a suferit de alienație mintală*. El a suferit de o *desechilibrare morală*, în urma *decepției pătimate prin nesuccesul luptelor sale ideale*.

Mai auziam istoria și din graiul lui Balint și Axente, iar tatăl meu își propusese a scrie și a îndrepta inexactitățile scriitorilor contemporani, de cari se află d. e. în «Memoriile» lui Șterca Șuluț. Dar moartea — durere — l-a răpus mai înainte de a-și împlini acea dorință.

Fără a voi să pun la un loc anumit în istoria neamului pe tatăl meu, tribunul *Matei Nicola*, doresc să fixez amintiri istorice ce arată și ele cum alții, «expunându-și de multe ori viața» și «ținând la severe principii de viață», au putut «trăi ca oameni cinstiți» și «muri sermani».

Las să urmeze, din scrisori originale, ceea ce cred a fi de valoare istorică :

Cluj, 23 XI. 1905.

Mult iubite și stimat Dle Dr.!

Cu fericitul D-tale tată și în veci neuitatul meu amic Matei, am legat prietinie adevărată când a pus examenul de maturitate. După depunerea aceluia ne-am adunat vre-o 6 studenți la cartierul lui Ieronim și Octavian Barișiu, împreună cu un anumit Petru Godolan și Ioachim Murășan și aci tata D-voastră ni-a povestit atacurile sale cu maghiarii de la Bedeleu, Gioagiul de sus și Cheia Râmneșilor, Bucium, Muntari și Corna, unde în tot locul agresorii au fost alungați și fugăriți, dar de Trâmboiele nu mi-a

amintit nici odată, se pare dar greșită informația scriitorului din gazetă, pentru că nici amintirile istorice nu vorbesc despre vre-o bătăie dela Trâmboiele — comună numită și astăzi ca pe timpul Romanilor Trans Apulum.

Cu ocaziunea unei comisii pe o avurăm laolaltă la Remeți, plecând din Alba-Iulia până la Stremți, Gioagiul de sus cu un fiacru (trăsură) slab, am durmit în Gioagiu, în șura preotului, mi se pare Repede — și apoi a doua zi dimineața suindu-ne călare, am plecat peste stânca de munte Peleş, către Remeți. Din sus de Gioagiu se întinde un platou până sub Peleş, loc arabil și puțin tufiș — dupăcum spunea tatăl D-tale chiar asemenea situat și în anii 1848/9. Pe acest platou ajunseseră insurgenții și în ziua bătăii. Tatăl D-tale se afla cu românașii săi, în eucista unui avut român, care își avea casa, șura și alte încăperi economice ale sale pe coasta Peleşului, situată spre Gioagiu. Matei, văzând cum înaintează ungurii — ei erau ca la 5—600 — să repede din înălțime cu vre-o 400 de inși, între cari numai ca la 100 de pușcași și întimpinându-i de-asupra păduricei Gioagiului îi respinge până în sat, dar o parte dintre ei, luându-se pe vale în sus, ajung până la Mănăstirea din Cheia Remeșilor, unde Matei îi urmărește, îi bate și alungă spre hotarul, mi se pare, a Ceții. Bătăliile acestea au ținut 2 zile și o noapte. Din ostașii tatălui D-tale au căzut morți și răniți 11 inși, dar de ceea parte la vre-o 30 de inși, căci românii țieluiau (țineau) când pușcau, iar lăncerii se aruncau ca orbi în șirurile lor. Tot teritorul de bătăie ni-l arată cu ocaziunea acelei călătorii, ba și terenul pe unde a alergat, conducând bătaia.

La Bedeleu a alergat în ajutorul tribunului Fodor, tata, adv. de acelaș

nume din Abrud, și aici a bătut pe insurgenții dela Aiud.

Mergând odată pe dealul Muntari-Corna, ca să ajungem mai în grabă decât alții, cari mergeau pe vale cu căruța la Detunata, îmi arată pe unde aș alungat pe ungurii lui Hatvani și Kemény Farkas, odată aruncându-i spre gura Cornii, iar de altă dată spre Bucium-Sat. Poziția dela strămoarea din jos de locuința lui Zsurca Ioan, gornicul, lângă Piatra lui Căliman, a apărât-o cu multă bravură, până ce a alungat pe unguri din valea Buciumului, spre drumul ce duce către Zlagna.

Fiind transpus dela Miercurea la Abrud, a tras în locuința mea, în casa unde locuiește acum prota (protopopul) Petru Popovicu și mai târziu la noi s'a adăpostit și Amos Frâncu. În iarna spre 1856 ne-am mutat cu toții — lângă cari s'a asociat și Iosif Hodoșiu — în casa, care formează acum proprietatea D-Voastră. Aci am locuit 4 înși împreună până în Iunie 1857, când eu, însurându-mă, m'am strămutat dela prietenii mei. Nu mult timp după aceea, fiind tatăl D-tale denumit ca adjunct prov., de justiție, s'a strămutat din Abrud la Teiuș și de aci a fost numit notar public în Alba-Iulia și apoi la 1861, procuror în Abrud, în care timp, ca ales deputat, a luat parte activă la dieta din Sibiu.

În timpul cât a stat în Abrud a înființat casinul românesc.

În oficiu era harnic, deștept și cu multă aplicabilitate, era indulgent față de cei învinuiți și drept și pătrunzător în judecățile sale. Dar pe cei răi și fără de caracter, bună oară ca pe H.... îi urea din suflet. Acest acum amintit răufăcător a cauzat în procesul Alexandru Lazar către Boieru Nicolae și în procesul tangent de rămasul lancelui tare multe supărări

și neplăceri, astfel cât la urmă se văzuseră să propune Asociațiunei un juriu, în care aveam să intru și eu, dar la urma-urmelor Asociațiunea, văzând și pătrunzând în cărțile H.... lui i-a detras plenipotenția și a complanat cauza, plătind lui Mateiu ce era datoare să-i plătească

Apoi, iubite Enea, să-ți mai spun una: Eu, care avusesem mai mult o creștere germană, corespondam cu tată meu într'un timp — el era raționist officier la reg. Thurn Taxis—in limba germană. El mă vede odată scriind o epistolă în limba germană. Odată mă apostrofează «Mă, român ești tu ori te-ai dat dracului (urmează o injură drastică), ori tatăl tău e german, de-i scrii în aceea limbă? «Ba nu sum german, dar așa m'am dedat». Atunci mi-a smuls hârtia și mi-a pus înainte alta curată și mi-a zis «de azi încolo scrie-i numai românește» și din acel moment eu am devenit român adevărat, mi-am abonat gazeta și am început a învăța, a scrie românește.

Din acest adevărat fapt poți judeca ce mare român a fost și cât de mult iubea el românii...

Al stimat D-tale

de binevoitor
ss. Basillu Bașiota.

Cluj, 7, X. 1905.

Mult stimabilă Doamnă!

Dar precum crivețul și vânturile cele reci nu cruță brazii cei mai puternici, cei mai sănătoși și cei mai ganții.... așa și valorosul tribun de pe platoul Geoagiului de sus, Cheia Re-meșilor, de pe colinele dealurilor dintre Corna și Bucium Muntari și de

pe toate locurile pe unde il ajungea soartea ca să combată inamicii cauzei române; a trebuit să sucombe unei simple răceli, care și-a contras-o, după cum am înțeles, chiar de pe acele locuri, unde în prezent își învârtea peana pentru drept și dreptate, odinioară învârtea sabia cu un curagiu și cu o virtute tinerească nemai pomenită să nu suspin și eu pentru încetarea din viață a unui mare brav între bravi, care ca un leu s'a aruncat la stâncă lui Căliman, din jos de locuința gornicului Jurca Iuon din B. Izbita, asupra sperverilor, cari vreau să străbată pe Buciumani și Muntari în sus, ca să jăfuiască și să ucidă un popor brav și muncitor, a căror muieri, neveste și fete ca trase prin urechile acului rostogoleau bolovani asupra agresorilor.

X Incetarea din viață a fericitului meu amic Nicola rămâne și va rămâne un *non omnis moriar*. Eul său va trăi pentru istoria română până când vor mai trăi românii mângăe-te că ai avut un tată iubit și stimat de mulți, căci caracterul lui a fost tare și neînfrânt — puțini bărbați să știu bucura de asemenea calități și virtuți. X Despre el putem zice cu Horațiu: *Virtus et tenacem propositi virum. Non civium ardor prava iubentium, Non vultus instanti tyrani. Mente quatit solida, iar nobleța lui de inimă a fost mai clară ca nobleța diamantului.*

Sărutându-ți mâinile . . .

de binevoitor stimător
ss. **Basilu Bașlota**,
jude reg. pensionat.

A i u d, Iunie 1926.

Dr. Enea Nicola.

Cum scrie un german despre țăranul român. În numărul recent (luna Maiu 1926) al revistei germane «*Klingsor*» din Brașov scrie dl *Ernst* (Ernest) *Iekelius* următoarele rânduri, isvorâte dintr'o adâncă convingere: «*Români transilvăneni*». «Ce dragă îmi este patria cu coamele sublime de deal și cu ținuturile întinse, pline de coline, cu pădurile ei puternice de stejari, cu bisericile-cetăți ale sașilor, cu mirosul de salcâm al satelor ungurești și cu împărăția brazilor înalți și trupeși unde domnește românul, care cântă din fluier, pascănd turmele de oi. Ce scumpe îmi sunt zilele, petrecute în satele românești de munte, în mijlocul patriarhilor venerabili, pe cari i-a înobilat o viață plină de muncă, a matroanelor cu părul alb, al căror fus se întorcea fără de oboseală, și în mijlocul copiilor ce se jucau la soare. Lucrătorii luptă afară (pe câmp), cunoscători de datoria lor și plini de smerenie, cu pământul tare, care le este sorocul. Bărbații poartă plugul, cuprinși de supușenie față de Dumnezeu. Femeile se pricep să zămislească, cu mâna lor pricepută și la munca câmpului, cu iglița, în pânza de in, albă ca zăpada, adevărate opere de artă.

«Staturile îndrăsnețe ale tinerilor, plini de tărie și de curaj! Și sprintenele ia picior fete, a căror frumusețe și dragălășie te farmecă! Seara s'au întrunit cu toții, ca nește adevărați copii (ai naturii), la cărciuma, care lumina cu păreții ei de sticlă satul, ca un felinar uriaș. Neuitate îmi vor rămânea veselia jocurilor lor obosite, noblețea jocului lor. *E prietenul meu, țăranul român, care ară pământul!*»

Nu e aceasta calea și tonalitatea potrivită spre o colaborare în țara aceasta?

Din Basarabia. Apel către toți bunii cetățeni din România. *Uniunea «Creștinilor ortodocși»* din *Basarabia-Centrala Chișinău*, solicitând Ministerul Ocrotirei Sociale pentru autorizarea de a deschide subscripțiunii publice în tot cuprinsul țării pentru strângerea de *tenduri* necesare *propagandei culturale-naționale*, răspândirii de broșuri instructive și scrieri românești, susținerii calendarului îndreptat și consfințit de sfântul Sinod Român, precum și susținerea trupei teatrale de propagandă artistico-teatrală, onorat suscitatul departament, aprobând această cerere, a autorizat instituțiunea «U. C. O.», prin ordinul Nr. 9690/1926, în senzul arătat mai sus, pentru care fapt sunt rugați călduros toți bunii români, dela cei mai mici până la cei mai bătrâni, cari voesc a contribui la înfăptuirea acestei mari opere naționale patriotice și cari mai cugetă în ziua de astăzi, voind a *salva un colț de țară* așa de frumos *de un nou eventual cataclism*, să binevoiască a trimite obolul dlor așa cum vor crede mai bine de cuviință și după îndemnul inimei fiecăruia, pe adresa arătată în capul acestui apel.

Lupta pentru lumină în țări streine.

De astă dată vrem să aducem în fața cetitorului «Transilvaniei» vre-o câteva exemple caracteristice, dintr'alte țări, despre felul cum se face propaganda culturală, pentru luminarea maselor. În numerele trecute am arătat cum se purcede la francezi, la englezi, acum vin la rând germanii.

Ar fi politică culturală de struț să susții că în întreaga Germania nu s'a lucrat, și pe teren cultural, înainte de războiu. Cel ce susține așa ceva dă dovadă de o ignoranță crassă.

Tragicul este că societăți culturale ca «Dürerbund»-ul, condus de omul de bine *Avenarius*, n'au avut preponderanță în opinia publică din Germania și că a condus spiritul brutal wilhelmin, cu «immer feste druff!...», ceeace s'a răsbunat amar.

Cine cunoaște spiritul, de care era pătrunsă societatea «Dürerbund» de dinainte de războiu, tendința ei de a colabora, într'o emulație cinstită, cu celelalte societăți culturale, spre propășirea tuturor, acela numai regreta poate că Germania s'a lăsat târâtă în vârtejul amețitor al lozincilor sacrilege de cucerire. Să spicim deci din ce a fost și — în parte — mai este bun în Germania, fapte, constatări și cetitorul binevoitor să-și pună îndreptățita întrebare: La noi cum e? Folosul va fi al nostru!

Pentru ce le amintim toate acestea aici?

Pentru ca să ne dăm seama cât s'a lucrat pe terenul cultural la alte neamuri. Ca să ajungem la convingerea: aici numai munca ne poate scoate la liman verde! Și noi trebuie să răspândim cartea românească în ediții cât mai ieftine și mai bune. Și noi trebuie să ne îngrijim ca broșurile acestea să ajungă la ținta dorită de noi, după o tactică pedagogică oareșcare.

Cum? Prin o propagandă cât se poate de mare! Printr'o perseveranță de fier! Știindu-ne toți răspânditorii cărților bune, pline de bun simț, de dragoste de neam, de țară și de umanitate.

Vorbind *Avenarius*, în revista sa «Kunstwart», de «criza», în care se afla Germania (în Aug. 1917), de hotărârile, pe cari trebuie să le ia la răspântia de drum, la care a ajuns, în privința vieții parlamentare, scria:

«Avem favorul celor cari vin mai târziu, al acelor, cari au putut observa

experiențele altora și cari le putem folosi pe ale acestora. Astfel putem să alegem și să creiem totodată, să dezvoltăm un parlamentarism german al nostru». (15 Aug. 1917)

În lupta noastră pentru câștigarea culturii, adăogăm noi, avem și noi «favorul» de a fi din aceia, «cari vin mai târziu» și cu atât mai mult trebuie să ne folosim de experiențele altora, inoculându-le cu cumpăt și deșteptăciune trunchiului sănătos al neamului nostru românesc.

Nu cred să nu se fi convins cetitorul, după ce va fi citit cronica aceasta conștientos, despre folosul, pe care l-ar aduce idei și sfaturi de acestea, transplantate cu cumpăt și în mijlocul nostru.

Ca să ne folosim de o comparație plastică, vrem să aducem înaintea cetitorilor pe unul, care are de gând să fotografieze o regiune strălucită și o societate veselă, în mijlocul regiunii. Cumpără placa sensibilă, pentru aparatul fotografic, o așează în fața linții fotografice, numără — dar, când e să meargă în «camera obscură», să spele placa în diferitele ape potrivite, ca să poată ieși la iveală fotografia, ca să se poată bucura dânsul și societatea de rezultatul muncii, zice: Nu! n'am să dezvolt placa în «camera obscură»! ci o scoate din aparat, lasă să năvălească lumina și — strică întreagă placa fotografică! Ce-am zice de un astfel de «fotograf»?

Asemenea e pedagogul (preotul, învățătorul, studentul), care n'are puțința să-și concentreze atenția cum se cuvine asupra activității sale de propagandă cinstită în mijlocul poporului. E fotografatul, care încearcă pe barba proprie să dezvolte (desvolte) placa fără de «camera obscură». Câteodată reușește unuia și altuia din pedagogi să ajungă la un rezultat oareșcare —

aici nu se mai potrivește comparația — dar ce minunat s'ar desvolta placa dacă am duce-o în «camera obscură», dându-i îngrijirea, pe care o merită.

O «cameră obscură» a nizuințelor spre cultivare a poporului ar vrea să fie «Transilvania» — o «cameră obscură», care te duce la lumină, după ce ți-a lămurit greutatea, dar și minunăția problemelor, cari te preocupă.

Și ce bucurie vei avea, dacă vei veni cu placa dezvoltată-gata și vei striga: «Am reușit! Am reușit!»

Sau să nu fi ajuns la liman? Alții — cari vor veni după tine? Fie!

Aceștia vor fi fericiți — fiindcă noi ne-am făcut datoria!...

1. Schiller și povestirile senzaționale. Foarte cunoscuta colecție, la timpul său, de «întâmplări (proces) celebre și interesante» a lui Pitaval a prefătat-o Schiller, când a fost vorba să apară într'o traducere germană, în 20 de volume (Iena 1792—1795), analizând în prefața aceasta interesul publicului față de întâmplări extraordinare și tendința pe care o pot avea scrieri, cari descriu astfel de întâmplări. Schiller știa prea bine ce responsabilitate mare, educativă, are o carte în masele poporului și de aceea, dându-și seama de gustul publicului, de goana lui după lectură de a treia mână, găsea motivul în interesul general al oamenilor pentru situații pline de patimă și încurcate. Cerea ca «și capul și inima» să câștige pe urma lecturii, ca omul să ajungă *mai bun* în urma celor citite. (O, par'că aud cum râd de ironic cei cu «l'art pour l'art»!)

În aceeaș prefață, în care motivează de ce dă atenție unor «cazuri celebre și interesante», exclamă: «Ar fi un câștig considerabil pentru adevăr, dacă scriitorii mai buni s'ar dimitte să

facă cunoștință (să învețe) apucătura operelor celor rele, să știe de ce apucături se folosesc, ca să-și câștige celitori și mai apoi să se folosească de ele, spre binele căuzei celei bune».

Pe Pitaval de aceea l-a recomandat, fiindcă din fiecare povestire «celebră» și «interesantă» reiese o învățătură morală, dar de o morală nesubliniată respingător, ci intrinsecă. «Fiece vină să răsbună pe pământ», reiese, după Schiller din povestirile lui Pitaval.

(Am citat după «Die Weltliteratur», 1917, No. 14) După cum vedem nu e vorba de ce tratează un autor, ci de cum?

*

2. Combaterea senzaționalului lipsit de valoare cu senzațional literar. Cum încearcă societatea literară pentru răspândirea scrierilor bune ale scriitorilor germani («Deutsche Dichter-Gedächtnis-Stiftung» din Hamburg) să contrabalanseze lectura senzațională, fascicolară, în popor și între tinerimea școlară? Editează scrieri bune, pe lângă prețuri mici de tot, ademenind tineretul și țărănimea cu ilustrațiile de pe copertă.

Avem o listă de «povestiri criminale». Autorii povestirilor acestora? E. Th. A. Hoffmann, Hauff, E. Zahn, Kleist, Halm, Wilbrandt, etc., tot scriitori germani remarcabili. Firește, fabula, cuprinsul povestirilor, este potrivit ca să excite fantazia copiilor și poporului — în mâinile unui cărpaci ajunge o astfel de fabulă roman fascicolar de senzație!

Luăm un exemplu din cele multe, pe cari le-am putea înșira: novela «Der Mitschuldige» (Vinovatul) de Adolf Wilbrandt. Autorul ei este cunoscut și publicului românesc din repertoriul dramatic al artistei Agata Bărescu. Wilbrandt a scris tragedia «Arria și Messalina».

Broșura face parte din biblioteca «*Volksbücher*», (cărți pentru popor), am văzut-o și într'o copertă frumoasă, verde, estetică, cu o ilustrație frumoasă, desen al pictorului Ernst Liebermann. Se vede însă că societatea editoare n'a fost satisfăcută numai cu ilustrația aceasta «nobilă», am spune (un călător ostenit, care bea la un isvor, apă limpede, curată, din palmă) — fiindcă am văzut broșura și într'alt vieșmânt, cu o ilustrație mai «ademenitoare», de E. Wilke, ilustratorul dela «*Simplicissimus*», foaia satirică-umoristică germană. Ilustrația e colorată: negru, roșu, galben, albastru. Bate de departe la ochi. La țărmurul unui port e adunată lume. O fată tină, palidă, întinde unui domn trufaș o hârtie. Un polițist și un marinar râd pe înfundate. Alt domn, la spatele celui trufaș, râde și el.

Ilustrația își pune întrebarea de când iai broșura în mână: oare ce vrea să-i dea fata de veste domnului, de râd așa pe înfundate oamenii? Povestirea ne dă deslușirile de lipsă, o povestire duioasă, pe care ar fi putut-o scrie prea bine Alexandru Brătescu-Voinești al nostru.

Spusă pe scurt fabula e cam banală — dar cetiți novela și are să vă apară nota caldă, observațiile juste, descrierea vieții sufletești a elevei și a profesorului iubit.

Acum, firește, pe unul, care vânează după «senzațional», îl va atrage «cazul» cu «omorul». O ilustrație ne arată cum, în puterea nopții, duc doi oameni pe al treilea, păpușa, de sub-suori. Alta ne înfățișează pe stângaciul profesor, cum își frământă batista în mâni, investigat de senatorul, care crede că e pe urmele unui omor monstruos. Lângă profesor eleva sa, cu privirea întrebătoare: ai fost în stare să săvârșești o crimă ca aceasta? —

Dar dela fabulă nu vor merge cetitorii mai departe, la fond? Și frumusețile fondului nu vor acționa asupra sufletului lor?

Intocmai așa ca dacă ai ilustra pe «Niculăiță Minciună» de Brătescu-Voișesti și l-ai da într'o ediție ca aceasta.

*

3. Un program antialcoolic. În Dresda au introdus oameni de inimă, într'un suburbii, așa numite «Schutz- und Trutzabende» (serate de apărare și de împotrivire) în decursul războiului (începând cu Dec. 1916). Aceste serate erau «șezători», menite să alunge urâtul, să adâncească problemele vieții, să ridice sufletește.

În seara primă au fost 45 de femei, ale căror bărbați erau pe câmpul de luptă și primeau ajutorul de stat. S'au adunat în localul unei școale, în sala cea mare de lectură. La început a mers greu: nu voia să se spargă ghiața, încet pe încetul însă s'au încălzit, încât mai pe urmă, când a trebuit să se amâne o șezătoare s'au întristat femeile îmbufnate de mai înainte.

Iată programul unei «șezători»:
«*Dușmanul fericirii noastre (alcoholul)*»: 1. Lectura: Rosegger: «Scrierile învățătorului din școala din pădure» pag. 98 (Mathes cel negru), tipărit; Ulbrich; Problema alcoolului în școală, pg. 88 etc. 2. Scurte referate despre însemnătatea alcoolului în viața familiară și în educația copiilor (tema: Alcoolismul în școală. pag. 20: un mijloc ieftin, ca să ajungă copiii noștri mai sănătoși, mai cuminiși și mai buni). 3. Lectura: poezii, în cari e descrisă viața familiară fericită, ca d. e.: *Otto Ernst*: Zi de bucurie — fericire — *Heyse*: Într'atâtea săptămâni — *Falke*: Copilul meu, (poezii de aceeași și altele de felul lor în antologia lirică germană a lui *Avenarius*

și în «Cartea veselă» a aceluiaș). 4. Cântare de încheiere: un cântec, care reoglindește fericirea familiară. («Bună seara, noapte bună». — Anișoara din Tharau.) (*Ulbrich în «Kunstwart» 1/III 907.*)

*

4. Pentru ce s'au cumpărat cărți?

În privința vânzării cărților a întreprins editorul de cărți *Eugen Diederich* din Iena (Germania) o statistică interesantă. Institutul său de editură este unul din cele mai mari și mai serioase institute germane. Voind să știe pe ce cale s'au vândut cărțile, a întrebat editorul pe vânzătorii săi din diferitele orașe, iar rezultatul acestui chestionar îl publică într'o revistă germană («Die Tat» din Dech. 1915 — cităm după referada publicată în «Kunstwart», din 15 Ian. 1916). Iată-l:

Din 1000 de cumpărători au răspuns că au cumpărat cărțile în urma recenziilor din jurnale — 300; în urma prospectelor editorului — 200! (Între gazetele amintite sunt mai cu seamă: «Berliner Tageblatt», «Tägliche Rundschau», «Frankfurter Zeitung», «Neue Freie Presse», revistele; «Kunstwart», «Christliche Freiheit», «Hilfe» și «Velhagen und Klasings Monatshefte».)

Ceilalți 500 de cumpărători au cumpărat cărțile:

- 170 la recomandarea personală;
- 170 la recomandarea librarilor (mai cu seamă în urma reclamei din galantar);
- 100 cunoscând alte opere de ale autorului;
- 20 în urma prelegerilor;
- 10 în urma recomandărilor din cărți;
- 10 în urma studiilor proprii;
- 10 după lectură;
- 7 în urma cunoștințelor personale cu autorul și

3 de dragul legăturii.

Diederich împarte deci 505 recomandării (din reviste, jurnale și prospecte) în recomandării «impersonale» și alte 495 în recomandării «personale» (!).

De sigur datele acestea vor trebui luate cu toată rezerva și nu va fi consult să le dai prea multă importanță documentară, fiindcă nu știm mai întâi de toate dacă cetitorii chestionați au răspuns numai de dragul adevărului sau s'au plătit cu un răspuns, ca să scape de chestionar (trei au mărturisit că le-a plăcut legătura!) și nu avem nici un alt criteriu: inteligența cetitorilor, gradul lor cultural.

Pe lângă toate acestea o discuție a problemei pusă de Diederich, care este un om serios și un editor conștiințios, merită să se întreprindă și la noi, chiar numai dacă ne-ar da prilej de mănecare pentru discuții în domenii până acum puțin cunoscute la noi.

5. Ce trebuie să conțină cărțile pentru tinerime? Tipărind societatea «*Dürerbund*» în timpul războiului o nouă broșură volantă despre cărțile bune, ieftine (broșura 85), declară, pe pagina primă chiar: «Unii cetitori nu vor găsi toate cărțile bune, pe care le vor afla înșirate în lista aceasta. Un gust mai dezvoltat «va respinge d. e. cele mai multe volume ale lui Gerstäcker; dar dacă iai tineretului ceva ceace-i strică, nu-i vorbă, dar care corespunde naturii sale într'un anumit senz, trebuie să-i oferi un *surogat* pentru aceasta (Ersatz). Puterea proaspătă, copilărească, a *fantaziei tinerețului cere* — n'ai ce-i face — *povestiri*, în cari se *întâmplă multe*, în cari e *reprezentat miraculosul*, ba chiar *grozavut*. Tineretul vrea să vadă pe om în luptă cu elementele deslănțuite, în-

cercându-și puterile cu animalele sălbatice și cu oamenii. De aceea este Siegfried eroul (german) nemuritor, de aceea încă sorb cu ochii mici cetitori broșurile cele periculoase, fasciculare. O *pedagogie cuminte* dă tendinței tinerești teren de dezvoltare până la un anumit grad, fiindcă știe prea bine că din trebuința aceasta sufletească strălucesc *comori de simțeminte*, cari trebuiesc numai *curățate de sgurdă*, ca să lucească mai târziu, în formă de calități mari bărbătești. *Lupta împotriva literaturii fasciculare destructive* poate să înceapă de aici cu mai mulți sorși de izbândă. Fasciculele senzaționale, de literatură proastă, nu pot fi combătute mai cu efect decât prin fascicule, cari au comun cu ele *trei proprietăți*; *acțiune*, care încordează atenția, *bogăție de întâmplări, ieftinătate*, și — ca ademenire — o *copertă ilustrată*, care ne descrie în *culori vii, chiar strigătoare*, o întâmplare interesantă».¹

Broșura volantă a societății numește broșurile descrise astfel: «*broșuri de luptă*», cari au câte odată și material de a doua mână, ca *concesie*.

¹ **Coșbuc despre cărțile pentru copii.** *George Coșbuc* se exprimă astfel despre *valoarea educativă a poveștilor pentru copii*, în prefața sa scrisă la «*Poveștirile din copilărie*» ale lui *Sergiu Cujbă* (Buc. 1896, pg. 6—7):

«*Valoarea poveștilor pentru copii* nu stă pe deplin numai în adevărul estetic, în frumos, ca ale celorlalte scrieri artistice; ele au valoarea religiunii, nu a artei: efectul *salutar* al lor e *ultima ratio*. «*Cuore*» a lui *Gubernatis*») poate să n'aibă nici o valoare artistică, are însă o valoare

*) Evidentă scăpare din vedere: autorul e *Amicis*.

6. Bonuri pentru cărți bune. Revista germană «*Universum*» (Universul), care apare în editura vestitei firme *Reclam*, editoarea bibliotecii ieftine «*Reclams Universal-Bibliothek*», a introdus următorul favor pe seama cetitorilor săi: la fiecare număr are câte un «buletin» (*Ausweisschein*), pe care, dacă-l taie cetitorul și-l adună cu altele, capătă numeri *gratis* din biblioteca numită mai sus. Pentru 5 buletine capătă un număr *gratis*, ales după bunul plac din catalogul, care arată aproape 6000 de numere. Numai pentru porto trebuie să trimită cetitorul câte o marcă postală. (V. ediția de războiu a rev. «*Reclams Universum*», No. 36, 7 Iulie 1917, a. XXXIII).

7. Impărțirea lecturii pentru tinerime. În revista pedagogică, editată de reuniunile învățătoarești din întreaga Germania, pentru răspândirea lecturii bune în sânul elevilor, în «*Ju-
etica*» așa de mare, încât cu tot dreptul se traduce această carte în toate limbile europene și s'a răspândit pretutindeni, cum poate numai *Evanghelia* s'a mai răspândit... Poveștile pentru copii au rol educativ, pedagogic. Ele sunt, în primul loc, poezie didactică. Instructivă, nu distractivă. Tocmai de aceea, ea, dintre toate genurile de literatură, poate să fie cea mai distructivă, *dacă* urmărește idei împotrivoare dogmelor pedagogiei și ale moralității.

«Apoi, trebuie să arătăm copilului *viața așa cum e* — cu bucuriile și prăpăstiile sale — ca nu cumva, intrând în lume — *disarmonia* din lumea reală și lumea din mintea sa — să-l ducă la decepțiune, la pesimism, la lipsa de voință, — rele de cari omenirea noastră e așa de bolnavă!

gendschriften-Warte», am citit de multe ori, ala recenzii, cuvintele: «1 *Stufe*» sau «2 *Stufe*» sau «3 *Stufe*» (1—2—3 treaptă). Neștiind ce vreau să zică cuvintele acestea m'am adresat redactorului, dlui H. L. Voster, din Hamburg, care mi-a dat următoarele informații: sub «*Treptele*» acestea înțelegem vârsta tineretului și anume: treapta 1 este pentru cei mici de tot, a 2-a dela anul al 8-lea, a 3-a dela al 10-lea, a 4-a dela 12 resp. 13, a 5-a dela 14 ani. Comitetele învățătoarești sunt hotărâte să introducă însă o inovație de aici înainte (1917) și în loc de «*trepte*», să indice în recenziile lor simplu: «dela anul al 7, 8, 9, 10, 11, etc.».

8. Socialiștii și cărțile pentru tinerime. Socialiștii din Germania au instituit un comitet central chemat anume să aleagă lectură potrivită pentru tineretul social-democrat («*Zentralbildungsausschuss der Sozialdemokratische Partei Deutschlands*»). Așa avem d. e. o broșură intitulată «*Gute und billige Jugendbücher*» (cărți bune și ieftine pentru tinerime), apărută în Berlin 1913, precum și în «*Suplimentul*» din 1915. Comitetul a ales ce i-a părut potrivit, împărțind materialul în 5 clase: *a)* pentru cei mici, *b)* p. copii dela dela 8—11 ani, *c)* dela 11—14, *d)* pentru tinerimea dela 14 ani în sus, și *e)* colecții de biblioteci ieftine, bune, cari luptă împotriva literaturii fasciculare, rele.

În prefață declară comitetul că a ales materialul pe seama copilului muncitorului și pentru familia muncitorului.

Pentru expediția mai repede a cărților comandate, are fiecare carte recomandată câte un număr — este a se indica numai numărul cărții la librăria social-democrată.

Social-democrații din Germania au introdus un sistem special ca să răspândească lectura bună în mijlocul tinerimii. S'au instituit în diferite librării secții în cari copiii pot lua fără de nici o plată cărți împrumut, (broșuri, volumașe) depunând o sumă neînsemnată cauție până ce aduc cartea împrumutată înapoi. Dacă le place cartea atât de mult încât nu vreau să se despartă de ea — pot să și-o țină, banii rămași sunt priviți drept plată pentru carte. În cartierele Berlinului propriu-zis (Gross-Berlin) s'au înființat 50 de astfel de biblioteci de împrumut și experiențele de până acum sunt multumitoare. (V. Bl. für V. u. L. 1913, Nr. 3—4).

În adunarea generală a social-democraților germani Nürnberg, 1891) au hotărât social-democrații să dea mai mare atenție lecturii tineretului lor. Ca rezultat este a se considera, între alte încercări, apariția revistei «Arbeiterjugend» («Tinerimea muncitorilor»), care apare din 1909, editată din partea «centralei pentru tinerimea muncitoare a Germaniei». În 1910 avea revista aceasta bine redactată, care apare de 2 ori pe lună și costă numai 50 pfenigi (60 b.) pe sfert de an, 40,000 de abonați platnici. (tot acolo Nr. 9—10).

În casa socialiștilor din Berlin (Gewerkschaftshaus) se dau din anul 1911 începând scrieri pentru tinerime în preț de 10—20 pfenigi împrumut, dacă copilul depune prețul broșurii cauție. «Fiecare primește fără de nici o legitimație atâtea cărți, câte vrea. Are să depună sau valoarea cărților, sau să dea înapoi cărți împrumutate deja, de același preț. Nu se percepe nici o taxă de împrumut. Cine vrea să-și rețină cărțile are dreptul la așa ceva; are să depună la primirea unor cărți nouă iarăș suma corespunzătoare.

Pentru răspândirea cărților s'au înființat în Berlin și împrejurime 80 de localuri în birourile social-democrate, în căminurile tinerimei, în bibliotecile social-democrate și în tutungerii. Tralul unei astfel de cărți este diferit — în medie poate fiecare carte să fie împrumutată de 10—15 ori. Numai 212 broșuri au fost înapoiate, ca cetite și ne fiind capabile de a figura mai departe în colecție — în schimb au cumpărat cetitorii cărți în valoare de 525 mărci.

(Bl. f. V. u. L. 1913, n. 11—12.)

9. Jocuri și cărți de experimente pentru tineret. O bibliotecă germană pentru tineret, foarte bine redactată, este «*Illustrierte Taschenbücher für die Jugend*» (cărțile de buzunar, ilustrate, pentru tinerime), editate de redacția revistei «*Der gute Kamerad*» (camaradul cel bun) («Union Deutsche Verlagsanstalt», Stuttgart, Berlin, Lipsca.) Fiecare număr e independent și este legat trainic.

Până în 1917 au apărut 41 de volumașe. Temele alese sunt — în cea cea mai mare parte — interesante și pentru elevii noștri de liceu: aquariul și terrariul, fotografatul-amator, tinărul electro-tehnician, micul astronom, colecționatorul de fluturi, tinărul constructor de corăbii, animalele de casă și îngrijirea lor, cartea farmecelor, numismatul, microscopul, lawn tennis-ul și alte jocuri, tinărul chemician, colecționatorul de gândaci, gimnastica de casă, cartea de experimente chimice, obiecte din cutii de țigarete, tâmplăria de casă, mineralogul, elementele galvanice și acumulatele, tinărul fizician, botanistul, tinărul aviator, glume științifice, constructorul de drumuri de fier, sportul de iarnă, jocuri și glume pentru cercul familiar — apoi câteva volumașe pritoare la

cariera aleasă în Germania. Unele volumaşe au mai mult de 100 de fotografii.

10. Cărți pentru tinerime, răspândite în Viena. «Societatea vieneză pentru cultura poporului (Wiener Volksbildungs-Verein) editează câte un catalog de cărți vrednice de citit pentru tinerime, cu un adaos: lectură pentru tinerimea adultă. În decursul războiului a reeditat catalogul din 1913/14, adăogându-i în fiecare an o listă a noutăților literare recomandabile. Comitetul face cunoscut totodată că toate cărțile recomandate se pot vedea și stau la dispoziția publicului în localul societății jurnaliștilor și scriitorilor «Concordia» din Viena, la ceasuri anumite. Părinții vor putea frunzări cărțile, fără însă a le putea cumpăra acolo, fiind colecția respectivă numai o expoziție de cărți. Pe lângă aceea a compus comitetul societății vieneze listele a trei biblioteci: una pentru bibliotecile populare dela sate (în preț de 100 cor.); alta pentru școlile de menaj și a muncitoarelor (în preț de 200 cor.); alta pentru cei înscriși la școalele de meserii (în preț de 200 cor.)

Catalogul este împărțit mai întâi după cuprins, după numele autorilor și mai apoi specificat: 1) pentru mamă și copil, 2) dela 7 ani în sus, 3) dela 11 ani, 4) dela 14 ani, și 5) adaos: câteva sfaturi pentru tinerimea adultă.

(Adresa societ. Viena I. Spiegelgasse 19).

11. Importanța tarifului postal pentru răspândirea culturii. În revista oficioasă a neguțătorilor (germani) în străinătate: «Starea negoțului în străinătate» («Der Handelsstand im

Ausland») ¹ publică un domn *P. Max Grempe* un articol, care ne poate interesa și pe noi. Teza dlui *Grempe* se poate recunoaște chiar din titlu: «Taxa imprimatelor noastre — la poștă — un obstacol pentru influența noastră germană în străinătate.» (Unser Drucksachen-porto als Hindernis deutschen Einflusses im Auslande»).

Vom spicui câteva pasagii marcante, ca să se vadă ce vrea să documenteze și cum documentează neguțătorul german.

«În urma războiului», începe articolul dl *Grempe*, «au avut prilejul pături (cercuri) largi de ale poporului german să facă cunoștința cu deosebit de marea influență, pe care o poate exercita presa — bine și în rău — din partea gazetelor zilnice și a cărților, precum și din partea presei de specialitate».

După ce constată că contrarii imperiului german au arătat o destoinicie mai mare în propaganda cu jurnalistică lor și cu publicațiile celelalte, în volum, urmează:

«Presa zilnică, precum și presa de specialitate atârnă foarte mult dela factorii economici, pe cari statul îi poate influența favorabil sau defavorabil. Este, de exemplu, în deobște cunoscut, că presa germană n'a putut, în timp de pace, pe lângă toate nenumăratele ei încercări, să ajungă să i se scotească mai ieftin telegramele și să li se dea o considerație mai mare — ceea ce în multestate streine este de mult un lucru de sine înțeles. În urma aceasta lucrează presa noastră între împrejurări neprielnice. Fiindcă lucrează mai scump nu este în stare — e lucru firesc — să

¹ «Revista lunară pentru neguțătorul german în străinătate. Revista societății «commis»-ilor comerciali din 1858 (societatea neguțătoarească).

Hamburg, 1917, Nr. 2.

cheltuiască pentru raportajul internațional și pentru celalalt serviciu redacțional atâta, cât le este foarte ușor să cheltuiască organelor presei streine mai cu seamă ale presei engleze și franceze.

Presa germană a fost greu atinsă în timpul din urmă de scumpirea telefonului, a telegrafului și a mesageriei postale (porto). Dacă nu se pot evidenția în decursul războiului atât de mult urmările rele privitoare la influințarea cetitorilor din străinătate, din cauza legăturilor rupte de acum între noi și străinătate, ne vor îngreuna mai târziu urmările acestea concurența în piețele străinătății cu jurnalele și revistele contrariilor noștri din războiul actual. Dânșii pot și în privința aceasta să lucreze mai ieftin și să-și mărească capabilitatea de producție.

Urcarea taxei imprimatelor pentru Austro-Ungaria îngreunează, firește răspândirea tuturor produselor presei. Teoretic se pun toți (cei din împătrita înțelegere) pe punctul de vedere, că popoarele aliate în decursul războiului trebuie să se cunoască cât se poate de bine. În urma convingerii acesteia se înființează — și pe drept cuvânt — însoțiri menite să cultive astfel de legături. Ceeace s'ar putea ajunge în urma lor, în cazul cel mai favorabil, se îngreunează, firește, de două și de trei ori de partea cealaltă, în urma unei scumpiri de felul acesta al tarifului postal»...

«Scumpirea aceasta însă nu este numai o întrebare a vânzării de cărți și a diferitelor ramuri comerciale implicate la negoțul cu cărți, cu jurnale și cu publicații de specialitate, ci este vorba de o problemă, care este importantă pentru întreg poporul (german).

Că îngreunarea tarifului postal e, de fapt, un factor, care facilitează delăturarea cu puterea a producțiilor

presei germane în străinătate, a dovedit-o jurnalul amintit mai sus cu următorul exemplu: până când francezul plătește pentru 50 de grame numai 4 pfenigi — 5 centime, — până când englezul și americanul plătește pentru 57 grame numai 4,25 pfenigi, până atunci trebuie să dea editorul german deja pentru o expediție de 60 de grame 10 pfenigi. Scumpirea aceasta nu joacă un rol important numai în legătura noastră transmarină, ci îngreunează chiar și răspândirea literaturii în străinătate învecinată.

«Astfel este tariful urcat al imprimatelor noastre un obstacol evident în țara noastră la răspândirea literaturii germane de tot soiul în străinătate, și cu aceasta totodată și un obstacol la sporirea dorită a influenței germane la celelalte popoare!»

«Oricât este de înțeles, dacă se încearcă la noi să se repartizeze (împartă, greutatea războiului și să se deschidă nouă izvoare de venit, totuș, este o datorință pentru toți aceia, cari pledează, conduși de simțul realității, pentru o considerare justă a condițiilor germane și a culturii germane în străinătate, să arate cu toată energia, primejdia care zace pentru noi, germanii, în tariful postal scumpit»...

12. Libertatea de a tipări ne-stingherit, după 30 de ani scrierile unui autor, este ea bună? În 1917 s'au împlinit 50 de ani de când au fost «eliberați» classicii germani — adecă: în 1867 s'a adus o lege din partea alianței nordice germane, «Norddeutscher Bund», în urmă căreia toate operele autorilor, cari au murit de 30 de ani și mai înainte de 30 de ani sunt libere, adecă pot fi tipărite de ori și cine, anulându-se prin acesta ori ce drepturi acordate de autori sau moștenitori editorilor.

Efectul? Să-l constate ziarul oraşului cărţilor Lipsca. «Kunswart» reproduce un pasagiu din ziar. «Astfel încep deci acum 50 de ani intrarea aceea binefăcătoare a classicilor noştri până în cea mai mică colibioară, se încep puvoii acela de ediţii nenumărate în format de lexicon şi în format de miniatură, cu adnotări învăţate şi cu ilustraţii numeroase, în legături bogate şi tipar ieftin. Bibliotecile de împrumut, cari satisfăceau mai înainte mai cu seamă setea de lectură a claselor mai sărace, ajunseră acum în planul al doilea. Incepură să înflorească pretutindeni: bucuria de cartea proprie şi astfel bucuria de a o stăpâni şi suflăteşte cu adevărat. În acelaş an cu legea, va-să-zică înainte cu o jumătate de secol, văzu lumina zilei pentru întâia dată «biblioteca universală a lui Reclam», adevăratul făt al «eliberării» acesteia, a classicilor germani, antecesorul altor întreprinderi similare, cari au oferit celor mai bune spirite ale poporului nostru cetăţenia în sânul întregului neam. Nu numai Goethe, Schiller, Lessing, ş. a. m. d. au fost cetiţi de aici înainte, ci binecuvântarea legii acesteia se întinde şi îşi arată fructele până în zilele noastre, eliberând într'una poeţii noi, scriitorii noi, cari oferă bucurii sufleteşti de cele mai frumoase, scoţându-i din legăturile unei posibilităţi mărginite de răspândire».

Hebbel a cerut ca operele sale «să-şi arunce hainele lor de gală de mai înainte, ca să poată să apară în iarmaroace şi pe la chermese (rugi), în câte o haină ţărănească de hârtie sugativă». (Kw. I Iulie 1917, no. 17.)

*

13. Propaganda revistei „Kosmos”. Am cerut un număr de probă al revistei «Kosmos» din Stuttgart (Germania). Peste câteva zile am primit

numărul cerut. Procurându-mi un an mai vechiu, dela un anticariat, nu m'am abonat. Două săptămâni după primirea numărului de probă primesc o carte postală dublă: «Mult st. Domnule! Ne-am permis să vă tragem atenţia asupra societăţii acesteia cu trimiterea unui număr de probă al revistei K. Repetăm: pentru abonamentul de numai (2·80) mărci pe $\frac{1}{2}$ de an, primiţi anual 12 numere lunare voluminoase, ilustrate, şi 4 volume ca supliment. Această ocazie de a primi în schimbul unei cotizaţii minimale pe jumătate de an . . . n'ar trebui să o treceţi cu vederea. La orice caz vă recomandăm abonarea pe o jumătate de an, de probă, la revista noastră, începând din . . . sau din . . . ca să o puteţi cunoaşte mai bine. Vă rugăm de răspunsul dv. pe cartea postală alăturată. Cu deosebită stimă, Societatea iubitorilor naturii: «Kosmos». «Cartea postală alăturată e tipărită gata, cu adresa corectă, cu declaraţia trebuincioasă — n'ai decât să umpli locurile goale.

*

14. Monopolizarea inseratelor din partea statului? Importanţa inseratelor asupra redacţiunilor şi a opiniei publice este mult mai mare decât şi o poate închipui cineva la prima vedere.

Şef-redactorul «Gazetei din Dusseldorf» («Düsseldorfer Tageblatt») Dr. Heinz Brauweiler a scris, în Noembrie 1916, într'o revistă germană: «Deutsche Arbeit», un articol, cerând monopolizarea inseratelor din partea statului. Ca om de specialitate şi-a dat prea bine seama cât de mult atârână redactorul la o foaie mare dela bunăvoinţa firmelor celor mari, cărora le stă în putinţă să mai plătească aruncurile sau să le sisteze. Dr. B. nu se dă înapoi de pe calea apucată, ci recunoaşte că ceeace impun firmele şi

institutele de bancă, ziaristilor, tacite sau pe față, este o «corupție în toată forma». De aceea, pe lângă câștigul anual de vre-o 200 de milioane de mărci, pe care-l prevede pentru statul german din monopolul cel nou, mai procește, în urma inovației acesteia, și o regenerare a presei, «mijlocul cel mai potrivit de a ține presa germană spre problemele ei ideale».

Firește, ideile lui B., cari nu sunt de tot nouă, căci în deceniile ultime au fost de multe ori ventilate în opinia publică germană, au stârnit resensul celor interesați. Așa s'au adunat, în 27 Ian. 1917, în Berlin, reprezentanții a două edituri mari de jurnale și au desavuat cu toată hotărârea părerile lui B., susținând că tocmai contrarul este adevărat, că negoțul înfloritor cu inserate face jurnalele independente și că tocmai separarea părții redacționale de partea inseratelor ar deschide porțile corupției (v. referada din «Kunstwart», 1/III. 1917.) În acelaș număr al revistei «K.» pledează d-nul Erich Schairer pentru o monopolizare a inseratelor, în senzul lui B., și susține:

«Dacă s'ar organiza instituția inseratelor die partea statului, în forma unor publicații de anunțuri pentru cercuri, pentru provincii sau state (Bundestaate) și, poate, pentru întreg statul (german) s'ar delătura cu o lovitură întreg chaosul, s'ar nimici influințele lui și s'ar da puțința unei priviri generale și a unei statistici cel puțin a părții acesteia.»

«Deoarece jurnalistică de astăzi este avizată cu desăvârșire, economicește, la veniturile inseratelor, ar primejdui greu existența mai departe a celor mai multe jurnale o monopolizare radicală a inseratelor și ar aduce o schimbare atât de adâncă, care ar

fi primejdioasă, chiar și în interesul public.

Ce pretinde cu toate acestea? Să se înființeze jurnalele menite *numai pentru anunțuri* (deci să nu fie politice, ci *numai* cu inserate. «Nici un inserat să nu aibă voie să apară într-o revistă sau jurnal, înainte de a fi apărut în organul acesta al statului». Pledează pentru un *monopol al intermediarii inseratelor*. («Inseratenvermittlungsmopol»). Susține că ar avea urmări folositoare, binecuvântate, economice și sociale politice.

Iu a. 1908, când a încercat guvernul german — zadarnic — să introducă o dare pe inserate, evaluează oficiul de dare mișcarea *anuală* pentru inserate în Germania la *un jumătate miliard de mărci*.

Pe urma monopolizării, susține Sch., ar dispărea și inseratele mincinoase și cele ale firmelor dubii.

15. Conferențe cu proiecțiuni luminoase. Din Ianuarie 1918 începând a introdus și «*Dürerbund*»-ul împrumutarea *conferențelor* gata, cu serii de *dispozitive* pentru scopurile sale.

«Conferențele acestea», scrie rev. «Kunstwart» în Nr. 1, (1918), «au să ajute acolo unde nu se află un specialist la îndemână, care ar putea să dea dela sine explicațiile necesare la fotografiile proiectate pe pânză. Conf. acestea deci sunt astfel întocmite, ca să poată fi cetite în întregime din manuscrisul tipărit, dar și așa ca aceleia, care vrea să fie mai independent, să-i poată servi drept material și substrat pentru o conferență proprie. Seriile se adresează tuturor cercurilor sociale, tinerilor și bătrânilor».

Din seria primă amintește revista următoarele conferențe cu diapozitive: «Cinstirea eroilor, morminte și cin-

terime pentru ostașii noștri»; «Cursul unui an: primăvara, vara, toamna și iarna»; (sfaturi pentru înțelegerea frumuseții peisagiilor naturale); «Frumusețea cerului înstelat» (analize astronomice); «Locuitorii noștri într'aripași, în casă și grădină», «Intr'aripatele noastre din râuri, lacuri și bălți»; «Viața animalelor, iarna»; «Lucrul de mână, cu acul, casnic»; «Pictorul L. Richter»; «Pictorul Menzel» și — pentru noi de interes — «Ardealul», țara și locuitorii» cu text de *Elsa Sigerus* (e vorba și de unguri și de români).

*

Teatrele ambulante, de propagandă culturală. În Berlin s'a ținut o conferință, în 1918, a alianței pentru cultura teatrului («*Theaterkultur-Verband*»), în care s'a discutat pe îndelepte, temeinic, despre *organizarea teatrelor ambulante în Germania*. După ce s'a constatat lipsa de unitate a mișcării de până acum, calitatea mediocră a prestațiunilor în provincie, și alte inconveniente, mai mult sau mai puțin grave, secretarul societății, totodată referentul punctului acestuia de discuție, a cerut, în aplauzele unanime, ca în primul loc orașele și comunele să se organizeze, iar unde aceasta n'ar fi cu putință, să vină statul într'ajutor, pentru ca reprezentația pieselor în provincie să fie la un nivel artistic acceptabil. Iată hotărârea conferinței:

«În fața trebuinței evidente, puternice, a masselor poporului, după reprezentații bune teatrale, ține conferința drept singura modalitate spre cultivarea și strângerea la un loc, cu plan, a întregii organizații a teatrului ambulant — organizarea reprezentațiilor teatrale bune în localități mai mici — ceea ce este o *problemă însemnată pentru cultură poporului*. Provoacă deci pe toate corporațiunile cari

sunt interesate în cauză (comune, organizații pentru cultura populară, instituții industriale, corporațiunii de tot soiul) să colaboreze cu «Alianța pentru cultura teatrului», care și-a pus drept țință în deosebi deslegarea problemei acesteia. Conferința află însă de necesar și *ajutorul statelor* deosebite, mai cu seamă cu oferirea de *ajutoare bănești*, deoarece vede în propagarea culturii teatrale o însemnată *misiune a statului* în toate cercurile populației, în orașele mici și în comune, și deoarece *fără de ajutorul statului și al comunei* nu este cu putință o înflorire a instituției teatrului ambulant». (După Kw. 1. VII, 1918).

Întrebări ce se impun, pe urma articolașelor de mai sus :

1. Ce s'a întreprins de pedagogii noștri ca senzaționalul îndreptățit să nu strice tineretului nostru în cărțile ce-i ajung în mână?

2. Câte programe de serate anti-alcoholice avem noi?

3. Ce procedee folosesc editorii noștri să prindă pe cetitori?

4. Cărțile pentru tinerime românești, ce conțin, mai cu seamă?

5. Se dau bonuri pentru cărți bune?

6. Se împart cărțile în categorii, după vârsta copiilor și tinerilor?

7. Partidele noastre se îngrijesc de răspândirea cărților bune?

8. Ce biblioteci cu jocuri și experimente științifice avem noi?

9. Posta facilitează la noi răspândirea cărții bune?

10. Libertatea reproducerii ajută literatura?

11. Avem reviste de propagandă științifică bune?

12. Monopolizarea inseratelor nu s'ar impune și la noi?

13. Conferențe — gata pentru proiecțiuni avem și câte?

14. Teatrele ambulante își implinesc cu scumpătate misiunea culturală.

Iată *câteva* întrebări, cărora le vom răspunde *pe îndelete*, având o platformă de discuție atât de solidă.

Cum laudă un francez universitatea din Cluj. Un francez, dl *Edmond Delage*, referențiază în marele cotidian parizian «*Le Temps*» (25—26 V. 1926), despre o călătorie întreprinsă în România și, după ce se exprimă în terminii cei mai favorabili despre cele văzute și auzite la 10 Maiu, în București, urmează: «Înainte de a părăsi România am putut să ne dăm seama despre intensitatea și profunziunea influinței intelectuale franceze. Am fost să vizităm institutul de studii române, (vrea să zică franco-române) cu care Franța a dăruit Bucureștii și care este destinat să ajungă cu timpul o «pereche» vrednică a institutelor franceze din Roma, Atena sau Madrid. Conține de pe acum o bibliotecă franco-română importantă. E locuit de tineri savanți, francezi, cari prepară teze din istoria, din geografia sau despre științele românești. Această creațiune, recentă de tot, va fi într'un viitor foarte apropiat, un strălucit cămin de cultură franceză și română. Universitățile și liceele românești au continuat, de după războiu începând, să se adreseze, pentru studiul (limbei) franceze, profesorilor și lectorilor din țara noastră. S'a fondat în București o academie feminină, un fel de cursuri mixte pentru tinerele fete și tineri: funcționează cu succes și prepară elevii pentru bacalaureat. Dar în vechile universități, ca în București, a fost deja de mult câștigată partida.

În Cluj poate constata un francez

cu mai multă mândrie, ajutorul pe care românii l-au cerut, de bună voie științei intelectualismului francez, pentru a recuceri, în mod pacinic, terenul, pe care li-l disputau încă culturile germană și maghiară. În țara aceasta (Ardeal), populată în mare parte (?) de maghiari, dotată de mai înainte din partea duvernului din Budapesta cu mărețe clădiri școlare, s'a creiat o universitate românească, spontan, chiar a doua zi după războiu, cu un personal român improvisat, venit în mare parte dela Cernăuți și sub implusul unui profesor de cel mai mare merit dublat cu acela al unui mare patriot dl *Pușcariu*. Indată după aceea a înțeles guvernul român importanța ce poate să o aibă o universitate organizată solid, pentru asimilarea intelectuală a țării recâștigate. Foarte liberal a lăsat (guvernul), fără doar și poate, să dăinuiască liceele spre folosința universităților maghiare și germane, l-ea permis să-și urmeze învățământul în limbile lor și n'a impus altceva în limba română decât învățământul geografiei, istoriei și a literaturii române. Dar la universitate a recurs la concursul intelectual al Franței. Românii foști elevi ai facultăților noastre, au venit să între în serviciul universității. Laboratoarele, institutele de chimie biologică sunt conduse de foștii elevi sau de foștii preparatori la «Lorbonă» (univ. din Paris). Un francez, profesor titular la tetrada de lit. franceză, este în fruntea unui seminar.

Cu discreție îndemnatică, din care cauza e cu cale să-i lauzi, compatrioții noștri n'au avut de loc pretenția de a substitui cultura noastră aceeași, atât de vechi și de bogate, a României proprii. Universitatea din Cluj conține, mai ales, o creație de origine pur locală, un muzeu al limbii naționale, unde sunt reunite, după o

metodă filologică impecabilă, toate elementele bibliografice și iconografice, capabile de a servi la studiul istoric al limbii și al civilizației române. Din ce în ce mai mult — e de prevăzut — studenții veniți din toate unghiurile țării, mai des din mediile cele mai modeste, ca să învețe în principalele universități române, vor continua să practice limba franceză, să urmeze cursurile lectorilor noștri și ale profesorilor noștri, să frecventeze universitățile noastre provinciale, ca Montpellier, masa Bucureștilor, sau ca Sorbona. Dar, din ce în ce mai mult, se va desvolta și se va răspândi o știință științific românească. Maiestrii, noștri în primul rând se pot cita profesorii Meillet și de Marton, vor fi fost monitorii desinteresați ai tinerei generații universitare în România... Știința și cultura franceză nu vreau să fie acolo decât amice, inițiatorile unei culturi veritabile românești». Astfel scrie un francez de inimă, nepreocupat, despre manifestațiile «magnificei rase române» și nu avem de cât să-i fim mulțumitori.

*

„Micul lord“, roman de *Frances Hodgson Burnett*, trad. de d-na *Ana Codreanu-Nicolescu*, în 15 fascicole, ilustrate de artistul-pictor *A. Murnu*. După «Ciocoi vechi și noi» ai lui *N. Filimon*, editează cunoscutul editor bucureștean *Gh. Filip*, romanul acesta scris de *Burnett*, o scriitoare engleză, care a murit lunile trecute. Di *Filip* săvârșește o faptă bună. Cartea aceasta merită să colinde din mână în mână, între tineret și prin satele noastre, între «intelectualii» satelor. E mult bun-simț și multă gingășie în paginile acestea — iar gingășia — nu-i așa? — ne lipsește, vai, atât de mult astăzi. Mai este accentuată, cu multă

finețe și în scene, capabile să te emoționeze, chiar om mare fiind, dependența claselor sociale, una de alta. «Micul lord» este lordul, care are inimă față de subalterni și care caută să micșoreze asperitățile sociale. Acțiune interesantă, vioaie, capabilă să descețească frunțile, cum descrețește lordul cel mititel fruntea ursuzului, posacului bunic din roman. Dați cartea aceasta în cât mai multe mâni. Nu de geaba e răspândită în milioane de exemplare și tradusă în zeci de limbi. (Editura *Gh. Filip*, București, Str. Câmpineanu Nr. 40 — 30 Lei opera întregă.)

BIBLIOGRAFIE

Anuarul Acad. teolog. «Andreian» ortodoxe române în Sibiu, pe a. școlar 1925/6, publ. de *Dr. Eusebiu R. Roșca*, rector. (În cuprins: Percepția misterului, de prof. *Dr. Gr. Cristescu*; 2. Religia în Germania de azi, prof. *Dr. N. Terchiță*; 3. Date școlare și cronică). Sibiu, 1926.

Sylvius Rolando (pseudonim): *Ne leagă pământul...* (roman) Edit. literară a «Casei școalelor», 1926, 100 lei. (400 pag.).

Nuși Tului. Poezii (orig. și traducere literară) în «Biblioteca naț. a românilor», publ. de *Tache Papahagi*, Edit. Soc. culturale naționale Apostol *Margarit*, 1926, 120 Lei.

Ioan Al. Bran-Lemeny: Ancore (poezii), Brașov, Tip. A. Mureșianu: Branisce et. Co. 1926, 40 lei.

Reviste primite în schimb:

«*Junimea literară*» a. XIV (1925) no. 11—12; «*Rîmul vremii*», a. II no. 3, Martie 1926; «*Banatul*» a. I, 1926, no. 1, 2, 3; «*Ramuri*», a. XX, no. 1, 2; «*Victoria*» a. VIII, no. 63—64; «*Familia*» (Oradea) a. I, no. 1; «*Meseșul*», gazetă culturală a desp. central al «*Astreii*» din jud. Salaj, a. II no. 7; «*Gândirea*», a. VI no. 1; «*Societatea de mâine*» a. III, no. 13; «*Răsăritul*» a. VIII, no. 7; «*Ideea europeană*», a. VII no. 185.